

The Journal of Institute of Trainer Monk Development



วารสารวิชาการ สถาบันพัฒนาพระวิทยากร

ISSN 2586-9841 (Print) ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2564

ISSN: 2773-983X (Online)

Vol.4 No.2 July-December 2021





วารสารวิชาการ สถาบันพัฒนาพระวิทยากร

The Journal of Institute of Trainer Monk Development

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2564

Vol.4 No.2 July-December 2021

ISSN: 2586-9841 (Print)

ISSN: 2773-983X (Online)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร เป็นวารสารวิชาการของสถาบันพัฒนาพระวิทยากร มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้พระสงฆ์และผู้สนใจทั่วไป ได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา ด้านการฝึกอบรม และผลงานทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ตลอดจนบทวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่เสนอองค์ความรู้ใหม่ และแนวทางการพัฒนาการศึกษา หลักสูตรการเรียนการสอน การฝึกอบรมสำหรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป อีกทั้งเพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ทางพระพุทธศาสนาและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในเชิงวิชาการ

กระบวนการพิจารณาบทความ

การพิจารณาคุณภาพ บทความที่ตีพิมพ์ลงวารสารได้ผ่านการพิจารณาและประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยอย่างน้อย 2 ท่าน แบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อกันและกัน (double-blind review)

ประเภทของบทความ : บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความทั่วไปและการวิจารณ์หนังสือ

บรรณาธิการ

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ii วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564)

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระปลัดสมชาย ปโยโค,ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาไกรวรรณ ชินตติโย,ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผศ.ดร.ประทีป พิชทองกลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ดร.ประสิทธิ์ แก้วศรี	สถาบันพัฒนาพระวิทยากร
ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
แพทย์หญิงกฤตชญา ฤทธิฤชัย	วิทยาลัยวิทยาศาสตร์การแพทย์เจ้าฟ้าจุฬาภรณ ราชวิทยาลัยจุฬาภรณ์
ผศ.วระเดช ภาวัตเวคิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ประธานงาน

แม่ชีธรรมอริชฐาน พรตันดาลชัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เกษริน บุตรา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เจ้าของวารสาร : สถาบันพัฒนาพระวิทยากร ศาลาสันติวิคิต์บริเวณบรมบรรพต (ภูเขาทอง)
วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
กรุงเทพมหานคร 10100
online journal: <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tmd>
e-mail: monkde2563@gmail.com, khwanchai.hem@mcu.ac.th

บทบรรณาธิการ

วารสารสถาบันพัฒนาพระวิทยากรฉบับนี้เป็นปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2565 โดยได้คัดเลือกบทความเผยแพร่ในฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความหนังสือ รวมทั้งหมด 8 บทความ และ 1 บทความหนังสือ โดยแต่ละบทความมีประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ

พระครูปลัดภาณุวัฒน์ วฑฒมโม (พลอยทรัพย์) ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง "การทำพินัยกรรมเรื่องทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา" โดยสรุปถึงบทบัญญัติทางพระวินัยที่อ้างถึงทรัพย์สินของสงฆ์ บุคคลไม่สามารถเป็นเจ้าของสิทธิ์ในการทำธุรกรรมได้ ยกเว้นการจำหน่ายจ่ายแจกเป็นการสงฆ์ที่เรียกว่า ชาติกรรม ส่วนการทำพินัยกรรมเรื่องทรัพย์สินนั้นมุ่งเอาทรัพย์สินส่วนบุคคลโดยยึดหลักกรรมวินัยและกฎหมายว่าด้วยการถือครองครองทรัพย์สินสำคัญ ที่พระภิกษุไม่มีสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติเพียงไรหากว่าท่านไม่ได้เขียนพินัยกรรมระบุไว้ชัดเจนตามกฎหมายให้ตัดสินเป็น 2 กรณีคือ 1) ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกสู่ทายาทโดยธรรม 2) ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกอยู่แก่วัดที่เป็นภูมิลำเนา (วัดที่สังกัด) ของพระภิกษุรูปนั้น ๆ เว้นแต่จะทำพินัยกรรมหรือได้จำหน่ายในขณะที่มีชีวิต

ปาณิสสา มีแสง ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง "เมรุภคหัตถ์สังคหะ: รูปแบบ คติความเชื่อและพิธีกรรมแห่งชีวิตหลังความตายในภาคอีสาน" โดยสรุปพิธีกรรมงานสร้างเมรุภคหัตถ์สังคหะที่ยิ่งใหญ่อยู่หลังการและสวยงามตระการตานั่น ต้องใช้ความพร้อมเพรียง การร่วมแรงร่วมใจของประชาชนชาวอีสาน ในความเชื่อความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนาและความเชื่อที่ว่า อันความดี ย่อมนำพาคนดีมีศีลธรรม ไปสู่ในสุคติภพสวรรค์ อันเป็นความปรารถนาสูงสุดได้หรือไม่ นั่น เป็นสิ่งที่มนุษย์เราไม่สามารถจะรู้ได้เลย นอกเสียจากว่ามนุษย์นั้นจะต้องไปค้นหาความจริงด้วยตนเองในชีวิตหลังความตายและจะต้องตายจากโลกนี้ไปแล้วเท่านั้น

พระครูโกวิทสุตาภรณ์ (สมดี โกวิท) ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง "บุญข้าวสากกับการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท" เสนอเรื่องอัตลักษณ์ในแง่เรื่องเล่าเกี่ยวกับเรื่องกรรมที่บุคคลกระทำต่อกัน โดยโยงให้เห็นลักษณะของกรรมที่ไม่ดีที่ทำให้เกิดความทุกข์สืบต่อกันมาจนสุดท้ายก็กลายเป็นการที่ทุกคนจะอยู่ร่วมกันด้วยดีได้ก็ด้วยการสร้างบุญต่อกันขณะเดียวกันก็มองไปที่การมีชีวิตอยู่ด้วยดีนั้นต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องมงคลที่จะช่วยนำพาชีวิตไปสู่ความสุขและความเจริญในแง่ทางด้านจิตใจเป็นหลัก

พระมหาวิเชษฐ์ สุวฑฒโน (ศรีพรหม) ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง "สมรรถนะของภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา ผู้สูงอายุในอำเภอธารโต จังหวัดยะลา" เสนอเรื่องความจริงที่ดำรงอยู่ จากผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ แม้ว่าบางประเด็นอาจจะมีจุดร่วมหลายประการ แต่ผลการศึกษาก็แสดงให้เห็นว่าเงื่อนไข บริบท สภาพแวดล้อมเฉพาะในแต่ละพื้นที่ส่งผลต่อปัญหา และความต้องการที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นความท้าทายที่มีทั้งโอกาส และอุปสรรคของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีปัญหาด้านความหลากหลายทางความคิด ความเชื่อ และความขัดแย้งภายใน

ลลิตา ศรีจำรูญ ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง "จริยธรรมทางธุรกิจการขายออนไลน์ในพุทธศาสนา" ได้ข้อสรุปว่าการทำธุรกิจออนไลน์นั้นต้องนำจริยธรรมทางธุรกิจเข้ามาช่วยในการดำเนินงานเพื่อเป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้อง และเกิดปัญหาในการซื้อขายน้อยที่สุด โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ศีล ซึ่งศีลที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจ คือ ศีล ข้อที่ 2อทินนาทานา เวมณี ว่าด้วย การไม่ทุจริต ไม่ฉ้อโกง และ ศีล ข้อที่ 4มสวาทา เวมณี ว่าด้วยการเว้นจากการพูดเท็จ พูดโกหก พูดบิดเบือนความจริง ซึ่งผู้ขายขาด ศีล ข้อที่ 2จะทำให้ลูกค้าไม่พอใจในสินค้าที่ได้รับ ไม่พอใจในการบริการที่ไม่มีความซื่อตรง ทำให้เกิดการซื้อสินค้าเพียงครั้งเดียว และ ศีล ข้อที่ 4จะทำให้เกิดขาดความน่าเชื่อถือ การดำเนินธุรกิจก็จะไม่ราบรื่น ฉะนั้น การดำเนินธุรกิจจึงจำเป็นอย่างมากที่จะต้องนำหลักจริยธรรมทางธุรกิจยกมาประกอบเพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจ ให้เกิดความมั่นคงและเจริญรุ่งเรือง

พระครูวิธานสุตาภิรม (ฐิติวัชร วรพตฺโน) ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง "แนวทางพุทธศาสตร์กับมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19" ได้ข้อสรุปว่าการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโควิด-19ทำให้เกิดความตื่นตระหนกของประชาชนทั่วโลก โดยจะพบข้อมูลข่าวสารจำนวนมากที่ทำให้เกิดสถานการณ์ที่ผู้คนแสวงหาสร้างความสับสนอีกทั้งนำไปสู่ความยากลำบากในการบริหารจัดการและเยียวยารักษา นำพาไปสู่ความประมาทในการดำเนินชีวิตซึ่งแนวทางหนึ่งที่ได้ถูกนำเสนอมาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวคือ แนวทางพุทธศาสตร์กับมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นการนำเอาวิถีพระพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางในปรับตัวและรับมือกับสถานการณ์ความเสี่ยงที่เกิดขึ้น

พระสมชาย ส่วโร (สุขวินัย), พระณัฐวีร์ ฐานวโร (สตัยบุตร) และธนรัฐ สะอาดเอี่ยม ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง "พิธีฮาวปลิง: คุณค่าและความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์" ได้ข้อเสนอเชิงคุณค่าว่าฮาวปลิงในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์พบว่ามีผลใน 3 ด้าน คือ (1) ด้านจิตใจ เพื่อเสริมสร้างสภาพจิตใจให้คนที่ได้รับการฮาวปลิงคืนสู่สภาพปกติ มีขวัญกำลังใจ มีพลังใจเกิดขึ้นและมีความฮึกเหิม ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล มีความสุขสบาย มีจิตใจมั่นคง(2) ด้านความเชื่อ มีความเชื่อว่าคนเราจะต้องมีปลิง มีขวัญ มีวิญญาณ ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ขวัญก็คือวิญญาณ เมื่อขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญลอย จิตล่องลอย อาจจะเป็นเพราะสิ่งลี้ลับวิญญาณมาเอาขวัญไป จึงมีการเรียกขวัญ โดยมีเครื่องสังเวย มีรูปและมีดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม ซึ่งมีความเชื่อว่ากลิ่นหอมจะดึงดูดสิ่งที่มองไม่เห็นมาให้อภัย (3)ด้านความสามัคคีกรณีเมื่อผู้ป่วยได้กลับมารักษาตัวที่บ้าน ทางครอบครัวและญาติพี่น้องเห็นพ้องต้องกันให้มีการเรียกขวัญขึ้นซึ่งเป็นการร่วมมือร่วมใจกัน อันเป็นความสามัคคีในครอบครัว

ผศ.ว่าที่ พ.ต.ดร.นพดล เจนอักษร, พระมหาไกรวรรณ ปุณฺณขันธ (ชินทตฺติโย) และดร.ชัตติยา ดวงสำราญ ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง "ยุทธศาสตร์การบริหารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน" ได้ข้อเสนอสถานศึกษากับชุมชนเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้การร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชนก็เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้ง 2 ฝ่าย คือ สถานศึกษาได้พลังจากชุมชนมาช่วยในการจัดการศึกษา และชุมชนได้รับการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน การมีส่วนร่วมกับชุมชนนับเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน เพราะจะช่วยให้ผู้

ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการพัฒนา วางแผนโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของและยินยอมปฏิบัติตามได้อย่างสมัครใจ และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาเป็นไปในแนวทางที่สนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

พระวุธ สุเมธ (ทองมัน) ได้เขียนบทวิจารณ์หนังสือเรื่อง "วิทยาศาสตร์แห่งความสุข The Happiness Hypothesis" เป็นผลงานเขียนของ โจนาธาน เฮดต์(Jonathan Haidt)แปลโดยโตมร ศุขปรีชา จากสำนักพิมพ์ซอลท์ ผู้เขียนเป็นชาวยิว ที่เกิดในสหรัฐอเมริกา ทำหน้าที่เป็นนักจิตวิทยาสังคมพร้อมกับเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย(ปัจจุบันอยู่ที่มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก)ทำการทดลองเพื่อทำความเข้าใจแง่มุมในชีวิตทางสังคมของมนุษย์ในเรื่องศีลธรรมและอารมณ์ความรู้สึกเชิงศีลธรรม โดยทำงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงศีลธรรมในระบบวัฒนธรรมทั้งของฝ่ายเสรีนิยมและอนุรักษนิยม

พระมหาวิญชัย กิตติเมธี,ป.ธ.๙,ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	iii
การทำพินัยกรรมเรื่องทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา พระครูปลัดภาณุวัฒน์ วฑฒธมโม (พลอยทรัพย์)	1-12
เมรุณหัสติลึงค์: รูปแบบ คติความเชื่อและพิธีกรรมแห่งชีวิตหลังความตายในภาคอีสาน ปาณิสสา มีแสง	13-27
บุญข้าวสากกับการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท พระครูโกวิทสุตาภรณ์ (สมดี โกวิท)	28-39
สมรรถนะของภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา ผู้สูงอายุในอำเภอธารโต จังหวัดยะลา พระมหาวิเชษฐ์ สุวฑฒโน (ศรีพรม)	40-52
จริยธรรมทางธุรกิจการขายออนไลน์ในพุทธศาสนา ลลิตา ศิริจำรูญ	53-64
แนวทางพุทธศาสตร์กับมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 พระครูวิธานสุตาภรณ์ (ฐิตวิชัย วรวฑฒโน)	65-73
พิธีฮาวปลิง: คุณค่าและความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ พระสมชาย ส่วโร (สุขวินัย), พระณัฐวีร์ ฐานวโร (สัตยบุตร) และธนรัฐ สะอาดเอี่ยม	74-86
ยุทธศาสตร์การบริหารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน ผศ.ว่าที่ พ.ต.ดร.นพดล เจนอักษร, พระมหาไกรวรรณ ปุณขันธ (ชินทตติโย) และดร.ชัตติยา ดั่งวงสำราญ	87-100
บทวิจารณ์หนังสือ วิทยาศาสตร์แห่งความสุข The Happiness Hypothesis พระวฑฒ สุมะโอ (ทองมัน)	101-109

การทำพินัยกรรมเรื่องทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา

Making a Will on Property in Buddhism

พระครูปลัดภาณุวัฒน์ วฑฒธมโม (พลอยทรัพย์)

Phrakrupalad Phanuwat Vaddhadhammo (Ploysup)

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author Email: Phanu2509@gmail.com

Received July 18, 2021; Revised August 10, 2021; Accepted: September 9, 2021



บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพินัยกรรม จากการศึกษาพบว่า บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ เป็นบทบัญญัติที่เป็นกฎระเบียบ หรือข้อบังคับที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณัติ คือระเบียบการปกครองสงฆ์ ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าพระวินัย ที่ควรแก่สมณบริโภค ทั้งทรัพย์สินส่วนบุคคล และทรัพย์สินส่วนรวม 2 ประเภท คือ (1) วัตถุ (บริวารที่เป็นของเบา) ทรัพย์ (บริวารที่เป็นของหนัก) ทรัพย์สินที่สามารถทำพินัยกรรมได้จะต้องเกี่ยวเนื่องกับทรัพย์สินส่วนตัวของพระภิกษุเท่านั้น โดยอนุโลมวิธีปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองเป็น 2 กรณี คือ 1) ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกสู่ทายาทโดยธรรม 2) ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกอยู่แก่วัดที่เป็นภูมิลำเนา (วัดที่สังกัด) ของพระภิกษุรูปนั้น ๆ เว้นแต่จะทำพินัยกรรมหรือได้จำหน่ายในขณะที่มีชีวิต

คำสำคัญ: พินัยกรรม, ทรัพย์สิน, พระพุทธศาสนา

Abstract

This paper is to present the provisions related to the Sangha's properties in Buddhist scriptures related to the will in Buddhism. The study was found that the provisions of Sangha's properties is of rules or regulations, prescribed by the Buddha as the Buddhist offenses (Buddha-Ānā)—the rules for Sangha's administration generally called as 'Phra Vinaya,' appropriate to the ascetic's consumption both personal and collective properties, dividing into small materials (lahu bhandha), and

big materials (garu bhandha). The properties that would be acted as the will have to be related to the monk's own personal properties only, by following the procedure of state's laws, dividing into two cases: 1) property prior ordination—once monk dies, all properties would fall to the statutory heir, and 2) the property took place during monkhood—once monk dies, all properties would fall to the native monastery (monastery-subjection) of that monk, except the will had been made, or sold during he was alive.

Keyword: Will, Property, Buddhism

บทนำ

พระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับสิ่งของที่เป็นทรัพย์สินของบุคคลในพระสูตรเล่มที่ 2 ข้อที่ 462 หน้าที่ 3 อันได้แก่ปัจจัย 4 คือ อาหาร จีวร เสนาสนะ คิลานเภสัช และสมณบริวารอื่น ๆ ที่ทรงอนุญาตให้มีไว้ในครอบครอง มีกำหนดจำนวน เช่น จีวรมีได้เพียง 3 ผืน หากมีจีวรเกิน 3 ผืน ภิกษุมีสิทธิครอบครองได้เพียง 10 วัน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 2 ข้อที่ 533 หน้าที่ 615 กำหนดขนาด เช่น ผ้าปูนั่ง ยาว 2 ศีบ กว้างศีบครึ่ง โดยศีบสุคต (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กำหนดเขต ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 627 หน้าที่ 148 เช่นผ้าอาบน้ำฝน มีเขตในการแสวงหาและเขตในการใช้สอย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 622 หน้าที่ 143 กำหนดเวลาเช่น เภสัช คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ภิกษุรับประทานไฉนได้ 7 วัน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 477-494 หน้าที่ 13-17 กำหนดสถานที่ เช่น กำหนดเขตสถานที่ไว้ผ้าที่จะไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และกำหนดสิทธิครอบครองในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 120 หน้าที่ 300 เช่น มีภิกษุถือครองกุฏิสงฆ์อยู่ก่อน ภิกษุอื่นเข้าไปเบียดเบียนไล่ออกเพื่อตนจะได้อยู่ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ทรัพย์สินที่เป็นสาธารณะแก่หมู่ภิกษุทั่วไป เรียกว่าของสงฆ์ ได้แก่ ฤกษ์และครุภัณฑ์ ที่เป็นสังฆาราม ที่ดิน มีบทพระบัญญัติต้องให้สงฆ์แสดงที่คือจับจองที่ให้มีกรรมสิทธิ์ในตนเอง การสร้างกุฏิหรือวิหารหากไม่มีใครเป็นเจ้าของ ภิกษุสร้างเอง ให้ทำตามกำหนดประมาณ ถ้ามีเจ้าของทำให้เกินประมาณได้ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 1 ข้อที่ 348 หน้าที่ 383 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) บทบัญญัติเกี่ยวกับเครื่องเสนาสนะ เช่น ภิกษุจะทำเตียงหรือตั้ง ฟังทำให้มีเท้าสูงเพียง 8 นิ้ว โดยนิ้วสุคต นับแต่แม่แคร่ลงมาในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 522 หน้าที่ 608 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) บทบัญญัติเกี่ยวกับเครื่องลาด ให้ใช้ของที่ไม่วิจิตรหรือของตกสมัยแล้ว ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ข้อที่ 317 หน้าที่ 128-129 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หมอน ทรงอนุญาตให้ยัดหนุนได้ พูก คือที่นอน ทรงอนุญาตของ 5 ชนิด ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ข้อที่ 297 หน้าที่ 99 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ทรัพย์สินตามที่กำหนดในบทบัญญัตินี้ เมื่อเกิดมีปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนใดในทางเสียหาย ก็ทรงวางโทษบัญญัติสิกขาบทขึ้นห้ามไม่ให้กระทำและมีไว้ในครอบครอง หากบทบัญญัติที่ตั้งขึ้นมานั้นมันตั้งเกินไปก็ไม่ยกเลิกเสียทีเดียวจะทรงผ่อนผันลงมา ข้อที่ทรงตั้งไว้เดิมเรียกว่ามูลบัญญัติ ข้อที่ทรงตั้งเพิ่มเติมทีหลังเรียกอนุบัญญัติ รวมมูลบัญญัติและอนุบัญญัติเข้าด้วยกัน เป็นสิกขาบทหนึ่ง เช่น สิกขาบทปรารภคณโกชนะ คือ รับนิมนต์ออกชื่อของกินแล้วรวมกันฉันเป็นหมู่ เป็นปาจิตตีย์ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 217 หน้าที่ 376 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทรงผ่อนผันให้ตามคราว เช่นในเวลาเจ็บไข้ ในฤดูจิวร ในเวลาทำจิวร ในเวลาเดินทางบก ทางเรือ ในคราวอัสดค ในคราวนิมนต์ของพวกสมณะด้วยกัน

การบริหารจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนาตามบทบัญญัติเป็นการปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมและตามวินัยที่เกี่ยวกับบริหารที่ตนมีใช้ เพื่อเป็นเครื่องอาศัยในการดำรงชีพ หรือเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมวินัยก็ตาม บริหารที่จำเป็นที่ท่านระบุไว้ ก็คือบาตรและจิวร แต่ท่านมักขยายความออกไปถึงบริหารประจำตัวอย่างอื่น ๆ เช่น มีดโกน เข็มเย็บผ้า ประคดเอน เครื่องกรองน้ำ เป็นต้น และควรจะหมายความว่าตลอดถึงที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง เครื่องเสนาสนะ เป็นต้นด้วย การบริหารนั้น บางลักษณะวินัยระบุไว้ชัดและบังคับให้ต้องทำ เช่น ระเบียบเกี่ยวกับจิวร หรือ บาตร โดยตรง ส่วนการบริหารบางอย่างนั้น ทำตามเหตุผลที่จะพึงทำ เพื่อประโยชน์ของตน ๆ เป็นคน ๆ ไป แล้วแต่ว่าตนกำลังอยู่ในลักษณะเช่นไร หรือกำลังศึกษาและปฏิบัติสิ่งใดอยู่ สิ่งของต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับตน ในลักษณะที่กล่าวนี้ ตนจักต้องเอาใจใส่บริหารให้เป็นไปด้วยดี ทั้งนี้มีไข่ก้วจะผิดพระวินัย หรือเพราะตนจะไม่ใช้สอยให้ครบครันและเหมาะสมเท่านั้นก็หาไม่ได้ แต่ให้เป็นไปเพื่อมนุษยธรรม หรือวัฒนธรรม ในฐานะที่ภิกษุสามเณรจักต้องเป็นผู้นำในเรื่องเหล่านี้ด้วยพร้อมกันไปในตัว รวมถึงการประหยัด การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยเหล่านี้เป็นต้นด้วย (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

หากเกิดกรณีจำเป็นที่ภิกษุจำเป็นต้องจากไป เช่น ออกจากวัดที่สังกัดอยู่ก็ดี ลาสิกขาที่ดี หรือมรณภาพไปก็ตาม ถ้าเกิดท่านประสงค์จะทำพินัยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้น ๆ นอกจากพระวินัยจะระบุไว้ว่าทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนามี 2 ส่วน คือ ทรัพย์สินส่วนบุคคลและทรัพย์สินส่วนรวมแล้ว ในด้านทางกฎหมายบ้านเมือง จะพบข้อกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 บัญญัติว่าทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น และมาตรา 1624 ว่าด้วยทรัพย์สินก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ รวมถึงการทำพินัยกรรมตามหลักกฎหมายที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1646 – 1648 (ปลื้ม โชติขุญยางกูร, 2520) ซึ่งเป็นประเด็นที่พื้งนำมาแสดงให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาต้องการจะศึกษาเฉพาะเรื่องทรัพย์สินของสงฆ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทว่าเป็นอย่างไร และเมื่อเกิดกรณีพระภิกษุต้องการที่จะทำพินัยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้น มีขอบเขตเพียงไร โดยอาศัยกฎหมายของบ้านเมืองมาช่วยเสริมในประเด็นดังกล่าวด้วย

บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

คำว่าทรัพย์สินในพระวินัยปิฎกให้ความหมายไว้หมายถึงทรัพย์สินที่เจ้าของมิได้ให้ ต่อมาก็ทรงเพิ่มพระอนุบัญญัติเข้าไปอีกว่า เป็นทรัพย์สินจากหมู่บ้านก็ตาม จากปากก็ตามที่เจ้าของมิได้ให้ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 1 ข้อที่ 93 หน้าที่ 81 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทรัพย์สินของสงฆ์หรือสิ่งของที่เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนานี้ หมายถึงสิ่งของทั้งที่เป็นของบุคคล และที่เป็นของสาธารณะแก่หมู่ภิกษุทั่วไป ที่เรียกว่าของส่วนรวม สิ่งของที่เป็นส่วนบุคคล ที่เขาถวายแก่ภิกษุเป็นส่วนตัว หรือภิกษุแสวงหาได้มา และถือเอาเป็นส่วนตัว แม้ของที่สงฆ์แจกให้ตกเป็นสิทธิแก่ภิกษุแล้ว ชื่อว่าเป็นของบุคคลเหมือนกัน ภิกษุผู้เป็นเจ้าของมีสิทธิในอันสละหรือแจกได้ตามชอบใจ มีข้อจะพึงระวางแต่เพียงไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกเสียเปล่า (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543) ได้แก่ ปัจจัย 4 คือ บิณฑบาต จีวร เสนาสนะ และคิลานเภสัช ส่วนสิ่งของที่เขาถวายเป็นสาธารณะทั่วไปแก่หมู่ภิกษุ ไม่เฉพาะตัว หรือของที่ภิกษุรับเองก็ดี ปกครองหวงห้ามไว้ก็ดี ด้วยความเป็นของสาธารณะแก่หมู่ภิกษุ จัดเป็นของสงฆ์ ได้แก่ตัวเสนาสนะ มีที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง ตลอดจนเครื่องเสนาสนะ มีเตียง ตั่ง เป็นต้น สิ่งของอันเป็นทรัพย์สินของสงฆ์เหล่านี้ จัดเข้าได้ 2 ประเภท ได้แก่ (1) อนุภินันท์ คือ ของเบาของที่เคลื่อนที่ได้ (2) ครุภินันท์ คือ ของหนัก ของเคลื่อนที่ไม่ได้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543)

ดังนั้น บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จึงมีอยู่ 2 ประเภท คือ บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนบุคคล และบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนรวม

ก. บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนบุคคล บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนบุคคลนี้ เป็นเรื่องบทบัญญัติเกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ (1) บทบัญญัติเกี่ยวกับบิณฑบาต (2) บทบัญญัติเกี่ยวกับจีวร (3) บทบัญญัติเกี่ยวกับเสนาสนะ และ (4) บทบัญญัติเกี่ยวกับคิลานเภสัช ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้มีไว้ใช้สอย เช่น

1) บทบัญญัติเกี่ยวกับบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับบิณฑบาต เป็นการศึกษาเกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติในการออกบิณฑบาต ข้อวัตรปฏิบัติในการฉันบิณฑบาต และในบทบัญญัติที่เป็นข้อห้ามเกี่ยวกับบิณฑบาต นุ่งห่มให้เรียบร้อย คือนุ่งปิดสะดือปกหัวเข่า ผูกประคดเอว ซ้อนผ้าสังฆาฏิกับอุตตราสงค์เข้าด้วยกันเป็น 2 ผืน ห่มคลุมปิด 2 ปากลัดดุม ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 576-577 หน้าที่ 650-651 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) บทบัญญัติเกี่ยวกับจีวร พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความหมายไว้ว่า จีวร คือผ้าที่ใช้ห่มของพระในพระพุทธศาสนาผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ในจำนวน 3 ผืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543: 45) ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 นิสสัคคียกัณฑ์ จีวรวรรคที่ 1 หมวดว่าด้วยจีวรมี 10 สิกขาบท เดิมทีพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุมิได้มีผ้าเป็นสมบัติได้เพียง 3 ผืน เรียกว่า ไตรจีวร คือ (1) อันตรวาสก ผ้านุ่ง (2) อุตตราสงค์ ผ้าห่ม (3) สังฆาฏิ ผ้าห่มซ้อนนอก ต่อมาเมื่อมีเหตุจำเป็นก็ทรงผ่อนผันให้มีผ้าเกินกว่านี้ตั้งแต่ผืนที่ 4 เป็นต้นไป เรียกว่า อติเรกจีวร มีสิทธิเป็นเจ้าของครอบครองได้เพียง 10 วัน ถ้าเกิน 10 วันยังขึ้นถือสิทธิ์ครอบครองอยู่ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้กรานกฐิน ดังบท พระอนุบัญญัติว่า เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อกฐินเดาะแล้ว ภิกษุ

พึงทรงอดิเรกจิรวรไว้ได้ 10 วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 462 หน้าที่ 3 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3) บทบัญญัติเกี่ยวกับเสนาสนะ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ความหมายคำว่า “เสนาสนะ” ไว้ว่า เสนาสนะ แปลว่า ที่นอนและที่นั่ง (มาจากคำว่า เสนะ ที่นอน กับ อาสนะ ที่นั่ง) เป็นคำเฉพาะที่ใช้เป็นคำวัดเท่านั้น หมายถึงอาคาร สถานที่ซึ่งใช้เป็นที่พักอาศัยหรือเป็นที่ทำกิจกรรมของพระสงฆ์ได้ และหมายถึงสิ่งที่ใช้เป็นที่นั่ง ที่พิง ที่หนุนได้ เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลา กุฏิ ที่นอน หมอน พรมที่ปูนอน ผ้าปูนั่ง เป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551) บทบัญญัติเกี่ยวกับเสนาสนะนี้ ได้แยกศึกษาเป็น 2 ประเด็นคือ (1) ศึกษาบทบัญญัติเกี่ยวกับที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง และ (2) ศึกษาบทบัญญัติเกี่ยวกับเครื่องเสนาสนะ

4) บทบัญญัติเกี่ยวกับคิลานเภสัช ในอุตุสารท ภิกษุสงฆ์เป็นโรคผอมเหลือง(โรคดีซ่าน)กันมาก พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้รับประเคนเภสัช 5 ได้ และเพื่อความสะดวกแก่ภิกษุใช้ จึงทรงอนุญาตให้ฉันได้ทั้งในกาลและในเวลาวิกาล พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ฉันเภสัช 5 ได้ทุกเวลา ทั้งนี้ต้องอยู่ในระยะเวลา 7 วัน หลังจากรับประเคนตามข้อกำหนดว่าด้วยเภสัช ตามความแห่งเภสัชชสิกขาบทที่ 3 ในปัตตวรรคตบพพระบัญญัติว่า ก็ เภสัชใดควรลืมนำสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนเภสัชนั้นแล้วเก็บไว้ฉันได้ 7 วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกว่ากำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 622 หน้าที่ 143 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ข. บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนรวม บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนรวม หมายถึง บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ 2 ประเภท คือ (1) ลหุภันท์ ของเบา และ (2) ครุภันท์ ของหนัก

1) บทบัญญัติเกี่ยวกับลหุภันท์ บทบัญญัติเกี่ยวกับลหุภันท์ คือทรัพย์สินที่เป็นส่วนรวม ได้แก่บริวารที่เป็นของเบา มีบทพระบัญญัติเกี่ยวกับการน้อมลากที่เขาจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน และมาเพื่อบุคคลไว้ดังนี้ “ก็ ภิกษุใดรู้อยู่ว่า น้อมลากที่เขา น้อมไว้เป็นของจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย” ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 658 หน้าที่ 180 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สิกขาบทวิภังค์ อธิบายว่า ที่ชื่อว่า รู้ อยู่ คือ ภิกษุรู้เอง คนเหล่าอื่นบอกภิกษุนั้น หรือคนนั้นบอกเธอ, ที่ชื่อว่า เป็นของจะถวายสงฆ์ ได้แก่ เป็นของที่เขาถวายหรือบริจาคแล้วแก่สงฆ์, ที่ชื่อว่า ลาก ได้แก่ จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร โดยที่สุตกระทั้งก่อนจรรณ ไม่ชำระฟัน หรือด้ายชายผ้า, ที่ชื่อว่า น้อมไว้ คือ เขาเปล่งวาจาว่า “เราจะถวาย จะกระทำ”, ภิกษุน้อมมาเพื่อตน ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม เป็นนิสัคคียเพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงสละลากที่เป็นนิสัคคียอย่างนี้ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 2 ข้อที่ 659 หน้าที่ 181 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) บทบัญญัติเกี่ยวกับครุภันท์ ทรัพย์สินที่เป็นครุภันท์ ได้แก่วัตถุสิ่งของหนัก โดยตรงก็ได้แก่ ที่ดิน และสิ่งของที่ติดกับที่ดิน คือ พวงสิ่งปลูกสร้าง เช่น กุฏิ วิหาร ศาลา และสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ตลอดจนทั้งวัสดุการก่อสร้าง ซึ่งเป็นสิ่งของที่ใช้ได้นาน เป็นสิ่งของที่ต้องรักษา จะเป็นเครื่องใช้ใน

เสนาสนะ หรือเป็นตัวเสนาสนะ เป็นทรัพย์สินที่ไม่ให้สละหรือแบ่งกันไม่ได้ มีบทบัญญัติไว้ดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย ของที่ไม่ควรแบ่ง 5 หมวด สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่พึงแบ่ง แม้แบ่งแล้วก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่ง ต้องอาบัติอุลลัจจัย ของที่ไม่ควรแบ่ง 5 หมวด คือ (1) อาราม พื้นที่อาราม (2) วิหาร พื้นที่วิหาร (3) เติง ตั้ง พูก หมอน (4) หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ฝัก จอบ ส่ว้น (5) เถววัลย์ ไม้ไผ่ กล้วยปอง กล้วยามงกระต่าย กล้วยาสามัญ ดิน เครื่องไม้ และเครื่องดิน ภิกษุทั้งหลาย ของที่ไม่ควรแบ่ง 5 หมวดเหล่านี้แล สงฆ์ คณะหรือบุคคลไม่พึงแบ่ง แม้แบ่งแล้วก็ไม่เป็นอันแบ่ง รูปใดแบ่ง ต้องอาบัติอุลลัจจัย ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ข้อที่ 322 หน้าที่ 144 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การที่ห้ามไม่ให้สละไม่ให้แจกทรัพย์สินที่เป็นครุภัณฑ์นั้น หมายเอาสละให้แก่บุคคล และแจกแก่กันเอง ทำให้ขาดตัว จะจำหน่ายของที่เลวแลกเปลี่ยนเอาของที่ดี เช่นจะจำหน่ายเครื่องดินหลายสิ่ง จัดหาเตียงตั้งหมั่น้อยสิ่งได้อยู่ อีกอย่างหนึ่ง จะจำหน่ายของไม่เป็นอุปการะเพื่อของเป็นอุปการะ อันเป็นครุภัณฑ์ด้วยกันท่านเห็นว่าได้ แต่จะจำหน่ายเพื่อของเป็นลหุภัณฑ์เอามาแจกกันไม่ได้ เว้นแต่มีสมัยข้าวแพงอดอยาก ท่านอนุญาตให้จำหน่ายของที่เลว ๆ เพื่ออาหาร ด้วยปรารภน่าจะอยู่รักษาเสนาสนะได้อยู่ การจำหน่ายครุภัณฑ์เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวมานี้ เรียกว่าผาติกรรม ทรงอนุญาต จะเอาที่ดินแลกเปลี่ยนกับที่ดินด้วยกัน พร้อมทั้งของปลูกสร้าง ณ ที่ดินนั้น ด้วยเห็นว่าได้ประโยชน์ฝ่ายสงฆ์ ท่านอนุญาตไว้ในอรรถกถา (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543)

สรุปได้ว่า บทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ เป็นบทบัญญัติที่เป็นกฎระเบียบ หรือข้อบังคับที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตั้งไว้เป็นพุทธอาณา คือระเบียบการปกครองสงฆ์ ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าพระวินัย เช่น บทบัญญัติเกี่ยวกับวินยบาต จีวร เสนาสนะ คิลานเภสัช และบริขารอื่น ๆ ที่ควรแก่สมณบริโภค ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนบุคคล และบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนรวม พบว่าหมายเอาบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ 2 ประเภท คือ (1) ลหุภัณฑ์ บริขารที่เป็นของเบา เช่น บาตร จีวร เสนาสนะ คิลานเภสัช และ (2) ครุภัณฑ์ บริขารที่เป็นของหนัก เช่น ที่ดิน ที่ธรณีสงฆ์ ตลอดจนสิ่งปลูกสร้าง มีกุฏิ วิหาร ศาลา เป็นต้น ซึ่งจะได้อธิบายให้เห็นถึงการทำพินัยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนาต่อไป

การวิเคราะห์การทำพินัยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา

พินัยกรรม ในแง่ของกฎหมายแล้ว หมายถึง นิติกรรมซึ่งมีลักษณะเป็นนิติกรรมฝ่ายเดียวโดยเด็ดขาด บุคคลผู้ทำพินัยกรรมแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตนเองหรือในกิจการต่าง ๆ อันจะให้เกิดผลบังคับได้ตามกฎหมายเมื่อบุคคลนั้นถึงแก่ความตายไปแล้ว (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1646) นอกจากนั้น พินัยกรรม ยังเป็นนิติกรรมที่ต้องทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1648) หากไม่ทำตามแบบย่อมจะทำให้พินัยกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ คือเสียเปล่าทั้งหมด (บำรุง ตันจิตติวัฒน์, 2546)

การทำพินัยกรรมในทางพระพุทธศาสนานับว่าเป็นเรื่องของการกฎหมาย แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องพิจารณาควบคู่ไปกับวินัยของพระภิกษุ จากประเด็นที่กล่าวถึงทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา

ในประเด็นข้างต้น จะเห็นได้ว่า ทรัพย์สินมีอยู่ 2 ประเภท ทรัพย์สินส่วนรวม และทรัพย์สินส่วนบุคคล ซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ต่อไป

ก. ทรัพย์สินส่วนรวม หมายถึงทรัพย์สินของสงฆ์ 2 ประเภท คือ (1) วัตถุนต์ ของเบา และ (2) ครุภัณฑ์ ของหนัก ดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งเมื่อกล่าวตามหลักของพระวินัยแล้ว ทรัพย์สินประเภทนี้เป็นทรัพย์สินกลางที่บุคคลใช้ร่วมกัน ไม่มีสิทธิ์ที่จะยึดครองเอาไว้เป็นของส่วนตน ซึ่งเรียกตามพระวินัยว่า “ทรัพย์สินของสงฆ์” ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่างอันมีค่าที่ถือเอาได้ ที่มีเจ้าของเป็นผู้ถือครองหวงห้าม หรือวัตถุสิ่งของที่เป็นสมบัติของผู้ถือครอง ทั้งเป็นสมบัติส่วนตนและเป็นสมบัติส่วนสาธารณะ ทรัพย์สินของสงฆ์นี้หมายถึงสิ่งของที่เป็นปัจจัย ๔ และสมณะบริวาร ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์มีไว้ใช้สอยเป็นสมบัติได้ทั้งที่เป็นสมบัติส่วนตนและเป็นสมบัติส่วนรวม เรียกว่า ศาสนสมบัติ (สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจการพระศาสนา, 2548) ซึ่งทรัพย์สินของสงฆ์ประเภทดังกล่าว เป็นสิทธิของหมู่คณะที่ไม่สามารถที่จะทำพินัยกรรมเป็นส่วนบุคคลได้ แต่สามารถจำหน่ายจ่ายแจกได้ในลักษณะเป็นการสงฆ์ที่เรียกว่า ฆาติกรรม ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543)

ข. ทรัพย์สินส่วนบุคคล หมายถึง ทรัพย์สินที่อยู่ในอาณัติของบุคคลตามสิทธิทางกฎหมาย และพระวินัย ซึ่งภิกษุที่ครอบครองทรัพย์สินดังกล่าว สามารถที่จะทำพินัยกรรมตามกฎหมายได้ ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 บัญญัติว่าทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม ซึ่งตามปกตินั้นทรัพย์สินของผู้ตายทายาทมีสิทธิรับมรดกเว้นแต่ผู้ตายทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้บุคคลอื่น แต่มาตรา 1623 นี้ยกเว้นเรื่องทรัพย์สินของพระภิกษุซึ่งมรณภาพ (ปลื้ม โชติชูชาญกุล, 2520) ดังนั้น เมื่อพระภิกษุมรณภาพแล้วมีทรัพย์สินซึ่งได้มาในระหว่างที่บวชและยังไม่ได้จำหน่ายจ่ายโอน ยกให้แก่ผู้ใด หรือทำพินัยกรรมไว้ก็จะตกเป็นของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสในฐานะผู้แทนนิติบุคคลคือวัด มีหน้าที่ต้องรักษาผลประโยชน์ของวัดและพระศาสนา หากมีทายาทมาอ้างสิทธิเหนือทรัพย์สิน เจ้าอาวาสก็ต้องดำเนินการตามกฎหมาย

1) สิทธิในการรับมรดกของพระภิกษุในฐานะทายาท ในประเด็นนี้ปลื้ม โชติชูชาญกุลกล่าวว่า ไม่มีปรากฏในกฎหมายคณะสงฆ์ แต่บัญญัติไว้เป็นพิเศษในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพที่ 6 ว่าด้วยมรดก ซึ่งท่านแยกประเด็นไว้ดังนี้ 1) สิทธิในการรับมรดกของพระภิกษุ 2) มรดกของพระภิกษุผู้มรณภาพ (ปลื้ม โชติชูชาญกุล, 2520) สิทธิในการรับมรดกของพระภิกษุกฎหมายบัญญัติไว้ว่า พระภิกษุจะเรียกร้องสิทธิเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมนั้นไม่ได้ เว้นแต่ลาสิกขา ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 ความว่าพระภิกษุนั้น จะเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สึกจากสมณเพศมาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความตามมาตรา 1754 แต่พระภิกษุนั้น อาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้ ซึ่งทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกของผู้ตาย มี 2 ประเภท คือ 1) ทายาทโดยธรรม หมายถึง ญาติผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป หรือลงมาถึง 6 อันดับ คือ (1) ผู้สืบสันดาน (บุตร) (2) บิดามารดา (3) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน (4) พี่น้องร่วมบิดาหรือหรือมารดาเดียวกัน (5) ปู่ ย่า ตา ยาย (6) ลุง ป้า น้า อา และ 2) ทายาทโดยพินัยกรรม หมายถึง ญาติหรือผู้ที่ไม่ได้เป็นญาติกับผู้ตายเลย และอาจเป็นนิติบุคคล เช่น

วัด มูลนิธิก็ได้ แล้วแต่ผู้ตายจะทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้ไว้เมื่อผู้ทำพินัยกรรมตายไป ผู้นั้นย่อมมีสิทธิได้รับมรดกของผู้ตายตามที่ระบุไว้ในพินัยกรรม (ปลื้ม โชติษฐยางกูร, 2520)

2) คำพิพากษาเกี่ยวกับคดีมรดก คำว่าเรียกร้องตามมาตรา 1622 วรรคหนึ่ง หมายถึงการฟ้องคดีมรดก ดังนั้น การใช้สิทธิอย่างอื่นในฐานะทายาทโดยธรรมจึงไม่อยู่ในข้อห้าม เช่น ฟ้องเรียกเอาทรัพย์จากบุคคลภายนอกที่ยึดถือไว้โดยมิชอบ แม้ทรัพย์นั้นจะเป็นมรดก ภิกษุก็สามารถฟ้องได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 779/2485 พระภิกษุได้รับมรดกที่ดินมาแล้วให้ผู้อื่นอาศัย ย่อมฟ้องขับไล่ผู้อาศัยในระหว่างเป็นภิกษุได้ กรณีไม่เข้า มาตรา 1622 ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ทายาทฟ้องร้องเรียกมรดกของผู้ตายโจทก์ไม่จำเป็นต้องสืบจากสมณะเพศก็ฟ้องจำเลยได้

มาตรา 1622 วรรคแรก ห้ามเฉพาะการฟ้องร้องเท่านั้น ดังนั้น พระภิกษุอาจพูดจากตกลงแบ่งมรดกกับทายาทอื่นๆได้ หรือถ้าแบ่งโดยทำสัญญากันได้ พระภิกษุก็ย่อมเรียกร้องเอาตามสัญญาที่ทำกันไว้ได้ กรณีนี้ทำให้เรียกเอาในฐานะทายาทโดยธรรมไม่

กรณีพระภิกษุถูกทายาทอื่นฟ้องเรียกเอาทรัพย์มรดก พระภิกษุย่อมยกข้อต่อสู้ได้ว่าตนมีสิทธิในทรัพย์มรดกในฐานะทายาทโดยธรรม หาเป็นการต้องห้ามไม่ แต่อย่างไรก็ตาม พระภิกษุไม่สามารถฟ้องแย้งให้แบ่งทรัพย์มรดกแก่ตนได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 341/2495 โจทก์ฟ้องเรียกที่ดินและเรือนจากจำเลยโดยอ้างว่ามารดา ยกให้โจทก์แต่ผู้เดียว แต่ทางพิจารณาได้ความว่าเป็นมรดกของผู้ตายตกได้แก่โจทก์และจำเลย ดังนี้ ศาลก็อาจพิพากษาให้โจทก์รับส่วนแบ่งไปได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ส่วนข้อที่ผู้มีส่วนควรได้มรดกอาจจะมีอยู่นั้นก็เป็นเรื่องของผู้นั้นจะต้องร้องขอเข้ามาเองหาใช่เป็นหน้าที่ของศาลไม่

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 เป็นบทบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมแต่ถ้าพระภิกษุถูกฟ้องเป็นจำเลยแล้วศาลก็พิพากษาให้พระภิกษุได้รับส่วนแบ่งมรดกด้วย ก็ไม่เป็นการขัดกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622

อย่างไรก็ตาม หากพระภิกษุประสงค์จะฟ้องเรียกร้องทรัพย์มรดกในฐานะทายาทโดยธรรมก็สามารถทำได้ โดยลาสิกขาออกมาฟ้องคดีภายในอายุความตามมาตรา 1754 แต่ถ้าพระภิกษุจะฟ้องเรียกทรัพย์อื่นที่ไม่ใช่ทรัพย์มรดก เช่น การฟ้องเรียกร้องทรัพย์ในฐานะเจ้าของรวมนั้น พระภิกษุย่อมฟ้องร้องได้โดยไม่ต้องลาสิกขา เพราะไม่มีกฎหมายห้าม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 470/2535 เมื่อเจ้ามรดกตาย โจทก์และ ล.บุตรเจ้ามรดกซึ่งเป็นทายาทได้รับมรดกที่ดินพิพาทมาและร่วมกันครอบครองโดยมิได้แบ่งแยกที่ดินพิพาทจึงมิใช่มรดกของเจ้ามรดกอีกต่อไป แต่เป็นทรัพย์สินร่วมกันของโจทก์และ ล. มารดาของจำเลยทั้งห้าเมื่อ ล.ตายส่วนของ ล. ตกแก่จำเลยทั้งห้า การที่จำเลยทั้งห้าไม่ยอมแบ่งที่ดินพิพาทให้โจทก์ยอมเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ โจทก์ในฐานะเจ้าของรวม จึงมีอำนาจฟ้องขอให้แบ่งที่ดินพิพาทได้ แม้โจทก์จะเป็นพระภิกษุ ก็ห้ามบทกฎหมายห้ามโจทก์ฟ้องจำเลยทั้งห้าไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5587/2543 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติว่า พระภิกษุนั้น จะเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สืบจากสมณเพศมาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความตามมาตรา 1754 นั้น หมายถึงกรณีที่

เจ้ามรดกตายโดยมิได้ทำพินัยกรรมไว้ และพระภิกษุเป็นทายาทโดยธรรมที่มีสิทธิในการรับมรดกด้วย ได้ฟ้องทายาทคนอื่น ๆ ขอแบ่งมรดก แต่โจทก์ได้รับการยกให้ซึ่งบ้านและที่ดินจาก ล. ในขณะที่ ล. มีชีวิตอยู่โจทก์จึงเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดินดังกล่าว การฟ้องขับไล่จำเลยออกจากบ้านและที่ดินของโจทก์จึงมิใช่ฟ้องเรียกร้องเอาส่วนแบ่งทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม แม้โจทก์จะเป็นพระภิกษุก็ย่อมมีอำนาจฟ้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3773/2538 การที่โจทก์ซึ่งเป็นพระภิกษุนำเงินส่วนตัวออกให้บุคคล กู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยนั้น ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายใดห้ามไว้ พระภิกษุก็เป็นบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย การให้กู้ยืมเงินก็เป็นการสงเคราะห์ผู้ที่เดือดร้อนได้ทางหนึ่งอีกทั้ง ป.พ.พ. มาตรา 224 บัญญัติว่า หนี้เงินนั้นให้คิดดอกเบี้ยระหว่างเวลาผิดนัดร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี การที่โจทก์ให้จำเลยที่ 1 กู้ยืมเงินโดยคิดดอกเบี้ยไม่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนด จึงไม่ขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน โจทก์มีสิทธินำสัญญากู้ยืมเงินมาฟ้องเรียกต้นเงินและดอกเบี้ยจากจำเลยที่ 1 ได้ (ปลัดไต่พิจารณาฎีกา, 2520)

3) พระภิกษุในฐานะผู้รับพินัยกรรม กรณีนี้ กฎหมายกำหนดว่า พระภิกษุอาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้ ตามมาตรา 1622 วรรคสอง ซึ่งในกรณีนี้กฎหมายไม่ได้บัญญัติห้ามฟ้องร้องไว้ ดังนั้น หากทายาทไม่ยอมแบ่งทรัพย์สินมรดกตามพินัยกรรมให้แก่พระภิกษุ พระภิกษุนั้นมีอำนาจฟ้องเรียกเอาทรัพย์สินตามพินัยกรรมได้

4) สิทธิของวัดในการจัดการทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย วัดนับได้ว่าเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ดังนั้น ในประเด็นจะแยกกล่าวถึงสิทธิของวัดในการจัดการทรัพย์สินมรดกของภิกษุตามกฎหมายไว้ 2 ประเด็น คือ สิทธิในทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค และ การรับตกทอดมรดก

(1) สิทธิตามกฎหมายของพระภิกษุในทรัพย์สินที่ได้รับบริจาค วัดเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 การดูแลรักษาและจัดการกิจการต่าง ๆ ของวัด เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้แทนนิติบุคคลของวัดนั้น เมื่อวัดเป็นนิติบุคคล ย่อมเกิดสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแยกต่างหากจากพระภิกษุซึ่งจำวัดอยู่ในวัดนั้น เช่นนี้หากพุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาในวัด ได้ทำการบริจาคทรัพย์สินใด ๆ ให้แก่วัดแล้ว ข้อพิจารณาแรกจึงต้องพิจารณาว่า ผู้บริจาค้นั้นประสงค์จะมอบทรัพย์สินให้แก่วัด หรือประสงค์ให้ตกได้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งโดยส่วนตัวกันแน่ เพราะหากผู้บริจาคประสงค์จะมอบทรัพย์สินให้ตกได้แก่วัดแล้ว ทรัพย์สินที่บริจาค้นั้น ย่อมตกเป็นของวัดตามกฎหมายแน่นอน แต่ถ้าผู้บริจาค้นั้น ประสงค์จะมอบทรัพย์สินให้ตกได้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นนี้ ย่อมถือว่าเป็นการให้โดยเสนหาต่อพระภิกษุรูปนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 521 ซึ่งบัญญัติว่า “อันว่าให้นั้น คือสัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้ให้โอนทรัพย์สินของตนให้โดยเสนหาแก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่าผู้รับและผู้รับย่อมรับเอาทรัพย์สินนั้น”

การให้โดยเสนหานี้ หากทรัพย์สินที่ผู้ศรัทธาบริจาคเป็นสังฆารมทรัพย์ เช่น เงิน ทองคำ หรือรถยนต์ เป็นต้น การบริจาคด้วยการส่งมอบหรือประเคนแด่พระภิกษุก็ถือว่าสมบูรณ์ตามกฎหมายแล้ว ดังบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 323 ที่ว่า “การให้นั้น ท่านว่าย่อมสมบูรณ์ต่อเมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ให้”

แต่ถ้าทรัพย์สินที่บริจาคเป็นอสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษ เช่น ที่ดิน บ้าน หรือสัตว์พาหนะ เป็นต้น การบริจาค่นั้นจะสมบูรณ์ต่อเมื่อทำเป็นหนังสือหรือจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ด้วยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 525 ที่ว่า “การให้ทรัพย์สินซึ่งถ้าจะซื้อขายกันจะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่นั้น ท่านว่าย่อมสมบูรณ์ต่อเมื่อได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ในกรณีเช่นนี้ การให้ย่อมเป็นอันสมบูรณ์โดยมิพักต้องส่งมอบ”

(2) การตกทอดมรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย (ธรรมรัตน์ สงวนพฤกษ์, 2546) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม” มาตรา 1624 ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้ เมื่อพระภิกษุมรณภาพลง ทรัพย์สินของพระภิกษุจะตกได้แก่บุคคลใดบ้าง แยกเป็น 2 กรณี คือ

กรณีแรก ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท ตามมาตรา 1624 หมายความว่าถึง ทรัพย์สินที่บุคคลได้มาก่อนบวชเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนี้แม้ต่อมาบุคคลนั้นจะบวชเป็นพระภิกษุแล้วและต่อมาได้มรณภาพลงในขณะที่ยังเป็นพระภิกษุอยู่ ทรัพย์สินนั้นก็ยังคงเป็นของวัด ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 273 - 274/2475 ถ้าพระภิกษุได้รับที่ดินซึ่งเป็นทรัพย์สินมรดกมาก่อนบวช แต่เพิ่งมาโอนใส่ชื่อเมื่อบวชแล้ว ที่ดินนั้นไม่เป็นของวัด

กรณีที่สอง ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ หมายถึง ทรัพย์สินทุกชนิดที่พระภิกษุได้มาในระหว่างอยู่ในสมณเพศไม่ว่าทางใด และจะได้มาเนื่องจากการเป็นสมณเพศหรือไม่ก็ตาม ต้องอยู่ในบังคับมาตรา 1623 คือ ทรัพย์สินนั้นต้องตกเป็นของวัด ยกเว้นพระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างมีชีวิตหรือโดยการทำพินัยกรรม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1265/2495 พระภิกษุถึงมรณภาพในขณะที่เป็นพระภิกษุอยู่ โดยมีได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินมรดกให้ใคร มรดกของพระภิกษุนั้นย่อมตกได้แก่วัดที่พระภิกษุนั้นอยู่ แม้ทายาทจะครอบครองที่ดินมรดกของพระภิกษุนั้นเกิน 10 ปีนับแต่วันมรณภาพทายาทนั้นก็จะเอาที่ดินมรดกนั้นไม่ได้ เพราะที่ดินมรดกนั้นเป็นของวัด จะใช้อายุความ 10 ปียันวัดให้เสียสิทธิไม่ได้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1064/2532 บิดามารดาคนที่นาให้แก่พระภิกษุ ข. ภายหลังที่พระภิกษุ ข. บวชเป็นพระภิกษุ การที่พระภิกษุ ข. ขายที่นาแปลงดังกล่าวและนำเงินที่ขายได้ไปฝากธนาคาร เงินที่นำไปฝากธนาคารรวมทั้งดอกเบี้ยที่ได้รับถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุ ข. ถึงแก่มรณภาพ เงินฝากดังกล่าวย่อมตกเป็นของวัดโจทก์ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ ข.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1807/2536 เมื่อเจ้ามรดกเป็นพระภิกษุถึงแก่มรณภาพโดยมิได้ทำพินัยกรรมไว้ เงินของเจ้ามรดกที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศจึงตกเป็นสมบัติของผู้คัดค้านซึ่งเป็นวัดที่เป็นภูมิลำเนาของเจ้ามรดก แม้ผู้ร้องที่ 2 จะเป็นบุตรนอกกฎหมายที่เจ้ามรดกได้รับรองแล้วและเป็นทายาทโดยธรรมก็หาสิทธิในเงินดังกล่าวไม่ จึงไม่ใช่ทายาทสำหรับเงินจำนวนนี้ และมีผู้มีส่วนได้เสียที่จะมาร้องขอให้ศาลตั้งเป็นผู้จัดการมรดกได้

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดการกับทรัพย์สินของพระภิกษุ นั้น ตามกฎหมายให้ตัดสินเป็น 2 กรณี คือ 1) ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกสู่ทายาทโดยธรรม 2) ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกอยู่แก่วัดที่เป็นภูมิลำเนา(วัดที่สังกัด)ของพระภิกษุนั้นๆ เว้นแต่จะทำพินัยกรรมหรือได้จำหน่ายในขณะที่มีชีวิตตามนัยแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ที่ว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม” และมาตรา 1624 ว่า “ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้” ดังนั้น เมื่อพระภิกษุมรณภาพแล้วมีทรัพย์สินซึ่งได้มาในระหว่างที่บวชและยังไม่ได้จำหน่ายจ่ายโอน ยกให้แก่ผู้ใด หรือทำพินัยกรรมไว้ก็จะตกเป็นของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสในฐานะผู้แทนนิติบุคคลคือวัด มีหน้าที่ต้องรักษาสถาบันของวัดและพระศาสนา หากมีทายาทมาอ้างสิทธิเหนือทรัพย์สิน เจ้าอาวาสก็ต้องดำเนินการตามกฎหมาย

บทสรุป

จากการศึกษาการทำพินัยกรรมเรื่องทรัพย์สินในทางพระพุทธศาสนา พบว่า ทรัพย์สินของสงฆ์ โดยหลักใหญ่แล้ว หมายถึง ทรัพย์สินที่มีเจ้าของครอบครองหวงห้ามอยู่ ในพระวินัยระบุแหล่งทรัพย์สินเพิ่มเข้าไปอีกว่า เป็นทรัพย์สินจากหมู่บ้านก็ตาม จากปากก็ตามที่มีเจ้าของปกครองหวงห้าม หรือวัตถุทั้งที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ เช่น บ้าน ที่ดิน

แรกเริ่มเดิมทีภิกษุสงฆ์ยังไม่มีทรัพย์สิน มีแต่เพียงบริขารเท่าที่จำเป็นแก่สมณะบริโศกเท่านั้น ยังไม่มีสิ่งของอะไรที่จะถือเอาเป็นสมบัติของสงฆ์ได้ บริหารปัจจัยที่ได้มาก็บริโภคใช้สอยไปเป็นวัน ๆ ไม่มีภาระยุ่งยากกับบริขารปัจจัยแต่อย่างใด กาลต่อมาเมื่อภิกษุสงฆ์มีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านมากขึ้น มีการสร้างถาวรวัตถุขึ้นมาในพระพุทธศาสนา ทำให้ทรัพย์สินเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงได้เกิดบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพย์สินของสงฆ์ขึ้นเนื่องด้วยปัจจัย 4 แบ่งเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล และทรัพย์สินส่วนรวมหรือทรัพย์สินของสงฆ์

เมื่อกล่าวถึงบทบัญญัติทางพระวินัยแล้ว ทรัพย์สินของสงฆ์บุคคลไม่สามารถเป็นเจ้าของสิทธิ์ในการทำธุรกรรมได้ ยกเว้นการจำหน่ายจ่ายแจกเป็นการสงฆ์ที่เรียกว่า ฆาติกรรม ส่วนการจะทำพินัยกรรมเรื่องทรัพย์สินนั้น มุ่งเอาทรัพย์สินส่วนบุคคลโดยยึดหลักธรรมวินัยและกฎหมายว่าด้วยการถือครองทรัพย์สินสมบัติเป็นสำคัญ ที่พระภิกษุไม่มีสิทธิในทรัพย์สินสมบัติเพียงไร หากว่าท่านไม่ได้เขียนพินัยกรรมระบุไว้ชัดเจน ตามกฎหมายให้ตัดสินเป็น 2 กรณี คือ 1) ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกสู่ทายาทโดยธรรม 2) ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกอยู่แก่วัดที่เป็นภูมิลำเนา(วัดที่สังกัด)ของพระภิกษุนั้น ๆ เว้นแต่จะทำพินัยกรรมหรือได้จำหน่ายในขณะที่มีชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- ธรรมรัตน์ สงวนพฤกษ์. (2546). การตกทอดซึ่งทรัพย์สิน ลิขสิทธิ์ หน้าที่ และความรับผิดชอบของ พระภิกษุที่มีรณภาพ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นัยนา เกิดวิชัย. รศ., พ.ต.อ.หญิง. (2548). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. นครปฐม: สำนักพิมพ์ นิติเนย์.
- บำรุง ตันจิตติวัฒน์. (2546). คำบรรยายประกอบการฝึกอบรมวิชาว่าความ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด.
- ปลื้ม โชติขจรยุทธ. (2520). คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์,
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด. พิมพ์ ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2549). โอวาทคำสอนสำหรับพระภิกษุผู้บวชใหม่. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สถาบันส่งเสริมและพัฒนาการพระศาสนา. (2548). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2543). วินัยมุข เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.



เมรุนกหัสดีลิงค์:
รูปแบบ คติความเชื่อและพิธีกรรมแห่งชีวิตหลังความตายในภาคอีสาน
Meru Nokhassdilink: Forms, Beliefs and Rituals
of the Life After Death in the Northeast

ปาณิสดา มีแสง

Panisa Meesang

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkorn University
Corresponding Author Email: panisa2505000@gmail.com

Received July 29, 2021; Revised September 10, 2021; Accepted: September 11, 2021



บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผาศพของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ในรูปแบบเมรุนกหัสดีลิงค์ พิธีกรรมเผาศพที่สะท้อนกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมอีสาน ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมอื่นในประเทศไทย พบว่าพิธีกรรมการเผาศพของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ นั้นมีการเชื่อมโยงหลัก พระไตรลักษณ์ ในพระพุทธศาสนา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นสัจธรรมที่มนุษย์ และสัตว์ไม่สามารถหนีพ้นจากความแก่ ความเจ็บ และความตายไปได้ ในงานพิธีกรรมเผาศพนี้มีนางสีดาผู้ชำนานกหัสดีลิงค์เป็นตัวเอกที่แสดงในละครกลุ่มหนึ่งในพิธีกรรม ซึ่งแต่เดิมนั้นก็เคยมีการแสดงรูปแบบนี้มาแล้วในอดีตและได้นำกลับมาทำใหม่ เมื่อมีพระเถระชั้นผู้ใหญ่ได้ตายลง เมรุนกหัสดีลิงค์นี้ก็ได้ถูกสร้างขึ้นใหม่อีกครั้ง ซึ่งมีความหมายว่าท่านเป็นคนที่บุญบารมีมากและประกอบคุณงามความดี คือ หนทางแห่งกรรมดีอันจะนำไปสู่สุคติ เมรุนกหัสดีลิงค์ตัวล่าสุดนั้น ถูกสร้างขึ้นในพิธีกรรมการเผาศพหลวงพ่อบุณ ปริสุทโธ ตามความเชื่อที่ว่า สามารถนำดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สวรรค์

คำสำคัญ: เมรุนกหัสดีลิงค์, คติความเชื่อ, ชีวิตหลังความตาย

Abstract

This article entitled to study the rituals related to the cremation of the senior monks in the form of a good-linked Meru Funeral ceremonies that reflect the social and cultural processes of Isan that is different from other cultures in Thailand It was

found that the cremation rituals of senior monks were linked to the principle of the Trinity in Buddhism, namely Anicca, Dukkha, Anatta, which is the truth that humans and animals cannot escape from aging, sickness, and death. At the funeral, Sita, who killed Nokhassadilink, was the protagonist in a group of dramas in the ritual. Which originally had been shown in this style in the past and has been reworked. When a senior monk has died, Meru Nokhassadilink was re-established. which means that he is a person who has a lot of merit and good deeds, it is the path of good karma that leads to bliss. In the last one, it was built at the funeral service of Luang Por Koon Parisuttho to bring the souls to heaven.

Keywords: Meru Nokhassadilink, Beliefs, Life after death

บทนำ

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้ให้ความหมายของความตายไว้ 2 ประเด็นคือ 1) ความตายหมายถึง การสูญสิ้นไปของชีวิตสรรพสัตว์ในภพหนึ่ง 2) ความตายหมายถึงการแตกสลายของชั้นทั้ง 5 หรือไม่ ก็ คือ การเปลี่ยนถ่ายจากร่างหนึ่งไปสู่ร่างหนึ่งของสรรพสัตว์ (พระพุทโธชาจารย์, 2556) เป็น หลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมการตายนั้น มีความสำคัญต่อมนุษย์ของเราเป็นอย่างมาก เพราะ มนุษย์ทุกคนเกิดมาในโลกจะต้องตกอยู่ในกฎแห่งกรรมชาติที่พระพุทโธพจน์ตรัสสอนเกี่ยวกับธรรม นิยามหรือพระไตรลักษณ์ ใน อุปาทิสุตระ วรรคนี้ คือ 1. อนิจจัง สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง 2. ทุกขัง สังขารทั้งปวง คงทนอยู่ไม่ได้ 3. อนัตตา ธรรมทั้งปวง ไม่เป็นตัวตน (พระไตรปิฎก ฉบับที่ 12 ข้อที่ 286) อธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้นก็คือ ไตรลักษณ์ คือ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และ ดับไป ทุกสิ่งในโลกนี้ ล้วน แล้วอยู่ใน กฎไตรลักษณ์ด้วยกันทั้งสิ้น

แต่มนุษย์ถือว่า เป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย มีวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย พัฒนาเกิดขึ้น โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย เมื่อสุดท้ายของชีวิตมาถึง ซึ่งเป็นช่วง การเปลี่ยนผ่านของชีวิตจากความเป็นไปสู่วินิบัตินั้น มนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่สามารถจะรับรู้ได้เลยว่า ตายแล้วจะไปอยู่ ที่ไหน มนุษย์ผู้มีชีวิตอยู่ จึงมีหน้าที่ส่งวิญญาณในพิธีศพ นำส่งบุญกุศลไปให้แก่คน ตาย น้ำใจอันดีงามเช่นนี้ได้มีปรากฏในชนชาวอีสาน (ธีรานุโท, 2550) จะเห็นได้ว่า ชนชาวอีสานมี ความคิดที่เหมือนกันคือปรารถนาให้ผู้ตายไปแล้วนั้นได้ไปสู่สุคติและได้รับความสุขสบายในโลกหน้า ตามความเชื่อทางศาสนาพุทธเถรวาท

ประเพณีในพิธีศพยังเป็นเครื่องนึกคิดให้ผู้มีวิจรรย์ปัญญาได้หวนนึกขึ้นไตรตรอง ใ้ปลงเห็น สภาวะธรรมที่แท้จริง ทั้งนี้ย่อมเป็นกรณีสมควรสรรเสริญที่แท้จริงซึ่งบรรพบุรุษครั้งโบราณได้จัดทำเข้าไว้ ความเชื่อหลักธรรมทางศาสนาได้เชื่อม ความสัมพันธ์ของความเชื่อและบริบททางสังคมของชาว จังหวัดอุบลราชธานี

คติความเชื่อเรื่อง “นกหัสติลิงค์” หนึ่งในสัตว์หิมพานต์ที่นิยมใช้ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นพาหนะนำทางไปสู่สวรรค์ ที่สะท้อนระบบความคิด ความเชื่อ การเปรียบเทียบ การแทนค่า และบริบทของสังคมชาวจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านพิธีกรรมและการสร้างปราสาทศพ เมรุนกหัสติลิงค์ ในปี 2482 พระยาอนุนามราชชน นักปราชญ์ทางวัฒนธรรมไทย เคยทำหนังสือถวาย สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ความว่า “ชาวเขียงใหม่ ทำศพโดยทำรูปนกหัสติลิงค์ น่าจะเอาอย่างมาจากอุดรทรกู (คืออินเตีย)” กรมพระยานริศราประทานคำตอบว่า “ประเพณีจากอินเตียมาสู่เขมร จากเขมรเข้ามาไทยภาคอีสาน แล้วทางพายัพจึงเอาอย่างมาจากอีสาน” นับเป็นการเปิดประเด็นว่าด้วยการเลื่อนไหลถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของ “เมรุนกหัสติลิงค์” ที่น่าสนใจยิ่งนัก ควรค่าที่คนรุ่นหลังจะทำการศึกษาค้นคว้า เพื่อการต่อยอดทางความรู้ความเข้าใจใน “วัฒนธรรมร่วม” ของชาวอุษาคเนย์อย่างลึกซึ้ง (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2562)

นอกจากนี้ หลังพุทธกาลก็ยังมีบันทึกว่า นกหัสติลิงค์เคยปรากฏตัวขึ้นอีกครั้งในฐานะผู้ช่วยพระอนุลิสสฤๅษี สร้างนครหริภุญไชย (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562) เนื่องจากมีความผูกพันกับศาสนาพุทธมาช้านาน นักชนิตนี้จึงมักปรากฏตัวอยู่บ่อยครั้งเมื่อมีเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและความตายเกิดขึ้น

บทความนี้จึงต้องการนำเสนอลักษณะของการสื่อสารเรื่องชีวิตและความตายผ่านเมรุนกหัสติลิงค์ รูปแบบสถาปัตยกรรม เพื่อสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับพระพุทธศาสนาผ่านพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาจนปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องวิญญาณในภาคอีสาน

พิธีกรรมความเชื่อในงานศพ เป็นพิธีกรรมในช่วงสำคัญของชีวิต เป็นการเปลี่ยนผ่านของชีวิตจากความเป็นไปสู่ความตาย “พร้อมกันนั้นการตายเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถจะหนีพ้นไปได้ และไม่สามารถล่วงรู้ได้ว่ามันจะมาถึงเราเมื่อใด” ในหลักธรรมคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ตักกนิบาตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 36 หน้า 191-195) ผู้ที่เป็นญาติหรือบุคคลรอบข้างก็นำศพอันปราศจากจิต ไปเผา หรือทำฌาปนกิจ (ทำกิจคือการเผา)

คำว่า ฌาปนกิจ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535) นี้มีในพระไตรปิฎก ซึ่งก็เป็นการเผาศพธรรมดา พรหมณ์ ทำฌาปนกิจเสร็จระมาณพนั้นแล้ว ได้มีแต่การร้องไห้ เป็นเบื้องหน้า ไปที่ป่าช้า ทุกวัน ๆ ร้องไห้พลางบ่นพลางว่า “เจ้าลูกคนเดียวของพ่ออยู่ที่ไหน เจ้าลูกคนเดียวของพ่ออยู่ที่ไหน” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535) ไม่นานหนอ กายนี้จักนอนทับแผ่นดิน กายนี้ มีวิญญาณไปปราศ อันบุคคลทั้งแล้ว ราวกับท่อนไม้ ไม่มีประโยชน์ฉะนั้น และสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ละจากโลกนี้ไปแล้วคือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ชีวิต คือ ไตรลักษณ์ เป็นกุศลสำคัญแห่งธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะ 3 อย่าง คือ 1. อนิจจัง ความไม่เที่ยง 2. ทุกขัง ความทนอยู่ไม่ได้ 3. อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ที่เป็นไปตาม กฎไตรลักษณ์ พระพุทธองค์จึงทรงสอนทุกคนมีความตายเป็นที่สุด เมื่อมีสติระลึกได้รู้อย่างนี้ ก็จะเป็นเหตุทำให้ชีวิตสงบสุขมากขึ้น การนึกถึงความตายเรียกว่า มรณานุสติผู้เจริญมรณานุสติ เมื่อนึก

ถึงความตายจนเคยชินแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่หวาดสะดุ้งตกใจกลัว ความตายย่อมกล้าหาญที่จะเผชิญหน้ากับความตาย อย่างไม่พริ้งพริ้งคลายความ ยึดมั่นถือมั่นลงได้

จากแนวคิดดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นผ่านรูปแบบความเชื่อเรื่องวิญญาณ ดังนี้

1. **ความเชื่อเรื่องขวัญ** ตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ขวัญเป็นความเชื่อเดิมที่ถูกกล่าวถึงทุกชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์มากกว่า 3,000 ปี โดยจะเห็นได้จากสัญญาณที่เชื่อมโยงความเชื่อเรื่องขวัญ เช่น หน้ากลองทองมโหระทึกที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณ 3,500 ปีที่ผ่านมา สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องแกนในวัฒนธรรมอีสาน (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2562) ตามความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับ ป่า เขา ไร่ นา และหมู่บ้าน สืบเกิดได้จาก การมีพิธีกรรมทำบุญให้ผีอย่างสม่ำเสมอ เกือบตลอดทั้งปี หรือเมื่อมีเหตุการณ์ที่ผิดปกติเกิดขึ้น เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าก็จะมีการบนบาน ขอขมาต่อญาติวิญญาณ เพื่อเป็นการเรียกขวัญและกำลังใจของตนกลับคืนมาจึงสันนิษฐานว่า ขวัญคือวิญญาณ ในภาษาอังกฤษเรียกว่า soul เมื่อไทยนับถือพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาปฏิเสธเรื่องอัตตา หรือ soul ในตัวบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งไม่ถาวรว่าไม่มี คนไทยจึงเปลี่ยนความเชื่อเรื่องขวัญให้เป็นวิญญาณ ซึ่งแปลว่าความรู้สึกตัวเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่า คำว่าขวัญจากพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ มีความหมายตรงกัน คือ ผีประจำตัวคนและสิ่งต่าง ๆ มาแต่กำเนิดตามความเชื่อของคนไทย แต่โบราณนั้น ขวัญมีประจำกับคนทุกคน สัตว์และพืชทุกชนิด ตลอดจนบ้านและเมืองด้วย แต่คนจัดพิธีทำขวัญให้แก่สัตว์เฉพาะ ช้าง ม้า วัว ควาย เพราะสัตว์ดังกล่าวมีความสำคัญกับชีวิตชาวไทยในทางเศรษฐกิจ และการที่เชื่อว่าเสาเรือน เรือ และเกวียนมีขวัญประจำ ก็เพราะสิ่งเหล่านี้มาจากต้นไม้ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิต (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2560)

2. **ความเชื่อเรื่องผี** พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “คติความเชื่อของชาวอีสาน” ว่า เมื่อมีความกลัวต่ออันตรายเกิดขึ้น จึงเกิดความกังวลต่อความปลอดภัยในชีวิต เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องผีสง นางไม้เทวดา มีการบูชาอ่อนน้อม เพื่อหวังให้ช่วยป้องกันรักษาให้เกิดความปลอดภัยการอ่อนน้อมบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งเชื่อกันว่า มีเทวดาอยู่ทั่วไป หวังเพื่อจะหาคู่ครองและรักษาชีวิตของตนเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิตจึงเกิดคติความเชื่อ เพื่อพ้นภัยอันตรายจึงเกิดคติความนับถือเพื่อความเป็นอยู่สบายจึงเกิดคติความเลื่อมใส (พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, 2536) คนอีสานนับถือวิญญาณบรรพบุรุษคือผีปู่ตาและผีฟ้า คือ แขน ควบคู่ไปกับการนับถือพระพุทธศาสนา ฉะนั้นในแต่ละหมู่บ้านทางภาคอีสาน จะต้อง มี “ดอนปู่ตา” ซึ่งเป็นที่ดอน มีต้นไม้ใหญ่ไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก สำหรับคนอีสาน ผีคือวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาแต่เมื่อใดหรือมีมาอย่างไร ผีเหล่านี้ประกอบด้วยผีประเภทต่าง ๆ เช่น ผีนา ผีป่า ผีเขา ผีบ้าน ผีหมู่บ้าน ผีปู่ตายาย ผีฟ้า ผีแกน และผีอื่น ๆ หรือแม้กระทั่งผีที่เกิดจากการกระทำของบุคคล เช่น ผีปอบ ความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อที่มีมาแต่เดิม ผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา จนแทบจะแยกกันไม่ออกว่าพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา หรือพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อเรื่องผี

ความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานเข้ามาผูกพันในการประกอบอาชีพ ซึ่งว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน การทำนาอันเป็นอาชีพที่ขึ้นอยู่กับสภาพของธรรมชาติดินฟ้าอากาศ จะ

ได้ผลหรือไม่ได้ผลขึ้นอยู่กับธรรมชาติ และสิ่งนี้นับว่ามีความสำคัญต่อการทำนาก็คือน้ำ น้ำที่ได้จากน้ำฝน ซึ่งชาวอีสานเชื่อว่าผีเป็นผู้คอยบันดาลให้ฝนตก ฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ มีน้ำเพียงพอหรือไม่ ขึ้นอยู่กับอำนาจบันดาลของผีแถน ก่อนลงมือทำนาเมื่ออย่างเข้าฤดูฝนจึงต้องมีพิธีกรรมขอฝนจากผีแถน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีน้ำมากพอที่จะได้ทำนา เมื่อได้น้ำฝนแล้ว ก่อนลงมือหว่านข้าวกล้าก็จะมีพิธีไหว้ผีระจำที่นา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าผีตาแฮก เพื่อข้าวกล้าจะได้เจริญงอกงามไม่ถูกรบกวนจากศัตรูข้าว ได้ข้าวเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็มีพิธีสู่ขวัญลานนวดข้าว สู่ขวัญข้าวเพื่อเป็นสิริมงคลมีข้าวได้พอกินตลอดปี ก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำนาในปีต่อไป ซึ่งล้วนแต่เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับผีทั้งสิ้น พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, 2536)

ผีเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวอีสานให้ความสำคัญมาก เพราะผีผูกพันอยู่กับการดำเนินชีวิต พอแรกเกิดชีวิตก็ผูกพันกับผีทันที คือมีพิธีการสู่ขวัญเด็กแรกเกิด (มนตรี โคตรคันทา, 2561) เพื่อให้ผีที่เชื่อว่าเป็นผีร้ายไม่ให้มาทำลายชีวิตที่จะเติบโตต่อไปในวันข้างหน้า และให้ผีที่ดีมาคุ้มครองปกป้องรักษาให้เป็นคนดีมีความเจริญ มีวิถีทางในการดำเนินชีวิตที่ดีในภายภาคหน้า เมื่อเจริญวัยขึ้นการดำเนินชีวิตตามฮีตตามคอง (บรรจง จิตตกโร, 2559) อันเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานแต่อดีต

อำนาจเหนือธรรมชาติที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผียังเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวอีสาน แม้กระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต เมื่อมีคนตายชาวอีสานจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการส่งวิญญาณของผู้ที่จากไปให้ไปสู่ภพที่มีแต่ความสงบสุข ดินแดนที่ชาวอีสานเชื่อว่ามีความสุขก็คือสวรรค์ จากความเชื่อที่ว่าถ้าได้ทำบุญให้ผู้ตายแล้ว ผู้ตายจะไปมีสุขอยู่บนสวรรค์น่าจะส่งผลมายังญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลัง คือช่วยให้คลายทุกข์โศกจากการจากไปของญาติที่เสียชีวิต ถึงแม้เขาจะจากไปแล้วก็ไปพบกับความสุขอยู่บนสวรรค์ ซึ่งเป็นดินแดนที่มีแต่ความสุข สงบ สบาย แม้ผู้ตายจะตายไปนานแล้วก็ตาม ดังเช่นการจัดพิธีงานศพบนนกหัสติลิงค์ จึงเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องจากความเชื่อเมื่อมีคนตายของคนผู้ที่มีบุญมาก ชาวอีสานจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการส่งวิญญาณของผู้ที่จากไปให้ไปสู่ภพที่มีแต่ความสงบสุข ดินแดนที่ชาวอีสานเชื่อว่ามีความสุขก็คือสวรรค์ที่มีนกหัสติลิงค์เป็นสัตว์พาหนะนำทางไปสู่สวรรค์ได้

3. ความเชื่อเรื่องสัตว์พาหนะนำดวงวิญญาณ เป็นการเชื่อเรื่องนกหัสติลิงค์ เป็นความเชื่อที่ปรากฏตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10-13 ในแผ่นดินสุวรรณภูมิ โดยสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นจินตนาการของชุมชน โดยอาศัยคัมภีร์จักกวัตทีปนี (สุภาพรณ ณ บางช้าง, 2552) ซึ่งเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่พยายามอธิบายเรื่องราวของโลกและจักรวาล โดยเฉพาะเรื่องป่าหิมพานต์ โดยในป่าดังกล่าวยังได้มีการแบ่งสัตว์ไว้อย่างหลากหลาย เช่น กุญชรวาริ นรสิงห์ เหมราช มังกรวิหค คชสีห์ กิณรี กิณรี นางเงือกและนักหัสติลิงค์ จากบทบาทที่โดดเด่นของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถหล่อหลอม

จินตนาการของช่าง ถูกการปรุงแต่ง ให้เหนือธรรมชาติทั้งรูปลักษณ์และปาฏิหาริย์ เพื่อจะรับความชอบธรรม ในบทบาท ที่ถูกกำหนดขึ้น เพื่อรับใช้สังคมสืบต่อไป คำว่า “หัตถิลิงค์” มีความหมายใน สารานุกรมอีสาน ไว้ว่า

หัตถิลิงค์ คือ นกที่มีรูปร่างเหมือนช้าง เป็นนกขนาดใหญ่มีกล่าวไว้ในธรรมบทภาค 2 ว่า พระเจ้าปรีณัตตะ เจ้าเมืองนครโกสัมพี ในประเทศอินเดียพระองค์อยู่บนปราสาทชั้นสูงสุดกับพระมเหสีพระมเหสีมีครรภ์จวนประสูติ ขณะบรรทมห่มผ้าสีแดง นกหัตถิลิงค์บินมาพบเข้าสำคัญว่าเป็นก้อนเนื้อ จึงบินมาโอบเอาพระมเหสีเห็นฟ้าขึ้นไปบนอากาศ และบินลงนำพระมเหสีวางไว้บนคาคบต้นไม้ใหญ่ในป่าหิมพานต์ เมื่อถึงเวลาจวนสว่างเกิดลมพายุพัดพาฝนตกกระหน่ำลงมา พระนางประสูติพระโอรสบนต้นไม้ใหญ่นั้น จึงขนานนามพระโอรสว่า อุเทน เพราะเมื่อประสูติก็สว่างพอดี คำว่าอุเทนหรืออุทัย คือ เวลาจวนสว่าง เมื่อพระอุเทนซึ่งเป็นโอรสได้เสวยราชในเมืองโกสัมพี สืบต่อจากพระบิดาแล้ว จึงได้รับพระมารดา กลับคืนมา อยู่ในนครโกสัมพีดังเดิม ครั้นเมื่อพระมารดาสวรรคต พระอุเทนได้จัดพิธีเผาพระบรมศพ โดยนำนกหัตถิลิงค์ตัวนั้น มารองพระบรมศพพระมารดาและทำพิธีเผาไปพร้อมกัน การที่นำนกหัตถิลิงค์มาเผาก็เพราะเกี่ยวข้องกับพระมารดาดังกล่าว (ปรีชา พินทอง, 2532)

หัตถิลิงค์ คือ ธรรมเนียมเจ้าเมืองในภาคอีสาน เมื่อถึงแก่กรรมมักจัดงานพิธีศพเป็นการใหญ่โตมโหฬาร ทำเมรุเป็นรูปนกหัตถิลิงค์ เชื่อมโยงกับเรื่องพระอุเทนที่ได้จัดทำพระศพแก่พระมารดาในกรุงโกสัมพี เพื่อให้แตกต่างกว่าประชาชนคนธรรมดา และต่อมาก็มีพิธีศพของ พระตา พระวอ ตามประวัติก็ทำศพแบบนกหัตถิลิงค์ สำหรับจังหวัดอุบลราชธานีปรากฏว่า พระปฐมราชวงศา (คำผง) พระพรหมราชวงศา (พรหม) พระปฐมราชวงศา (กุทอง) เจ้าเมืองอุบลทั้ง 3 นี้จัดทำศพแบบนกหัตถิลิงค์ ส่วนทางศาสนา ญา ทานธรรมบาล วัดป่าน้อย พระครูวิโรจน์รัตโนบล วัดทุ่งศรีเมือง พระศรีธรรมวงศาจารย์วัดสุปัฏน และพระครูนวมกรรมโกวิท วัดมหาวนาราม ก็จัดทำพิธีกรรมศพแบบนกหัตถิลิงค์ (ทิดหนู มั่งม่วน, 2563)

จากการศึกษาของสมชาติ มณีโชติ (2556) ได้ยกศัพท์คำว่า นกหัตถิลิงค์ ออกเป็น 2 คำ คือ หัตถิ (หรือหัตดิน) มีความหมายว่า ผู้ซึ่งวงแขนมือ หรือผู้ซึ่งมือ ลิงค์ (หรือลิงค์) มีความหมายถึง เครื่องหมายทางเพศชายเมื่อรวมความหมายแล้วหมายถึง นกที่มีหมายเป็นช้างเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งในที่นี้ คือ นกที่มีหัวเป็นช้าง หรือ นกที่มีงวงที่ปากเป็นงาช้างที่มองเห็นได้ชัดเจน หรือนกผู้มีงวงเป็นช้าง หรือครึ่งนกครึ่งช้าง เนื่องจากนกหัตถิลิงค์เป็นสัตว์หิมพานต์ ที่มีลักษณะตัวเป็นนกที่มีงวงและใบหูเป็นช้าง ดังนั้นคติความเชื่อเรื่องนกหัตถิลิงค์มีความเกี่ยวข้องอยู่กับสัตว์ต่าง ๆ ในคติความเชื่อดังนี้คือ

1) คติความเชื่อเกี่ยวกับหงส์ จากคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนาได้ใช้หงส์เป็นสื่อเกี่ยวกับความสูงส่ง ความดีงาม และความเป็นมงคลทั้งปวง หมายถึงท้องฟ้า หรือสวรรค์ (กาญจนา ชินนาค, 2549)

2) คติความเชื่อเกี่ยวกับครุฑ ตามคติไทยโบราณ เชื่อว่าครุฑเป็นพญาแห่งนกทั้งมวล และเป็นพาหนะของพระนารายณ์ ครุฑซึ่งเป็นพาหนะ เป็นรูปครุฑกางปีก และใช้เป็นสัญลักษณ์สำคัญเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ของไทยก็มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (กาญจนา ชินนาค, 2549)

3) คติความเชื่อเกี่ยวกับช้าง คนไทยมีความเชื่อว่ามีมนุษย์เมื่อสิ้นชีพไปแล้ววิญญาณจะไปสิงอยู่ในร่างกายของสัตว์ต่าง ๆ ได้ และวิญญาณของสัตว์เมื่อล้มตายไปแล้วก็สามารถที่จะเข้ามาสิงอยู่ในร่างกายของมนุษย์ได้เช่นกัน ดังนั้นคนไทยจึงไม่ใคร่ฆ่าสัตว์ เพราะเกรงว่าจะไปฆ่าเอาสัตว์ที่มีวิญญาณของพี่น้องของตนเข้าไปสิงอยู่ และเชื่อกันว่าวิญญาณของพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้กล้าหาญในการสงคราม เมื่อสังหารแตกดับลงแล้วก็จะเข้าไปสิงอยู่ในร่างกายของช้างเผือก ด้วยเหตุนี้เองคนไทยจึงนับถือช้างเผือกมาก (กาญจนา ชินนาค, 2549)

คัมภีร์ไตรภูมิภิกษาได้กล่าวถึงคติการปลงศพด้วยนกหัสติลิงค์ดังกล่าวกลับสอดคล้องกับเรื่องราวของพิธีศพของชาวอุตรกรูทวีปที่ว่า “แล้วจึงเอาไปวางไว้ในที่แจ้ง จะมีนกชนิดหนึ่ง ซึ่งบินทั่วไป ในแผ่นดินอุตรกรูทวีปนั้น มาคาบเอาศพไปยังรังนกนั้น เพื่อมิให้สกปรกแผ่นดิน นกนั้นบางทีก็คาบเอาไปทิ้งไว้ในแผ่นดินอื่น หรือทิ้งที่ฝั่งทะเลหรือชมพูทวีป นกนี้ต่างอาจารย์เรียกชื่อต่างกัน คือ นกหัสติลิงค์ นกอินทรี นกกด ที่ว่าคาบเอาศพไปนั้นบางอาจารย์ว่าไม่ได้คาบเอาศพไป แต่ใช้กรงเล็บคืบเอาไป” (พญาลิไทย, 2546) โดยอุตรกรูทวีป เป็นสถานที่ที่ได้รับการกล่าวถึงใน ไตรภูมิภิกษา ในฐานะหนึ่งในสี่ของทวีปในจักรวาลวิทยาแบบพุทธ อันประกอบด้วย ชมพูทวีป อมรโคยานทวีป บุรพวิเทหทวีป และอุตรกรูทวีป อุตรกรูทวีปได้รับการกล่าวถึงในฐานะพื้นที่พิเศษที่เป็นพื้นที่ในอุดมคติ จึงจะเห็นได้ว่า คนอีสานได้เข้าถึงเรื่องราวของไตรภูมิอย่างลึกซึ้ง และนำมาเป็นอุดมคติของชีวิต ถึงกับนำประเพณีการตายของชาวอุตรกรูทวีปอันเป็นทวีปอุดมคติของความเป็นมนุษย์ตามคติไตรภูมิ มาจำลองเป็นพิธีกรรมการตายของตนซึ่งเป็นชาวชมพูทวีป เพื่อมุ่งสู่โลกหลังความตายตามคติไตรภูมิที่ว่า

คนทั้งหลายในอุตรกรูทวีป เมื่อตายไปแล้วย่อมไม่ไปเกิดในจตุรบายทั้ง 4 คือ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉานนั้นเลย แต่พวกเขาจะไปเกิดในที่ดี คือ สวรรค์ชั้นฟ้า เพราะว่าพวกเขาทั้งหลายเป็นผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 ตลอดเวลา เครื่องหมายคุณความดีของคนเหล่านั้นก็ยิ่งปรากฏอยู่ไม่มีที่สิ้นสุดบริบูรณ์ตราบนับวัน และอีกหนึ่งคติในคัมภีร์ไตรภูมิภิกษา คติความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์และช้างเอราวัณผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา ช้างเอราวัณเป็นช้างที่มีขนาดใหญ่มาก ผิวกายสีขาวยมเขียว มีเศียร 33 เศียร ในคติโบราณเชื่อว่า บทบาทและหน้าที่อันสำคัญยิ่งของช้างเอราวัณ คือ เป็นพาหนะที่นำเสด็จพระอินทร์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั้งบนสวรรค์และโลกมนุษย์ เพื่อดูแลทุกข์สุขของชาวโลก (พญาลิไทย, 2546)

เมื่อนำคติความเชื่อที่เกี่ยวกับสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งมีองค์ประกอบ ของร่างกายที่รวมกันเป็นตัวนกหัสติลิงค์แล้วจะเห็นได้ว่าเป็นการรวบรวม คติความเชื่อที่จะมาจากสัตว์หิมพานต์อันมีฤทธิ์เดชมากหลายตัว คือ ความเชื่อจากหงส์ ครุฑ และช้าง มารวมกัน ทำให้ดูประหนึ่งว่านกหัสติลิงค์นั้นเป็นนกที่มีคุณสมบัติที่เหนือกว่าสัตว์อื่น ๆ คือเป็นสัตว์ชั้นสูง เป็นผู้คุ้มครองอยู่บนฟ้า ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษที่ได้จากหงส์ และเป็นสัตว์ที่มีอำนาจมหาศาลอันเทียบได้กับดวงอาทิตย์และเป็นผู้ที่มีปีกแข็งแรงบินได้รวดเร็วอย่างเช่นครุฑ และมีพลังกำลัมหาศาลจากช้างจากองค์ประกอบด้าน คติความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นตัวนกหัสติลิงค์ได้รับการยกย่องว่าเป็นสัตว์ในท้องฟ้าอันกว้างไกล มีความยิ่งใหญ่ครอบคลุมทั้งแผ่นดิน ฟ้า ผืนดิน และผืนน้ำซึ่งสามารถที่จะรองรับเอาดวงวิญญาณข้ามไปสู่สวรรค์ชั้นฟ้าได้นั่นเอง (กาญจนา ชินนาค, 2549)

จากข้อความที่พรรณนาดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าในทางคติธรรม มีแนวคิดมากมายที่ใช้ในการอธิบายพิธีกรรมการเผาศพแบบนกหัสติลิงค์ที่มีบทบาทต่อการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของชาวอีสานในจังหวัดอุบลราชธานีในเรื่อง การสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานเผาศพกับบทบาททางสืบทอดนกหัสติลิงค์ที่คงไว้ในตำนานเป็นประเพณีสืบต่อไป โดยเฉพาะพิธีกรรมงานเผาศพเป็นการแสดงความกตัญญูต่เวทีแก่ผู้จากไปที่เรียกว่า “ทักษิณาทาน” ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ข้อที่ 37 หน้าที่ 486 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งดวงวิญญาณผู้วายชนม์ไปสู่สุคติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการจัดพิธีศพเจ้านายและพระสงฆ์จะตั้งสรีระร่างผู้ตายลงบนเมรุ นกหัสติลิงค์ ที่สูงใหญ่งดงามแตกต่างสามัญชน จากการศึกษาพบว่าแนวทางและรูปแบบการสืบสานคติความเชื่อและพิธีกรรมงานศพ ของพระเถระที่มีคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ของชุมชน ประกอบด้วย 1) ความเชื่อ การสงเคราะห์ผู้ตาย 2) ความไว้วางใจ การยอมรับและไว้วางใจของชุมชน 3) การสืบต่อ เป็นการถ่ายทอดความรู้สู่เชื้อสายและผู้ที่มีความสนใจ

แนวคิดเรื่องคติในการสร้างเมรุนกหัสติลิงค์ในภาคอีสาน

การเชื่อในหลักสังสารวัฏหรือชีวิตหลังความตาย จนเป็นมูลเหตุของการจัดพิธีกรรมการเผาศพ ตามคติ ความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมาตามลำดับ เพราะหากปฏิบัติต่อศพอย่างถูกต้องดวงวิญญาณของผู้ตายก็จะอยู่เป็นสุข ไม่กลับมารบกวนลูกหลาน ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมหลังความตาย พิธีปลงศพด้วยนกหัสติลิงค์ของชาวอีสาน"พิธีกรรมการเผาศพด้วยนกหัสติลิงค์" ก่อนทำการเผา ของคนอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา มีคำบอกเล่าที่เป็นมุขปาฐะอ้างว่า เป็นคติการปลงศพของเจ้าเมือง ซึ่งหาต้นเค้าความเชื่อมโยงได้ยาก เพราะเมื่อสืบค้นในตำนาน พงศาวดาร ของเมืองต่าง ๆ ที่มีพิธีกรรมการศพด้วยนกหัสติลิงค์ กลับไม่ปรากฏหลักฐานเก่าแก่ที่หนักแน่นน่าเชื่อถือ แต่คติการเผาศพด้วยนกหัสติลิงค์ กลับสอดคล้องกับเรื่องราวของพิธีศพของชาวอุตรดิตถ์ที่นับถือ นกส่งวิญญาณ โดยมีคติในเรื่องนี้ดังนี้

1. คติความเชื่อเรื่องนกหัสติลิงค์ในภาคอีสาน แนวคิดเรื่องนี้มีหลายตำนานเริ่มจากเป็นวรรณกรรมถ่ายทอดแบบ “มุขปาฐะ” จากการวิเคราะห์ปริศนาธรรมเกี่ยวกับความตายของภาคอีสาน ได้พบว่ามีภารกิจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาประกอบเข้าไว้ที่บ่งบอกถึงความเชื่อในเรื่องของบาปบุญ ภูพภูมิ นรกสวรรค์ จึงมีประเพณีในการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายไปแล้วเนื่องจากได้รับอิทธิพลของหลักธรรมคำสอน ทางพระพุทธศาสนา ทำให้ประเพณี ตลอดจนปริศนาธรรมยังคงอยู่และมีการสืบทอดกันต่อมา ในด้านความนิยมปริศนาธรรมถือว่าเป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าอันประเสริฐที่มีสาระสำคัญและประโยชน์ยิ่งแก่ชนชาวอีสานที่ยึดถือสืบทอดปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการตายมาจนปัจจุบันประชาชนยึดหลักธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวจิตใจ เป็นคติธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนให้ผู้คนมุ่งละความชั่วทำความดี และทำจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส เบิกบานทำให้สังคมเกิดความ

สงบสุข และพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าจากการสืบทอดในรูปของมุขปาฐะที่จำกันมา สืบทอดกันมาเป็นความนิยม ทั้งเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินในการทดสอบปัญญา เนื่องจากได้แฝงหลักธรรมอันประเสริฐ จึงทำให้ปริศนาธรรมเป็นมรดกตกทอดถึงคนรุ่นหลังของชาวอีสานเพื่อที่จะได้ศึกษาถึงภูมิปัญญาอันเลิศของบรรพบุรุษและรักษาไว้ได้อย่างยั่งยืนต่อไป (พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์), 2554)

ตำนานหนึ่งเล่าว่า นกหัสดีลิงค์บินมาจับคนที่ทุ่งหลวง ทุ่งปาง เมืองสุวรรณภูมิ เจ้าเมืองจึงให้ไปสืบหาผู้มีฝีมือในการฆ่า นกหัสดีลิงค์จนไปถึงเมืองตักศิลา เจ้าเมืองตักศิลาได้มอบศรให้เจ้านางสีดาผู้เป็นราชิดาเจ้านางสีดาได้แผลงศรฆ่า นกถึงแก่ความตาย เจ้าเมืองสุวรรณภูมิจึงเฝ้าถามนั้นและเกิดเป็นธรรมเนียมว่า เมื่อเจ้านายสิ้นชีวิต ให้สร้างเมรุรูปนกหัสดีลิงค์ เพื่อถวายพระเพลิง (Chanyut Suphakunpinyo, 2562) ส่วนตำนานฝ่ายจำปาศักดิ์ กล่าวว่า ในระหว่างพิธีศพเจ้าเมืองเชียงรุ่งแสนหวิฟ้าหรือตักศิลา มีนกหัสดีลิงค์บินมาแย่งพระศพไป จึงมีเจ้านางสีดาบุตรมหาราชครู นางมีฝีมือในการยิงธนู ได้ตามไปยิงธนูฆ่า นกหัสดีลิงค์ตาย ชาวเมืองจึงได้ถวายพระเพลิงพร้อมกับซากนกหัสดีลิงค์นั้น จึงเป็นธรรมเนียมของเจ้านายเมืองอุบลราชธานีสืบแต่นั้นมา (Chanyut Suphakunpinyo, 2562)

ขณะที่บทความของ ดร.ฌอง บร็องกีในปี พ.ศ.2447 สรุปความได้ว่า นางสุชาดาเป็นมเหสีของพระอินทร์ ได้ลงมาจุติเป็นพระราชิดาของกษัตริย์เมืองตักศิลา ชื่อ “สีดา” เพื่อปราบนกหัสดีลิงค์ที่กำลังเข้ามาเข่นฆ่ามนุษย์และสัตว์โลก พระราชิดาสีดาอาสาไปสังหารนกหัสดีลิงค์ พระอินทร์จึงลงมาประทานคันศรและลูกธนู พร้อมอวยพรให้นางมีชัยชนะ นางสีดาได้ยิงศรไปปักอกนกหัสดีลิงค์ร่วงตกลงมาตาย กษัตริย์ตักศิลาจึงยกเมืองให้พระราชิดาสีดาครอบครอง พระนางครองเมืองได้ 2 ปี จึงเสด็จกลับไปเป็นมเหสีพระอินทร์บนสวรรค์ (Chanyut Suphakunpinyo, 2562) เรื่องราวทั้ง 3 เรื่องนี้ แม้จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่มีสาระสำคัญที่สอดคล้องกัน คือ นกหัสดีลิงค์เข้ามาสร้างความเดือดร้อนและนางสีดาเป็นผู้ยิงศรฆ่า นกหัสดีลิงค์

ในหมู่ช่างจะเรียกชื่อนกหัสดีลิงค์ว่า นกอินทรี เพราะนกหัสดีลิงค์ สามารถขยับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเปรียบเหมือน “อินทรี” คือร่างกายของเราย่อมหวั่นไหว การฆ่า นกหัสดีลิงค์ จึงถูกตีความเป็นคติธรรมทางศาสนาว่าเมื่อเจ้านางสีดาฆ่า นกอินทรีให้ตายด้วย “ศร” ซึ่งเปรียบเหมือนการใช้ “คำสอน” ของพระพุทธเจ้าไปประหารกิเลส การฆ่า นกอินทรีจึงเปรียบเทียบกับการที่พระมหาเถระ ได้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนจนสามารถสงบระงับจากกิเลสที่มากระทบนั้นเอง การสร้างเมรุ นกหัสดีลิงค์ หรือเมรุ นกอินทรี จึงนิยมสร้างถวายแก่พระมหาเถระที่เป็นพระสุปฏิปันโน ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพราะเป็นเรื่องที่แฝงด้วยปริศนาธรรมเกี่ยวกับการเอาชนะกิเลส (บุญพิทักษ์ เสนิบวรพิศ, 2562)

พิธีกรรมเผาศพด้วยนกหัสติลิงค์ครั้งนี้ เป็นการสอนมรดกธรรมขั้นสุดท้ายว่ามนุษย์ต้องตัดกิเลสให้ได้ ด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อผ่านไปแล้วต้องเผา มันคือหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปนอกจากพิธีเผาศพใหญ่ที่ใช้เมรุนกหัสติลิงค์ในการปลงศพแล้ว ยังมีพิธีย่อยที่สำคัญรวมอยู่ด้วย เช่น พิธีกรรมข่านกหัสติลิงค์ที่เชื่อมโยงกับตำนานวีรกรรมของนางสีดาโดยมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า เจ้านางสีดา มีสถานะเป็นผีเมหศักดิ์หรือวีรสตรีในสังคม เนื่องจากผู้ทำหน้าที่เป็น “นางเทียม” หรือร่างทรงนางสีดานั้นจะต้องเป็นผู้หญิงและต้องสืบเชื้อสายมาจากเจ้านางสีดาเท่านั้น (บุญพิทักษ์ เสนิบุรพทิศ, 2562) นกหัสติลิงค์ที่ถูกใช้ในการทำศพนี้ยังมีผู้อธิบายเชื่อมโยงกับสังคมแบบ “ยูโทเปีย” หรือ “อุตตรกฐทวีป” เนื่องจากนกหัสติลิงค์มีหน้าที่คอยเก็บศพผู้เสียชีวิตเพื่อไม่ให้เกิดความสกปรกขึ้นในแผ่นดิน เป็นพิธีกรรมหลังความตายอย่างหนึ่งที่ถูกผสมระหว่างประเพณีท้องถิ่นของอุษาคเนย์กับประเพณีที่รับจากอินเดีย

2. พิธีกรรมนกหัสติลิงค์ในภาคอีสาน การกล่าวถึง พิธีกรรมการเผาศพนี้ปรากฏในพิธีพระราชทานเพลิงสรีรสังขารพระเทพวิทยาคม หรือ หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ จังหวัดนครราชสีมา ณ พุทธมณฑลอีสาน จังหวัดขอนแก่น เป็นการนำแนวคิดนี้มาประกอบพิธีกรรมโดยการสร้างเมรุเผาศพ นกหัสติลิงค์ในพิธีพระราชทานเพลิงสรีรสังขาร ด้านการศึกษาข้อมูล ได้ทำการสำรวจวรรณคดีโบราณ โดยเฉพาะในภาคอีสาน ในการจัดพิธีกรรมการเผาศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ให้เป็นไปตามธรรมเนียมประเพณี ที่เหมาะสมดั่งงาม เมรุลอยนกหัสติลิงค์ ด้านการออกแบบ มีการถอดอัตลักษณ์ของหลวงพ่อกุณ จากความเรียบง่าย สู่งานศิลปะสีขาวสะอาดบริสุทธิ์ (เปลว สีเงิน, 2562) เปรียบกับหลักธรรมในคัมภีร์ ว่าด้วยการทำความดีพร้อม ด้วยกาย วาจาและใจ กล่าวคือ “บุคคลผู้ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ 10 ประการนี้ ลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ ถึงแม่บำเรอไฟ ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้อไม่บำเรอไฟก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง” และข้อความในจุทาสสูตร พระไตรปิฎก เล่มที่ 24 ข้อที่ 165 หน้าที่ 238-242 ว่า

“จุทาส ความสะอาดทางกายมี 3 อย่าง ความสะอาดทางวาจามี 4 อย่าง ความสะอาดทางใจมี 3 อย่าง โดยบุคคลผู้ประกอบด้วยกุศล กรรมบถ 10 ประการนี้ ลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ ถึงแม้อจะต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้อไม่จะต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง...ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะว่ากุศลกรรมบถ 10 ประการนี้เป็นความสะอาดด้วยเป็นตัวทำให้สะอาดด้วย จุทาส ก็เพราะเหตุแห่งการประกอบด้วยกุศลกรรมบถ 10 ประการนี้ เทวดาทั้งหลายย่อมปรากฏ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏ หรือว่าสุคติอย่างใดอย่างหนึ่งแม้อื่นจึงมี” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักธรรมที่นำมากล่าวอ้างนี้ล้วนตรงตามศีลวัตรปฏิบัติ และเป็นอัตลักษณ์ของหลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ จากความเรียบง่าย สู่งานศิลปะเมรุนกหัสติลิงค์สีขาวสะอาดบริสุทธิ์ เปรียบกับหลักธรรมในคัมภีร์ ว่าด้วยการทำความดีพร้อม ด้วยกาย วาจาและใจผ่านงานศิลปะที่พิถีพิถันของหลวงพ่อกุณวัด

บ้านไร่พบว่า สถานที่จัดงานและงานศิลปะทุกชิ้นล้วนแต่สร้างเป็นสีขาวล้วนทั้งหมด เช่น รูปปั้นช้างสี ขาวมี 4 งา ขณะที่หัวของนกหัสติลิงค์สีขาวก็เป็นช้าง 4 งา ศิลปะไทยโบราณ อาทิ เขียน แกะ สลัก ปั้น ปูน รัก หุ่น บุ กลึง หล่อ สำหรับโครงสร้างตัวนกจัดสร้างจากไม้เนื้อแข็ง สูง 22.6 เมตร นำไม้ไผ่ มาทำโครงด้านนอก และใช้กระดาษสีขาวมาพับประกอบขึ้นเป็นตัวนกซึ่งต้องใช้กระดาษสีขาวเป็น จำนวนมากที่ต้องให้เป็นรูปนกขนาดใหญ่ซึ่งทั้งหมดจะถูกเผาพร้อมกับร่างหลวงพ่อบนวันที่ทำพิธีกรรม เผาศพ ประดิษฐานบนฐานแปดเหลี่ยม กว้าง 16 เมตร ประกอบด้วยนาคที่มีความยาว 5 เมตร 12 ตน และรายล้อมด้วยสัตว์หิมพานต์ 32 ตน ที่น่าสนใจก็คือ นอกจากขนาดใหญ่และความงดงามที่สุด ของเมรุลอยแล้ว นกหัสติลิงค์ที่ประกอบเมรุลอยนี้ ล้วนแต่สร้างเป็นสีขาวล้วนทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็น ถึงความสะอาดบริสุทธิ์ในศีลวัตรปฏิบัติของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่ได้รับการยกย่องถึงคุณงามความดีที่ อย่างหาที่สุดไม่ได้ที่บรรดาศิษยานุศิษย์และผู้ทันทับถือนมอบให้ด้วยใจรักและความศรัทธาอย่างยิ่งยวด

ขณะที่ประติมากรรมนกหัสติลิงค์ที่ครอบโลง 1 และ 2 อยู่ เมื่อทำพิธีเผาศพแล้วร่างของ หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ จะอยู่ในโลงสแตนเลสกันเปลวไฟ และโลงจะล็อก เพื่อไม่ให้ผู้ใดสามารถเข้าถึง แก่กระดูกของหลวงพ่อกุณได้ ตามประสงค์ของหลวงพ่อกุณ และยังมีพิธีกรรมย่อยในงานอีก คือ พิธีกรรมนางสีดาฆานกหัสติลิงค์ ผู้สืบเชื้อสายนางสีดา เป็นความเชื่อที่เป็นตำนานของชาติพันธุ์ไทย เพราะชาติพันธุ์ไทยไม่ใช่สยามอย่างเดียว แต่ยังมีคนไทยที่อยู่ในหลายพื้นที่เรียกเป็นชนเผ่าต่าง ๆ ดังนี้ คือ ในดินแดนล้านนา, ไทยลื้อ, ไทยดำ, ไทยแดง, ไทยด่อน (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562) และจาก งานวิจัยพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทยเหล่านี้ เมื่อเจ้านายผู้ใหญ่สิ้นพระชนม์ หรือพระเกจิที่มีชื่อเสียง เหมาะสมเพียงพอสมศักดิ์ ก็สร้างนกหัสติลิงค์ตามตำนาน และตามตำนานนั้นก่อนที่จะเผาศพ ผู้ตายจะต้องมีพิธีกรรมการรำของนางสีดาก่อนจะฆานกหัสติลิงค์เป็นประเพณีโบราณสืบทอดมา ยาวนานถึง 200 ปีซึ่งมีบันทึกไว้ว่า นางสีดาในรุ่นก่อน ๆ ได้ฆานกหัสติลิงค์มาแล้วไม่ต่ำกว่า 50 ตัว ส่วนนางสาวเมทินีผู้สืบทอดคนล่าสุดได้ทำพิธีรำฆานกหัสติลิงค์มาแล้ว 1 ตัว และในงานพิธี พระราชทานเพลิงศพหลวงพ่อกุณจึงเป็นการประกอบพิธีฆานกหัสติลิงค์เป็นครั้งที่ 2 ในชีวิตของการ สืบทอดเชื้อสายนางสีดาที่มีอยู่ในเฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานีเท่านั้น (ผู้จัดการออนไลน์, 2562)

3. วิเคราะห์รูปแบบการใช้นกหัสติลิงค์ในงานเผาศพในภาคอีสาน พิธีเมรุณกหัสติลิงค์ การ เผาศพ จึงสะท้อนให้เห็นความสามัคคีพร้อมเพรียง และความอุทิศสละวิริยะ และเป็นการยกย่องเชิดชู เกียรติทั้งแก่ผู้ตายและผู้มีชีวิตอยู่โดยเฉพาะชีวิตหลังความตาย ความเชื่อนกหัสติลิงค์ สามารถนำดวง วิญญาณของผู้ตายไปสู่สวรรค์ได้ ลักษณะของวัฒนธรรมที่แฝงไว้ซึ่งอำนาจในการควบคุมสังคมกลุ่ม หนึ่ง ใช้นกหัสติลิงค์ การผูกสร้างวาทกรรมเพื่อควบคุม อาศัยสังคมวัฒนธรรมในการประกอบ ความหมายของนกหัสติลิงค์ การรับใช้สังคมวัฒนธรรมทั้งนี้เพราะในปัจจุบันค่าใช้จ่ายโดยรวมของการ ทำนกหัสติลิงค์แต่ละตัวราคาไม่น้อยกว่าหนึ่งถึงสองแสนบาท การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการปลงศพ แบบนกหัสติลิงค์ดังกล่าวข้างต้น สะท้อนภาพที่ชัดเจนว่าพิธีกรรมการเผาศพกำลังถูกปรับเปลี่ยน

เพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็คือ พิธีกรรมการเผาศพนี้เริ่มไม่ผูกขาดเฉพาะ“เจ้า” กับ “พระ” ดังในอดีต ฉะนั้น โอกาสที่จะมีคนจัดพิธีกรรม “ขึ้นนรก” หัสดีลิงค์เมื่อเสียชีวิตไปแล้วจึงปรากฏมากขึ้น โดยเฉพาะพระพุทธรูปศาสนาในอีสานเป็นศาสนาที่หลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีเดิม ความเชื่อความศรัทธาเดิม ๆ ของชาวอีสานได้อย่างผสมกลมกลืนและสะท้อน ออกมาในรูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งการประกอบพิธีกรรมการเผาศพนั้นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเพื่อให้สังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเฉพาะคุณค่าความสำคัญในแต่ละด้าน ดังนี้

1) ด้านสังคม งานพิธีเผาศพ-นกหัสดีลิงค์ ในงานศพชาวอีสานจะมาช่วยงานเสมือนหนึ่งเป็นญาติของตัวเอง และถือว่าผู้มาร่วมงานทุกท่าน ล้วนทำด้วยความกตัญญูกตเวทิตา การมาร่วมแรงใจแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจไมตรีที่ดีและเอื้อเฟื้อต่อกันสะท้อนให้เห็นสังคมที่อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัย แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี สะท้อนถึงสังคมไทยที่เป็นสังคมพุทธ กล่าวคือ เมื่อเห็นคนทำดีเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ก็จะได้รับยกย่องได้รับการประกาศเกียรติคุณจากสังคม เช่นเดียวกับหลวงพ่อกุณ ที่ท่านได้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาจนวาระสุดท้ายของชีวิต

2) ด้านศิลปวัฒนธรรม ในพิธีเผาศพ นกหัสดีลิงค์ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวอีสาน และก็สืบทอดกันมายาวนานนับร้อยปี เป็นความเชื่อที่ฝังรากลึก ในวิถีชีวิตของคนอีสาน มีพระภิกษุมรณภาพลงจะต้องจัดงานศพขึ้น เพื่อเป็นการไว้อาลัยแก่ผู้ตายอย่างสมเกียรติ เพราะความเชื่อของชาวอีสานนั้นมีหลายอย่างที่ต่างทำให้ถูกต้องตามแบบประเพณี

3) ด้านคุณธรรม งานพิธีเผาศพ-นกหัสดีลิงค์ เป็นเวทีประกาศยืนยัน “บุญญาบารมีของคนตาย” ในบรรยากาศงานเป็นการประกาศเกียรติคุณของพระสงฆ์ดี แสดงถึงพระพุทธศาสนาที่ดีที่เจริญ คนตายมีคุณธรรมที่ควรเอาเป็นตัวอย่าง เช่น หลวงพ่อกุณ ท่านมีเมตตากรุณาแก่ทุกคนที่ได้พบเห็น ไม่เลือกว่าจะยากดีมีจนท่านก็เมตตากรุณาเท่าเทียมกันหมด จึงนับเป็นแบบอย่างที่ดีได้นอกจากนี้พิธีบอยล้อยังใช้เป็นเวทีเพื่อประกาศข่าวสารยืนยัน “บุญญาบารมีของคนเป็น” อีกด้วย ซึ่งจะทำให้คนที่มีชีวิตอยู่ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ต้องรู้จักสร้างความรู้จักความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รู้จักเสียสละบริจาคแบ่งปัน รู้จักการให้สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สังคม และรู้จักรักษาศีลภาวนา สิ่งเหล่านี้ล้วนมาจากผู้ที่มาร่วมงานได้มาพบ และได้รับความสุขใจปลาบปลื้มยินดีที่ได้เห็นคุณค่า ของประเพณีโบราณ

4) ด้านการศึกษา งานพิธีกรรมเผาศพ-นกหัสดีลิงค์ เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษานั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีงามเพราะเป็นการให้ทุกคนรู้จักความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และยังเป็นการสร้างคุณธรรมเพราะประเพณีพิธีกรรมเผาศพนี้ ทำให้ได้ผู้ที่ ยังไม่เข้าใจจุดประสงค์ของการจัด หรือแม้กระทั่งพิธีการขั้นตอน ได้

ศึกษาหาความรู้ความเข้าใจ ในขั้นตอนพิธีกรรมนั้น ๆ ได้อย่างเข้าใจ และคงไว้และสืบสานวัฒนธรรม พิธีกรรมเผาศพ-นกหัสติลิงค์ ที่ทรงคุณค่าอย่างหาที่อื่นใดเสมอเหมือนไม่ได้เลย

บทสรุป

ความเชื่อของชาวอีสานนั้น มาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือความเชื่อเรื่อง ผลกรรม ตีกรรมชั่วเป็นผลพวงมาจากอดีตชาติเนื่องปัจจุบัน เป็นพิธีกรรมของสังคมส่วนรวม เป็น ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติที่ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกัน มิใช่เรื่องเฉพาะของ บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือครอบครัวยุคสมัยใดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น หากแต่พิธีกรรมเผาศพ ถูกถือเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่คนในชุมชนต้องประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมแก่คนรุ่นหลัง ทุกคนจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ พิธีกรรมเผาศพนี้ จึงเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของ ชุมชน ของคนเข้าร่วม ของเจ้าภาพตลอดจนถึงระเบียบพิธีขั้นตอนต่าง ๆ พิธีกรรมการสร้าง เมรุนก หัสติลิงค์นี้ จะเห็นการทำบุญโดยยึดพระภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเป็นแหล่งหรือเป็นฐานในการสร้าง กุศลนอกจากจะทำให้บุญสำเร็จด้วยดีแล้ว และยังเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไปในตัวอีกด้วย หากผู้ตายมีส่วนบุญที่ตนจะได้รับทางอื่น บุญกุศลที่บุคคลได้บำเพ็ญในครั้งนี้ ผู้กระทำความดีนั้นย่อม ได้รับเป็นส่วนของตนอีกด้วย เพื่อเป็นการแสดงออก ซึ่งความกตัญญูตเวทีแก่ท่านเหล่านั้นด้วย หาก ผู้ตายไม่เคยทำความดีให้แก่เราก็เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อพระภิกษุสงฆ์ ใน พระพุทธศาสนา ในฐานะท่านเป็นสมมติสงฆ์ ทำหน้าที่แทนพระอริยสงฆ์องค์หนึ่งในพระรัตนตรัย ที่ เป็นที่พึ่งของชาวพุทธศาสนิกชนและเป็นผู้ก่อกำเนิดกรรมของพระพุทธศาสนาโดยตรง ถ้าพระภิกษุสงฆ์ ยังมีอยู่ตราบใด พระพุทธศาสนา ก็ยังคงมีอยู่ ตราบนั้นการปลุกฝังประเพณีที่ดีงามและเป็นวัฒนธรรม ท้องถิ่น ให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษานั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะเป็นการให้ทุกคนรู้จักความ สามัคคีในหมู่คณะ เป็นการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และยังเป็นการสร้างคุณธรรมในทางคุณธรรม เพราะ พิธีกรรมเผาศพเมรุนกหัสติลิงค์นี้ ทำให้ได้ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ จุดประสงค์ของการจัด หรือแม้กระทั่งพิธี การขั้นตอน ได้ศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ ในขั้นตอนนั้น ๆ เพราะกว่าจะได้มาเป็นพิธีกรรมงาน สร้างเมรุนกหัสติลิงค์ที่ยิ่งใหญ่อลังการและสวยงามตระการตานั่น ต้องใช้ความพร้อมเพรียง การร่วม แรงร่วมใจของประชาชนชาวอีสาน ในความเชื่อความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนาและ ความเชื่อที่ว่า อันความดี ย่อมนำพาคนดีมีศีลธรรม ไปสู่ในสุคติภพสวรรค์ อันเป็นความปรารถนาสูงสุด ได้หรือไม่ นั่น เป็นสิ่งที่มนุษย์เราไม่สามารถจะรู้ได้เลย นอกเสียจากว่ามนุษย์นั้นจะต้องไปค้นหาความ จริงด้วยตนเองในชีวิตหลังความตายและจะต้องตายจากโลกนี้ไปแล้วเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา ชินนาค. (2549). *นกหัสติลิงค์การวิเคราะห์ในเชิงมานุษยวิทยา*. อุบลราชธานี: งานวิจัย

26 วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564)

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ทิดหมู มั้วม่วน. (2563). *ตำนานนกหัสดีลิงค์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2564 จาก

<https://www.isangate.com/new/31-art-culture/tradition/448-nok-hasa-dee-link.html>.

ธีรานันท์. (2550). *การตายและพิธีการทำบุญศพ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

ธีรภาพ โลหิตกุล.(2562). จาก “สี่หูปักซี่” ถึง “หัสดีลิงค์” สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีศพสูงศักดิ์. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2564, จาก <https://e-shann.com/author/user55>.

บรรจง จิตตโกโร. (2559). *คองสิบสี่ในวรรณกรรมและวิถีชีวิต* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมไทย). มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

บุญพิทักษ์ เสนิบวรพิศ. (2562). *เมรุนกหัสดีลิงค์ และความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมหลังความตายในอีสาน*. จาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_26850SILPA-MAG.COM.

ปรีชา พิณทอง. (2532). *สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ*. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์.

ประคอง นิมนานเหมินท์. (2560). *พิธีทำขวัญข้าวทำขวัญควายของคนไท*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เปลว สีเงิน. (2562). *เมรุลอยนกหัสดีลิงค์” เพื่อหลวงพ่อกุณ ความเชื่อนำวิญญาณไปสู่สรวงสวรรค์/โลงล็อก3ชั้นป้องกันนำเฝ้ากระดูกออกไป*. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2564, จาก

<https://www.thaipost.net/main/detail/26043>.

พระพุทโธมหาราช. (2556). *วิสุทธิมรรค*. แปลโดย คณะอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์). (2558). *ปริศนาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (2536). *คติความเชื่อของชาวอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

พญาลีไทย. (2546). *ไตรภูมิภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง ฉบับตรวจสอบชำระใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2562). เปิดตำนาน-ความหมาย ‘ปราสาทนกหัสดีลิงค์’ ปลงศพเจ้า เมาศพพระ ในวัฒนธรรมล้านนา-ล้านช้าง. *มติชนสุดสัปดาห์*. ฉบับวันที่ 28 มกราคม - 3 กุมภาพันธ์ 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2564, จาก

https://www.matichonweekly.com/column/article_166149.

ผู้จัดการออนไลน์. (2562). เปิดตำนาน “นกหัสดีลิงค์” พาหนะนำดวงวิญญาณ “หลวงพ่อกุณ” สู่อสูรวงสวรรค์. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2564, จาก

<https://mgronline.com/local/detail/9620000003414>.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.

- มนตรี โคตรคันทา. (2561). *สู่ขวัญเด็กน้อย-IsanGate :ประตูสู่อีสานบ้านเฮา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2564, จาก <https://www.isangate.com/new/sukwan/356-sukwan-6.html>.
- สมชาติ มณีโชติ. (2556). “คติเรื่องนกหัสติลิงค์และรูปแบบทางศิลปกรรม”, ใน *เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ศิลปะอีสานกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม*.
- อุบลราชธานี : คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2552). จักกาวาทีปนี: ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า. *วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับความหลากหลายทางภาษาและวรรณกรรม* 38(1), 1-30.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2562). ขวัญ จับต้องไม่ได้ มองไม่เห็น ความเชื่อมากกว่า 3,000 ปีมาแล้ว (มติชนออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2564, จาก https://www.matichon.co.th/prachachuen/daily-column/news_1364834.
- Chanyut Suphakunpinyo. (2562). *มรดกธรรมหลวงพ่อกุณ ชนะกิเลสผ่านพิธี ผ่านนกหัสติลิงค์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2564, จาก <https://news.thaipbs.or.th/content/277336>.



บุญข้าวสากกับการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท Bun Khao Sak and Identity Construction of Theravada Buddhism

พระครูโกวิทสุตาภรณ์ (สมดี โกวิท)

Phrakru Kowitsutaporn

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author Email: somdeego@gmail.com

Received August 7, 2021; Revised September 11, 2021; Accepted: September 12, 2021



บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์บุญข้าวสากกับการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา โดยศึกษาจากเอกสารเป็นหลัก จากการศึกษาพบว่า บุญข้าวสากเป็นชื่อประเพณีของภาคอีสานเป็นการถวายภัตหรือเครื่องใช้แก่พระภิกษุสงฆ์ ด้วยวิธีการจับสลาก และเป็นการทำบุญอุทิศให้กับวิญญาณบรรพบุรุษตามลักษณะความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศในพระพุทธศาสนาอีกด้วย โดยมีการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาเรื่องความกตัญญูตเวทีและความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยบุญข้าวสากนั้นมีการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาผ่านลักษณะสัญลักษณ์ คือการทำบุญข้าวสากเกี่ยวกับชีวิตหลังจากตาย อันเป็นพิธีกรรมที่จะช่วยสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิตและไม่สิ้นหวังกับการสูญเสีย ส่วนอัตลักษณ์จากความเชื่อมาจากการที่บุญข้าวสากเกี่ยวข้องกับผู้มีบาปมีอันมาจากคนที่ผู้หนึ่งเกิดก่อนและการที่บูชาท่านเหล่านั้นแล้วเราจะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากสิ่งไม่ดีทั้งหลายได้ ขณะที่อัตลักษณ์จากเรื่องเล่ามาจากการกล่าวถึงเรื่องกรรมที่ควรจะส่งเสริมให้เกิดการทำดีมากกว่าทำไม่ดีต่อกัน และเรื่องเล่านี้ควรสนับสนุนให้เกิดมงคลกับชีวิตโดยเฉพาะจิตใจที่พัฒนาขึ้น

คำสำคัญ: บุญข้าวสาก, อัตลักษณ์, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article entitled to study and to analyze Bun Khao Sak and Identity Construction of Theravada Buddhism. This is a qualitative research done by studying academic documents. It was found that Bun Khao Sak is a tradition in the Northeast with offering food or wares to monks by a lottery mode. By the way, it's about a merit-making dedication to the spirits of the ancestors according to the beliefs of making merit and dedication in Buddhism according to the Buddhist principles of

gratitude and mutual assistance. In Bun Khao Sak, it has created a Buddhist identity through symbolic characteristics that to make merit about life after death. This is a ritual that will help build morale in life and not despair over loss. In the identity of the belief, it comes from the merit of Bun Khao Sak associated with those who have the prestige comes from being born first who would be worshiped. When we worshiped them, we can be protected from all bad things. In addition, the identity of the narrative comes from the mention of karma that should encourage good rather than bad. Finally, that story should encourage auspiciousness in life, especially the developed mind.

Keyword: Bun Khao Sak, Identity, Theravada Buddhism

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยประเพณีนั้นทำให้คนในสังคมมีความเข้าใจความเป็นตัวตนบนฐานของการเป็นมนุษย์ที่พยายามเชื่อมโยงกันระหว่างวัตถุและจิตใจบนฐานว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ เพราะอะไร ทั้งหมดมาจากความเชื่อที่นำไปต่อยอดเป็นการพัฒนาให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2560) รูปแบบดังกล่าวนั้นสะท้อนออกมาผ่านรูปแบบทางด้านกายภาพได้แก่การแต่งกาย ภาษาที่ใช้สื่อสาร และอาหาร อีกทั้งยังมีภูมิปัญญาที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นสังคมไทยคือเรื่องสมุนไพรในการรักษาโรค การสร้างสถาปัตยกรรมต่างๆ รวมถึงคัมภีร์ใบลานที่สั่งสมองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน

อีกอย่างที่สำคัญและเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณีของสังคมไทยคือ เรื่องจิตใจ โดยจะพบว่าสังคมไทยที่เชื่อมโยงกับหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ดังข้อปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารของผู้เป็นพ่อและแม่ที่แสดงความเมตตากรุณาต่อผู้เป็นบุตร ขณะที่ผู้เป็นบุตรหลานก็แสดงความกตัญญูต่อผู้เป็นพ่อเป็นแม่ ปรากฏในประเพณี เช่น การทำบุญอุทิศที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมที่ปรากฏในสังคาลสูตร ที่สอนให้ผู้เป็นบุตรปฏิบัติต่อผู้เป็นพ่อและแม่เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วด้วยการทำบุญอุทิศให้ท่าน ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 11 ข้อที่ 266 หน้าที่ 212 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนานี้ก่อให้เกิดประเพณีขึ้นและกลายเป็นการกำหนดข้อปฏิบัติที่เหมาะสมทางสังคมโดยจะเห็นว่าการขยายรูปแบบการปฏิบัติไปในส่วนต่างๆ ของสังคมไทย

ดังข้อปฏิบัติเรื่องการทำบุญอุทิศที่ถือว่าเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติที่แพร่หลายในสังคมไทย ในภาคเหนือเรียกว่า ประเพณีการตานขันข้าว เป็นการทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์ถวายสัรับกับข้าวหรือถาดใส่ข้าวและอาหาร (พงศ์ศิริ บุคติจิน, ชูภักดิ์ เขมวิมุตติวงศ์, หนูม้วน ร่มแก้ว, 2557) ในภาคใต้เรียกว่า ชิงเปรต เป็นการทำบุญเช่นสรวงวิญญานบรรพบุรุษหรือผู้ที่ตายไปแล้วซึ่งเรียกว่าเปรต อันเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษอย่างหนึ่ง (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548) และในภาคอีสานเรียกว่า การทำบุญข้าวสาก อันเป็นประเพณีที่อยู่คู่กับชาวไทยในภาคอีสานมาอย่างยาวนาน เป็นประเพณีบุญเดือนสิบ เป็นการทำบุญอุทิศให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว บางพื้นที่มีการฟังเทศน์ตลอดวัน โดยเนื้อหาที่นำมาเทศน์จะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นและมีอิทธิพลต่อชุมชน อีกทั้งเป็นการขัดกลายจิตใจ และทำให้เกิดจิตสำนึกด้านคุณงามความดี เช่น เรื่องพระเจ้าสิบ

ชาติ ทำวกำกาคำ จึงทำให้บุญเดือนสิบถือได้ว่าเป็นประเพณีอันดีงามของคนอีสาน ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน (พระครูโกวิทสุตาภรณ์, (2563) ซึ่งหลักการปฏิบัติดังกล่าวนี้เป็นการเชื่อมโยงทั้งในแง่ของศรัทธาและเป็นแรงบันดาลใจในการที่สังคมจะดำเนินต่อไปได้ด้วยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ข้อพิจารณาประเพณีข้างต้นเป็นรูปแบบของการสร้างอัตลักษณ์ของสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมา โดยโยงผ่านความรู้สึกของผู้คนที่เกิดการสูญเสีย ดังที่คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) เชื่อว่า มนุษย์ไม่สามารถทนได้ถึงความรู้สึกสูญเสียจึงใช้สัญลักษณ์ คือศาสนา เพื่อให้ตนเองเชื่อมั่นได้ว่าทุกอย่างสามารถจัดการได้ด้วยตัวมนุษย์เอง จนกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้น ทำให้มนุษย์พึ่งพิงสัญลักษณ์และระบบเหล่านั้นในการนำพาชีวิตให้อยู่รอดพ้นจากความรู้สึกเหล่านั้นได้ เพราะเมื่อมนุษย์หวั่นไหวจะไม่สามารถจัดการกับอะไรในชีวิตของตนเองจึงมีความวิตกกังวล นำไปสู่การหาหลักปฏิบัติที่เข้ากันได้ (อคิน รพีพัฒน์, 2551) ซึ่งรูปแบบดังกล่าวทำให้มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากความรู้สึกสูญเสียนั้นได้ ขณะเดียวกันก็สร้างความมีตัวตนขึ้นในทางสังคม อันเป็นอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงไปสู่ความเป็นชาติหรือกลุ่มเดียวกัน โดยมีพื้นฐานมาจากหลักการทางพระพุทธศาสนา

บทความนี้จึงต้องการนำเสนอรูปแบบของบุญข้าวสากอันเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทยนั้นในฐานะเป็นกลไกการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสังคม โดยจะได้ศึกษาถึงการเชื่อมโยงกันระหว่างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนากับประเพณีบุญข้าวสากจึงสะท้อนให้เห็นลักษณะที่สัมพันธ์กันทางสัญลักษณ์ ความเชื่อและเรื่องเล่าทางศาสนาที่ต่อเนื่องกันและเป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมที่มีความเป็นอันเดียวกันกับความเชื่อดั้งเดิม

ความหมายและรูปแบบบุญข้าวสาก

การกล่าวถึงบุญข้าวสากได้ถูกกล่าวในฐานะประเพณีทางพระพุทธศาสนา โดยมีความหมายและรูปแบบ ดังนี้

1. ความหมาย บุญข้าวสากคือ ข้าวที่ถวายพระสงฆ์ด้วยการจับสลากเป็นประเพณีอันหนึ่งที่ถวายกันในวันเพ็ญเดือนสิบ เรียกว่า บุญข้าวสากหรือข้าวสาก โดยคำว่า “สาก” มาจากคำว่า “ฉลาก” ในภาษาไทย หมายถึง ข้าวสากหรือฉลากภัตร ซึ่งแต่ละพื้นที่จะไม่จัดของไม่เหมือนกัน บางที่จัดเป็นเครื่องใช้ทั่วไป เช่น สบู่ ผงซักฟอก ยา หรือบางแห่งอาจจะนำอาหารแห้ง ก่อนจะนำไปประกอบพิธีกรรม ด้วยการจับฉลากและหากได้ฉลากพระภิกษุสามเณรรูปใดก็จะนำไปถวายรูปนั้น โดยรูปแบบดังนี้ยังเป็นการทำน่ายไปถึงลักษณะของผู้ถวายด้วย เช่น บางคนจับได้พระที่เป็นผู้ที่อายุพรรษามากถือว่าเป็นผู้มีชีวิตมั่นคง หรือจับฉลากถูกพระเปรียญหรือเณรมหาก็ถือว่าเป็นผู้ที่สติปัญญามาก เป็นต้น (พระครูโกวิทสุตาภรณ์, 2563)

อีกความหมายหนึ่ง คำว่า ข้าวสาก มาจากคำว่า สากะ หมายถึงข้าวสุกแห้ง มีผลไม้มาก้วย อ้อย ปู ปลา อาหารคาวหวาน ที่จะนำไปรวมกันที่วัด แล้วกล่าวคำรับศีล คำถวาย แล้วจึงถวายพระสงฆ์ซึ่งจะสมมติตนเป็นภตฺตุเทศก์ตามพระวินัย เพื่อแจกอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสงฆ์ ก่อนจะให้พรกรวดน้ำตามจิตความเชื่อผิวิญญานบรรพบุรุษ (พระปริชา คุณตจิตโต และสุวิน ทองปั้น, 2560)

อีกทั้งบุญข้าวสาก ยังปรากฏในรูปแบบอื่นๆ โดยจะพบในประเพณีชิงเปรต หมายถึงการแย่งเครื่องเช่นสรวงวิญญานบรรพบุรุษหรือผู้ที่ตายไปแล้วซึ่งจะถูกเรียกว่า เปรต (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2558) โดยการทำบุญข้าวสากนี้จะเป็นการสร้างความสมบูรณ์ให้กับพืชพันธุ์ธัญญาหารอันมาจากการความเชื่อของนิทานธรรมบทเรื่องนางยักษิณีที่ผูกเวรกับหญิงคนหนึ่งมาหลายภพชาติจนมาพบพระพุทธเจ้า การจองเวรนั้นจึงสิ้นสุดลง หลังจากนั้นนางยักษิณีจึงมาอาศัยกับหญิงผู้นั้นในโรงนา และนางได้นำอาหารมามอบให้นางยักษิณีตลอดเวลา นางยักษิณีจึงได้บอกหญิงผู้นั้นว่า ฝนจะดีช่วงนี้ ควรทำนาช่วงนี้ และจะแล้งช่วงนี้ จะต้องไปทำนาในที่ลุ่ม หญิงนั้นก็ทำตามนั้นก็เป็นไปตามนั้น หลังจากนั้นพอชาวบ้านได้รู้จึงพากันนำข้าวปลาอาหารมามอบให้นางยักษิณีนำไปสู่การตั้งสลากภัตที่ชนจะนำไปมอบให้ เพื่อให้นางยักษิณีบอกถึงช่วงเวลาที่เหมาะที่จะดีและจะแล้งต่อๆ มา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553)

บุญข้าวสากจึงเป็นการถวายภัตหรือเครื่องใช้แก่พระภิกษุสงฆ์ ด้วยวิธีการจับสลาก โดยอ้างถึงการทำบุญตามประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ต้องการความอุดมสมบูรณ์ของปลูกพืชไร่นาเป็นลักษณะพื้นฐานของชาวไทยในภาคอีสาน และโยงถึงการทำบุญอุทิศให้กับวิญญานบรรพบุรุษตามลักษณะความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

2. รูปแบบการทำบุญข้าวสาก เป็นการทำบุญในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 อันมีลักษณะที่เชื่อมโยงไปหาการทำบุญให้กับญาติพี่น้องที่เคยอยู่ร่วมกันและจากโลกนี้ไปแล้ว ในช่วงวันขึ้นตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น 14 ค่ำ ไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น 15 ค่ำ ยมบาลจะให้พวกเปรตหรือสัตว์นรกเหล่านั้นมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลกได้ อันเป็นความเชื่อที่มีตามหลักพระพุทธศาสนาที่สอนว่าหากมนุษย์ทำความดีหรือทำบุญก็จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ แต่หากทำกรรมชั่วก็ต้องไปอบายภูมิ ดังข้อความว่า “สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรภ์ พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกที่ทำความดีย่อมไปสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมนิพพาน” ในพระไตรปิฎกเล่ม 25 ข้อ 126 หน้า 70 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวคือ วิญญานที่ยังไม่ได้ไปสู่คติและต้องอยู่ในอบายภูมิจึงจำเป็นต้องได้รับบุญกุศลที่เกิดจากการทำบุญข้าวสากนี้ ก็จะอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่งที่ต้องการและปรารถนา แต่หากไม่ทำบุญไปให้ เหล่าลูกหลานในโลกก็จะต้องได้รับโทษให้เกิดอาเพศ และมีคำตำหนิถึงการทอดทิ้งผู้มีพระคุณโดยเฉพาะพ่อแม่ ญาติสายโลหิต ควรได้รับการเอาใจใส่จากลูกหลาน ทั้งในขณะยังมีชีวิตอยู่ และหลังจากที่ตายไปแล้ว โดยมีรูปแบบการประกอบพิธีกรรมดังนี้

1) บุคคลในพิธีกรรมมี 2 กลุ่มคือ ก. ผู้นำพิธีกรรม เป็นบุคคลที่คอยทำหน้าที่แนะนำขั้นตอนต่างๆ ตลอดจนเตรียมการและดูแลคณะพระภิกษุสามเณร และกลุ่มผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่จะเข้ามารวมพิธีกรรม ข. ผู้ร่วมพิธีกรรม เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องและร่วมอยู่ในพิธีกรรม ได้แก่ชาวบ้าน

2) สถานที่ใช้ประกอบพิธี จะพบโดยทั่วไป 2 แห่งคือ ก. บ้าน เป็นสถานที่เตรียมการ โดยบ้านนั้นเป็นบ้านของใครก็ได้ โดยจะใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดเตรียมข้าวของต่างๆ ที่จะใช้ในพิธีกรรม เช่น อาหารหวานคาวต่างๆ หรือบางแห่งอาจใช้วัดเป็นสถานที่เตรียมการ ข. วัด เป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยส่วนใหญ่จะใช้ศาลาการเปรียญ แต่ก็ใช้สถานที่วัดได้ทั้งหมด

3) วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม โดยประกอบด้วยเครื่องสักการะ ดอกไม้ธูปเทียนพร้อมปัจจัยถวายกัณฑ์เทศน์ อีกทั้งสลากภัต ที่เป็นอาหารหวานคาว อีกทั้งสลากภัตที่ทำขึ้นเพื่อนำไปจับสลากชื่อพระสงฆ์แล้วถวายตามนั้น

4) ระยะเวลาที่ประกอบพิธีกรรม โดยจะใช้ช่วงเวลาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ช่วงเวลาเช้าชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรอุทิศให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จากนั้นก็จะมีการเตรียมภัตตาหารเพล บางแห่งอาจจัดของที่จะถวายเป็นกัณฑ์เทศน์ไปด้วย และจัดถวายภัตตาหารเพล บางแห่งทำเป็นสลากให้ชาวบ้านจับ แล้วถวายภัตตาหารกับพระภิกษุรูปนั้น จึงเป็นการทำบุญข้าวสากคือทำบุญด้วยวิธีถวายตามสลาก (พระครูโกวิทสุตาภรณ์, 2563)

รูปแบบการทำบุญข้าวสากเป็นวิธีการทำบุญอุทิศโดยนำหลักกรรมและหลักความกตัญญูมาใช้ ซึ่งวิธีการปฏิบัตินั้นเป็นไปตามแต่ละพื้นที่ แต่โดยภาพรวมคือการร่วมกันระหว่างบ้านกับวัดและการทำบุญด้วยอาหารหวานคาวแก่พระภิกษุสามเณรเป็นหลัก โดยพิธีกรรมจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดเท่านั้น เช่น อาหาร หรือรูปแบบการจับสลากนั่นเอง

แนวคิดเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

“อัตลักษณ์” มาจากคำว่า อัตตา แปลว่า ตัวตน กับคำว่า ลักษณะ ที่หมายถึง สิ่งสำหรับกำหนดรู้ เครื่องกำหนดรู้ อาการสำหรับหมายรู้ เครื่องแสดงสิ่งหนึ่งให้เห็นว่าต่างจากอีกสิ่งหนึ่ง คุณภาพ ประเภท (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) โดยคำนี้ตรงกับคำว่า เอกลักษณ์ คือลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) และเมื่อพิจารณาจากความหมายแล้ว อัตลักษณ์จึงเป็นการบอกถึงคุณสมบัติบางอย่างที่อยู่ภายในที่ทำให้รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งเดียวกันหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น โดยมีรูปแบบการสร้างอัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

1. การสร้างอัตลักษณ์จากสัญลักษณ์ทางศาสนา สัญลักษณ์ทางศาสนาเป็นรูปแบบของสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของการจำลองความเป็นจริง (symbol of) และเพื่อเสนอความเป็นจริง (symbol for) โดยสัญลักษณ์ที่ทำให้เกิดความเป็นจริงนั้นเป็นไปตามตัวแบบได้โดยการทำให้ผู้เลื่อมใสเชื่อถือมีความโน้มเอียง (dispositions) ที่จะนำไปเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติตามแนวทางใดแนวทางหนึ่งเพื่อทำให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากสภาพความรู้สึกคลุมเครือในชีวิต (อकिन รพีพัฒน์, 2551) โดยรูปแบบสัญลักษณ์ทางศาสนาจะสร้างแรงจูงใจที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการทำอะไรบางอย่างหรือเกิดความรู้สึกบางอย่างในสถานการณ์ เช่น แรงจูงใจให้กล้าหาญ จะพบได้จากการที่คนอดข้าวเพื่อบำเพ็ญเพียร หรือการต่อสู้ศัตรูด้วยกล้าหาญ ขณะที่บางครั้งอาจจะทำให้ผู้ต้องการความสงบนิ่งทางจิตใจก็จะพบวิธีการรักษาอารมณ์ตัวเอง โดยไม่ว่าจะมีอะไรที่ร้ายแรงเพียงใดเข้ามาทำร้ายก็จะสามารถทนต่อแรงเสียดทานนั้นได้ สัญลักษณ์จึงเป็นการสร้างแรงจูงใจให้คนในศาสนาสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้

จากหลักการเบื้องต้น จะพบรูปแบบการสร้างสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาคือพระรัตนตรัย มาจากการที่พระภิกษุอยู่ในป่า โคนไม้บ้าง อยู่ในห้องว่าง พึงระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จะทำให้ความกลัว ความหวาดสะอุ้ง ความขนพองสยองเกล้าเกิดขึ้นได้ ในพระไตรปิฎก เล่ม 15 ข้อ 249 หน้า 262-263 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อมีสัญลักษณ์นี้จะทำให้เกิดความกล้าเป็นไปตามลักษณะของผู้ที่ได้เห็นสัญลักษณ์ของธงที่ปรากฏในสนามรบแล้วทำให้ทหารเกิดความกล้า

ที่จะรบต่อไป จากการที่สัญลักษณ์ทำให้ผู้ที่ศรัทธาเกิดความรู้สึกและแรงบันดาลใจในการทำบางอย่างต่อไปได้ จึงเป็นการโยงไปถึงลักษณะการสร้างสัญลักษณ์ในแบบอื่นๆ เช่น สัญลักษณ์ของการหายเจ็บป่วย เป็นการสร้างกำลังใจให้คนที่คนเจ็บป่วยมีแรงบันดาลใจอีกครั้งดังกรณีของคนกำลังทุกข์อย่างหนักจากการสูญเสียได้กลับมากำลังใจอีกครั้งด้วยสัญลักษณ์จากคำสอนที่มาจากพระพุทธเจ้า ดังข้อความที่นางวิสาขาได้สูญเสียหลานสาวที่เป็นที่รัก แต่พอได้รับฟังคำสอนว่า “ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 100 ก็มีทุกข์ 100 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 90 ก็มีทุกข์ 90 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 80 ก็มีทุกข์ 80...ผู้มีสิ่งเป็นที่รักเพียง 1 ก็มีทุกข์เพียง 1 ผู้ไม่มีสิ่งเป็นที่รัก ก็ไม่มีทุกข์ ซึ่งเราเรียกว่า ผู้หมดความโศกปราศจากกิเลสจตุจตุ ไม่มี ความคับแค้นใจ” ในพระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 78 หน้า 339-341 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยลักษณะคำสอนถือเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่ทำให้เกิดผลต่อจิตใจของผู้รับฟังและเกิดกำลังใจในการดำเนินชีวิตได้เช่นเดียวกัน

2. การสร้างอัตลักษณ์จากความเชื่อทางศาสนา การเชื่อทางศาสนาจากการที่มนุษย์ต้องเผชิญกับความทุกข์ยาก ทำให้เกิดความสับสน สิ่งที่จะทำให้มนุษย์กลับมาเป็นระเบียบได้อีกครั้งอีกครั้งมาจากความเชื่อทางศาสนา โดยจะพบได้จากการที่มนุษย์จำนวนมาก ผู้ถูกภัยคุกคามต่างถึงภูเขาลำบาก อาราม และรุกขเจดีย์เป็นที่พึ่ง แต่ที่พึ่งนั้นพระพุทธศาสนามองว่าไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด เพราะผู้อาศัยที่พึ่งแบบนั้นไม่อาจรอดพ้นจากความทุกข์ไปได้ ในพระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 92 หน้า 188-189 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นที่มาของการยอมรับอำนาจบางอย่างที่มาจากประสบการณ์ของผู้มีบารมี (Charismatic) อ้างถึงผู้มีคุณสมบัติที่น่ามอง น่าสนใจ หรือน่าประทับใจ มีบุคลิกพิเศษที่แตกต่างจากคนโดยทั่วไป และมีลักษณะความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่ทำให้คนต่างๆ เหล่านี้มีความรู้สึกของการเป็นกลุ่มก้อนโดยมีบุคคลนั้นเป็นผู้นำ โดยผู้มีบารมีนั้นไม่มีการแต่งตั้งหรือการปลดออกจากตำแหน่ง ไม่มีการเลื่อนชั้น ไม่มีการเกณฑ์ที่ระบุถึงความสัมพันธ์ต่างๆ ไว้ แต่การที่จะดำรงตำแหน่งนี้ได้ เพราะความสามารถพิเศษที่ถูกสร้างมาเป็นการเฉพาะ (Max Weber, 1968) ดังจะพบได้ว่า ผู้ที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจะต้องมีข้อหนึ่งคือการเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา เป็นการมั่นใจในองค์ตถาคตว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะที่ทรงบัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ (อศิน รพีพัฒน์, 2551) โดยข้อพิจารณานี้เป็นการยอมรับลักษณะบุคลิกพิเศษอันเป็นส่วนสำคัญของศาสนาที่น่าเสนอด้วยความเชื่อตถาคตโพธิสัทธา อันเป็นการเชื่อตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นการเชื่อมั่นในพระคุณของพระพุทธเจ้า ที่ทรงเป็นผู้นำทางให้มนุษย์สามารถฝึกตนเองจนเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดหลุดพ้นได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) และถูกถ่ายทอดลักษณะดังกล่าวนี้สืบต่อมายังพระภิกษุหรืออุบาสกอุบาสิกาที่มีความเชื่อตามหลักปฏิบัติ นั้นจึงเกิดเป็นบุคลิกที่เป็นอัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนา เช่น มีศีล และมีหลักธรรม เช่น อุบาสกธรรม อันเป็นการกำหนดถึงวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลให้ชัดเจน โดยเชื่อมโยงไปถึงบุคลิกลักษณะที่โดดเด่นของบุคคลในทางศาสนาที่ประกอบด้วยลักษณะที่ชวนให้เกิดศรัทธาผ่านเรื่องศีลและธรรม เป็นต้น

จากข้อพิจารณาเบื้องต้นจะพบว่า หลักพระพุทธศาสนาพยายามอธิบายและเสริมสร้างความ เป็นจริง โดยไม่ได้เน้นไปที่การกระทำให้ความจริงกว้างใหญ่ไปกว่านั้น แต่เป็นการยอมรับความจริงอันยิ่งใหญ่ คือการมีศรัทธาในความจริงนั้น ซึ่งเป็นกลไกสร้างระบบประเพณีที่มุ่งเสริมสร้างความจริงให้เข้มข้นขึ้น (อศิน รพีพัฒน์, 2551) โดยอาจอธิบายผ่านข้อเสนอความเชื่อเป็นฐานเช่นเดียวกับที่

กล่าวถึงบุคคลที่เป็นที่น่าเคารพจะมาจากการมีคุณลักษณะบางอย่างที่เหนือกว่าคนอื่นทั่วไปในมิติบางอย่าง เช่น ผู้ที่ชื่อว่าภิกษุ เพราะชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมทั้งหลายที่เป็นเครื่องขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่ง ตลอดวัน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมทั้งหลายที่เป็นเครื่องขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่งตลอดปฐมยามแห่งราตรี ในพระไตรปิฎก เล่ม 18 ข้อ 239 หน้า 241 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยรูปแบบนี้ พระพุทธศาสนาจึงทำให้บุคคลมีอัตลักษณ์ที่เฉพาะมากขึ้น และไม่ได้เปลี่ยนความเป็นมนุษย์ไปจากธรรมชาติเดิม แต่เป็นการเปลี่ยนความหมายหรือคุณค่าของมนุษย์ให้เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม

3. การสร้างอัตลักษณ์จากเรื่องเล่า อัตลักษณ์ที่สร้างจากความซับซ้อนทางสังคมนั้น จะพบว่ามียุรูปแบบที่เป็นการสื่อสารระหว่างตัวตนภายในกับตัวตนในสังคม โดยจะพบหลักการนี้ในแบบของพระพุทธศาสนา เช่น หลักทศ 6 ซึ่งกล่าวถึงการเชื่อมตนเองกับสังคมในรูปแบบของการปฏิบัติหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สมณพราหมณ์คือทศเบื้องบน พ่อแม่ คือทศเบื้องหน้า อาจารย์คือทศเบื้องขวา ภริยา คือทศเบื้องหลัง ควรปฏิบัติอย่างไร เป็นต้น ในพระไตรปิฎก เล่ม 11 ข้อ 242-274 หน้า 199-218 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยลักษณะของอัตลักษณ์ใหม่นี้มาจากการพยายามเปลี่ยนแปลงตัวตนภายในด้วยรูปแบบของอัตลักษณ์ภายนอกที่มาจากความหลากหลาย เป็นเรื่องเล่า (Narrative) ที่ขึ้นอยู่กับว่าใครเล่า เล่าที่ไหน เล่าเพื่ออะไร โดยจะพบว่า เรื่องเล่านี้เป็นการระบุถึงตำแหน่งทางสังคม ซึ่งส่วนใหญ่มาจากเรื่องเล่าทางด้านความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม นำไปสู่การค้นหาลักษณะที่เป็นแก่นแท้ “ดั้งเดิม” และ “บริสุทธิ์” ของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของสังคม (Charles F. Keyes, 1997) โดยรูปแบบของเรื่องเล่าจะสะท้อนความเป็นชุมชนในฐานะเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีที่มีรูปแบบของความหมาย (pattern of meaning) ซึ่งได้รับสืบทอดกันมาในรูปของสัญลักษณ์ อันเป็นระบบของแนวคิด (Inherited Conceptions) และแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้และพัฒนา เพื่อสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนะที่มีต่อชีวิต โดยรูปแบบดังกล่าวนี้ จะพบได้เมื่อชุมชนนั้นแสดงออกมาผ่านภาษา การเป็นอยู่ และความรู้สึกต่างๆ ล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนา เช่นการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาจากเรื่องเล่าถึงผู้ถวายวัด มาจากข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสสนทนากับอนาถปิณฑิกเศรษฐีถึงเรื่องทานในพระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 20 หน้า 472-473 ว่า

“คหบดี การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาญญูผู้เดียวให้บริโภค มีผลมากกว่าการที่บุคคลให้ทานเป็นมหาทาน การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นสกทาคามีผู้เดียวให้บริโภค มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาญญูตั้งร้อยให้บริโภค การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอนาคามีผู้เดียวให้บริโภค มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นสกทาคามีตั้งร้อยให้บริโภค การที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอรหันต์ผู้เดียวให้บริโภค มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอนาคามีตั้งร้อยให้บริโภค การที่บุคคลเชื่อเชิญพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียวให้บริโภค มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญบุคคลผู้เป็นอรหันต์ตั้งร้อยให้บริโภค การที่บุคคลเชื่อเชิญตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าให้บริโภค มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญพระปัจเจกพุทธเจ้าตั้งร้อยให้บริโภค การที่บุคคลเชื่อเชิญภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็น

ประธานให้บริโศก มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื้อเชิญตาคอดรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าให้บริโศก การที่บุคคลสร้างวิหารอุทิศถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง 4 มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื้อเชิญภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานให้บริโศก” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จึงทำให้การถวายทานด้วยวัตถุนั้นมีวิหารทานเป็นยอดของทาน กล่าวคือ การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลักเรือนอยู่ เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ ในพระไตรปิฎก เล่ม 7 ข้อ 315 หน้า 131 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งจากข้อพิจารณาจึงนำไปสู่การที่พระราชาและคหบดีที่มีทรัพย์จะนิยมสร้างถวาย เพราะได้ฟังถึงอานิสงส์ของทานคือการถวายวิหารแก่พระสงฆ์นั้นเป็นทานที่เลิศสุดในการถวายทานทุกอย่าง อันนำไปสู่การเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่ปรากฏจากรูปแบบทางพระพุทธศาสนา

สรุป อัตลักษณ์จึงเป็นรูปแบบอยู่บนความเข้าใจสัญลักษณ์ทางศาสนา และการสร้างอัตลักษณ์ความเชื่อ รวมถึงเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสนอผ่านคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์และถูกถ่ายทอดแก่ชุมชนจนกลายเป็นลักษณะของข้อกำหนดวิถีชีวิตผ่านประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกพิจารณาว่าอะไรเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีตามแนวทางพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์บุญข้าวสากกับอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

ประเพณีบุญข้าวสากเป็นการทำบุญที่สืบทอดกันมาและเป็นวิถีปฏิบัติในภาคอีสาน โดยเสนอรูปแบบการทำบุญอุทิศที่ปรากฏในหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการวิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์ที่ถูกกล่าวถึงไว้ ดังนี้

1. การสร้างอัตลักษณ์จากสัญลักษณ์ในบุญข้าวสาก สัญลักษณ์สำคัญในบุญข้าวสากคือการรวมกลุ่มคนไว้ด้วยสัญลักษณ์เดียวกันอันมาจากความเชื่อในเรื่องการทำบุญอุทิศให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นการพิจารณาไปที่รูปแบบของการสร้างที่พึ่งต่ออารมณ์ที่เกิดจากการสูญเสีย โดยจะพบหลักการนี้ในการทำบุญข้าวสากเกี่ยวข้องกับ

การสูญเสีย เป็นการพิจารณาจากความสูญเสียจากการตายอันเป็นเรื่องปกติของชีวิต แต่การอยู่กับการสูญเสียได้นั้นมาจากการที่ศาสนากล่าวถึงเรื่องชีวิตหลังความตายไว้ ดังข้อความที่ว่า

“ถ้าเราเชื่อว่าการละกรรมชั่วแล้วทำกรรมดีเท่านั้นเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ เพราะแม้เราจะไม่รู้ว่าโลกหน้าจะมีอยู่จริงหรือไม่ก็ตาม ถ้าโลกหน้ามีอยู่จริง เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบุรุษบุคคลนี้เมื่อตายไป จักเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ อนึ่ง โลกหน้าไม่มีจริง เขาก็เป็นผู้อันวิญญูชนสรรเสริญในปัจจุบันว่าเป็นบุรุษบุคคลมีศีล มีสัมมาทิฐิ เป็นอติกาวิธ ถ้าโลกหน้ามีจริง ความยึดถือของท่านบุรุษบุคคลนี้ อย่างนี้ เป็นความมียึดในโลกทั้งสอง คือในปัจจุบันวิญญูชนสรรเสริญ เมื่อตายไป จักเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์” ในพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 109 หน้า 84 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การที่พระพุทธศาสนากล่าวถึงโลกหลังความตายในลักษณะของการคาดคะเนไปถึงความเป็นไปได้ที่โลกนั้นจะมีอยู่ทำให้เกิดพิธีกรรมมารองรับความเป็นจริงนั้น เช่นการทำกรรมดีที่เรียกว่าบุญ จนกลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่ถูกนำมาเสนอ ดังข้อความว่า

“คำว่า บุญ นี้ เป็นชื่อของความสุข เราย่อมรู้ชัดว่าบุญที่เราทำแล้วตลอดกาลนาน มีผลที่น่าปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจ เราเจริญเมตตาจิตตลอด 7 ปี ไม่ได้กลับมาสู่โลกนี้อีกตลอด 7 สังวัฏฏกับและวิวัฏฏกับ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อโลกเสื่อมเราเข้าถึงพรหมโลกชั้นอาภัสสระ เมื่อโลกเจริญ เราเข้าถึงพรหมวิมานอันว่างเปล่า ภิกษุทั้งหลาย ในพรหมวิมานนั้น เราเป็นพรหมเป็นมหาพรหม เป็นผู้ครอบงำ ไม่ใช่ถูกใครๆ ครอบงำ เป็นผู้เห็นแน่นอนมีอำนาจ เราได้เป็นท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพถึง 36 ครั้ง ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชามีมหาสมุทรทั้ง 4 เป็นขอบเขต เป็นผู้ชนะสงคราม มีชนบทที่ถึงความมั่นคง” ในพระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 62 หน้า 120 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การเกี่ยวข้องกันระหว่างการทำบุญกับชีวิตหลังจากตายแล้วจะได้รับอานิสงส์จากการทำนี้เป็นสัญลักษณ์ที่มาจากความสัมพันธ์กันระหว่างผลที่เกิดขึ้นนั้นจะสามารถเชื่อมโยงไปหาผู้ที่ล่วงลับไปแล้วได้ และเป็นวิธีที่จะทำให้เชื่อมั่นได้ว่าผู้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจะมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตและไม่สิ้นหวังกับการสูญเสียนั้นได้

2. การสร้างอัตลักษณ์จากความเชื่อในบุญข้าวสาก สัญลักษณ์จากบุคคลที่ร่วมพิธีกรรมจะประกอบด้วยความเชื่อที่มีต่อผู้นำในการดับความทุกข์ได้แก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และผู้ที่อยู่กับความทุกข์ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวมาจากการเชื่อในแง่ของการทำบุญข้าวสากนั้นมาจากข้อพิจารณาเบื้องต้นระหว่างความเชื่อในบุคคลกับข้อปฏิบัติของบุคคลต่อความเชื่อนั้น ดังนี้

ก) ความเชื่อในบุคคล บุญข้าวสากนั้นเป็นการระบุถึงบรรพบุรุษที่สูญเสียไปแล้ว ซึ่งบุคคลเหล่านั้นโดยสถานะความเชื่อถูกมองว่าเป็นบุคคลพิเศษคือเป็นผู้เกิดก่อน ส่วนตนเองเป็นผู้เกิดภายหลังจึงต้องเคารพและรักดีต่อผู้นั้น ดังข้อความตอนหนึ่งในพรหมชาลสูตรว่า

“สมัยหนึ่ง เมื่อล่วงไปนานๆ โลกนี้กลับฟื้นขึ้น เมื่อโลกกำลังฟื้นขึ้นวิมานของพรหมปรากฏว่าว่างเปล่า เวลานั้นสัตว์ผู้จุติจากชั้นอาภัสสรพรหมโลกเพราะสิ้นอายุหรือสิ้นบุญ ย่อมเกิดที่วิมานพรหมอันว่างเปล่า บรรดาสัตว์พวกนั้น ผู้เกิดก่อนมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเป็นพรหมเป็นท้าวมหาพรหม ผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดมาแล้วและกำลังจะเกิด แม้พวกสัตว์ที่เกิดภายหลังก็มีความคิดเช่นเดียวกันนี้” ในพระไตรปิฎก เล่ม 9 ข้อ 40-42 หน้า 17 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การเข้าใจบุคคลที่เกิดก่อนเป็นผู้ประเสริฐจึงเป็นการนำไปสู่การเคารพสักการะเช่นเดียวกับที่บุญข้าวสากระลึกถึงผู้ที่เกิดก่อนหรือในโลกมาก่อนที่จะมีตนเองนั้นเป็นผู้สร้างและทำให้ตนเองได้รับสิ่งที่มีอยู่จึงตกทอดมาเป็นสัญลักษณ์ที่มาจากความเชื่อนี้

ข) ข้อปฏิบัติของบุคคลต่อความเชื่อนั้น บุญข้าวสากได้กล่าวถึงหลักการปฏิบัติต่อความเชื่อในผู้ที่เกิดก่อนในฐานะของผู้สร้างหรือผู้ประเสริฐกว่า การปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นจึงเป็นไปตามหลักปฏิบัติที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาโดยมีลักษณะของการปฏิบัติต่อกัน ตามข้อความที่ปรากฏในสังคาลสูตรว่า บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. ทานเลี้ยงเรา มา เราจักเลี้ยงท่านตอบ 2. จักทำกิจของท่าน 3. จักดำรงวงศ์ตระกูล 4. จักประพติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท 5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน จากนั้นผู้เป็นมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าถูกบุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 อย่างนี้ จึงอนุเคราะห์บุตรโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. ห้ามไม่ให้ทำ

ความชั่ว 2. ให้ตั้งอยู่ในความดี 3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา 4. หากรรยาหรือสามี ที่สมควรให้ 5. มอบทรัพย์สินสมบัติไว้ในเวลาอันสมควร ในพระไตรปิฎก เล่ม 11 ข้อ 271 หน้า 216 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากข้อความข้างต้นปรากฏว่าบุตรนั้นต้องทำหน้าที่ก่อนแล้วมารดาบิดาจึงทำหน้าที่อนุเคราะห์บุตร แสดงให้เห็นความเชื่อบุคคลผู้เป็นพ่อแม่มีความสูงส่งกว่าบุตรจึงต้องแสดงต่อท่านก่อน และคติความเชื่อนี้เป็นสัญลักษณ์ที่นำไปสู่การปฏิบัติของบุคคลนั้นเป็นไปตามลำดับ กล่าวคือ ผู้เป็นบุตรหลานต้องกระทำตอบแทนต่อผู้ใหญ่ก่อน เป็นการสอนถึงการที่บุตรหลานที่จะต้องทำบุญอุทิศก่อน แม้ว่าบุตรหลานนั้นอาจจะไม่รู้จักคุ้นเคยกับญาติผู้ใหญ่นั้นเลยก็ตาม เพราะจะปรากฏว่าเมื่อทำแล้วจะได้รับผลตอบแทน ดังข้อความอีกตอนหนึ่งในรัตนสูตรว่า “ภูตทั้งปวง ท่านจงใคร่ครวญ จงแผ่เมตตาต่อหมู่มนุษย์ด้วยเถิด มนุษย์เหล่าใดนำเครื่องเช่นสรวงมาให้ ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะเหตุนั้น ขอท่านทั้งหลายอย่าประมาทจงรักษามนุษย์เหล่านั้น” ในพระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 2 หน้า 9 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นการกล่าวถึงการกระทำต่อผู้ที่ล่วงลับแล้วให้มาปกป้องรักษาในคราวที่มนุษย์ที่มีชีวิตประสบเคราะห์กรรม

จากข้อพิจารณาในเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ในบุญข้าวสากจากความเชื่อจึงสะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญของบุญที่ปรากฏในพิธีกรรมนั้นเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องผู้เกิดก่อน และความยิ่งใหญ่สูงสุดของบรรพบุรุษ ขณะเดียวกันก็เป็นการบูชาท่านเพื่อให้เกิดการรักษาป้องกันตัวเองในภายหลัง

3. การสร้างอัตลักษณ์จากเรื่องเล่าในบุญข้าวสาก บุญข้าวสากได้สร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาจากเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับอุดมคติทางพระพุทธศาสนา ในหลากหลายมิติ ดังนี้

ก) เรื่องเล่าเกี่ยวข้องกับหลักกรรม การอธิบายเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนาถือเป็นเรื่องหนึ่งที่ยากลำบาก ในพระไตรปิฎก เล่ม 21 ข้อ 77 หน้า 122 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่เมื่ออธิบายเรื่องกรรมผ่านเรื่องเล่าจะเข้าใจได้ โดยประเพณีบุญข้าวสากปรากฏเรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบทที่เกี่ยวข้องกับคือเรื่องนางยักษิณีที่เล่าว่า มีเรื่องเล่าถึงหญิงหมั้นคนหนึ่งพยายามจะสืบทอดประเพณีที่ว่าต้องมีบุตร จึงพาหญิงคนหนึ่งมาเป็นคนตั้งครรรค์แทนแล้วจะมอบทรัพย์สินสมบัติให้ หญิงนั้นก็รับคำ แต่พอทุกครั้งที่ยุ้งนั้นจะตั้งครรรค์ หญิงหมั้นก็ให้นางกินยาทำให้นางแท้งทุกครั้ง จนที่สุดหญิงที่รับตั้งครรรค์พอกินยามากเข้าก็ถึงแก่ความตาย ก่อนตายก็ผูกเวรกันไว้หลังจากนั้นก็ไปเกิดเป็นแม่ ส่วนหญิงนั้นไปเกิดเป็นแม่ไก่ ทุกครั้งที่แม่ไก่ตกไข่ได้หลายฟอง แม่แมวก็กิน แม่ไก่จึงผูกเวรต่อหลังจากนั้นก็ไปเกิดเป็นแม่เสือ ส่วนแมวก็กินไปเกิดเป็นกวาง ทุกครั้งที่กวางคลอดลูกก็จะถูกแม่เสือจับกิน จนกวางผูกเวรต่อไป จนมาเกิดเป็นนางยักษิณี ส่วนแม่เสือมาเกิดเป็นหญิงชาวบ้าน พอนางคลอดบุตรก็จะโดนยักษิณีแปลงกลายมาเป็นชาวบ้านมาทำเป็นช่วยดูแลเสร็จแล้วก็จับเด็กกิน จนนางคลอดครั้งที่ 3 จึงเข้าใจว่ามีนางยักษิณีมาคอยจับกินบุตรของนางทุกครั้ง แต่ครั้งนี้นางไม่ยอมจึงเอาลูกแล้ววิ่งไปในวิหารของพระพุทธเจ้า นางยักษิณีก็ตามมา พระพุทธเจ้าจึงแสดงธรรมว่า เวรย่อมระงับด้วยความไม่จองเวร จนทั้งคู่คลายความโกรธต่อกันและเป็นเพื่อนกันในที่สุด ต่อมานางได้นำอาหารมามอบให้นางยักษิณีตลอดเวลา นางยักษิณีจึงได้บอกหญิงผู้นั้นว่า ฝนจะดีช่วงนี้ ควรทำนานางช่วงนี้ และจะแล้งช่วงนี้ จะต้องไปทำนาในที่ลุ่ม หญิงนั้นก็ทำตามนั้นก็เป็นไปตามนั้น ชาวบ้านรู้จึงพากันนำข้าวปลาอาหารมามอบให้นางยักษิณี เพื่อให้นางยักษิณีบอกถึงช่วงเวลาที่น่าจะดีและจะแล้งให้กับชาวบ้านได้รับรู้สืบทอดมา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553)

บุญข้าวสากสร้างอัตลักษณ์จากเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาโดยมุ่งไปที่การโยงให้เห็นลักษณะของกรรมที่ไม่ดีที่ทำให้เกิดความทุกข์สืบต่อกันมาจนสุดท้ายก็กลายเป็นการที่ทุกคนจะอยู่ร่วมกันด้วยดีได้ก็ด้วยการสร้างบุญตอบแทนต่อกัน นอกจากนั้นนางยักษิณียังเกี่ยวข้องกับความหมายของธรรมชาติที่รุนแรงและโหดร้าย การจะเอาชนะธรรมชาติได้นั้นไม่อาจทำได้นอกจากการเข้าใจธรรมชาติ และเรียนรู้อยู่กับธรรมชาตินั้นด้วยมิตรไมตรี เช่นเดียวกับชาวบ้านอยู่ร่วมกับยักษิณียได้ด้วย การมอบให้ซึ่งความเคารพนับถือตามหลักการพระพุทธศาสนา

ข) เรื่องเล่าเกี่ยวข้องกับมงคล โดยปรากฏผ่านลักษณะการที่มนุษย์จำนวนมากต่างตั้งคำถามถึงการมีชีวิตที่ดี ซึ่งในหลักพระพุทธศาสนากล่าวถึงชีวิตที่มุ่งหวังความสุขสวัสดีนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องมงคล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 2-7 หน้า 7) ปรากฏเรื่องมงคลที่เกี่ยวข้องกับบุญข้าวสากนั้นเกี่ยวข้องกับบุคคล คือมารดาบิดา และมงคลนั้นสัมพันธ์กับการที่บุคคลจะดูแลท่านและปฏิบัติต่อท่านตามเรื่องเล่าในพระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 106 หน้า 485 ว่า

บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามืพรหม บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามืบุรพเทพ บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามืบุรพาจารย์ บุตรของสกุลใดบูชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามือาหุไนยบุคคล คำว่า พรหม นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า บุรพเทพ นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า บุรพาจารย์ นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า อาหุไนยบุคคล นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การระบุถึงบุตรต้องดูแลบิดามารดานั้นเป็นมงคลนั้นเป็นการกล่าวถึงความกตัญญูทวดเวทีที่เป็นลักษณะสำคัญของบุญข้าวสากและเชื่อมโยงให้ความสัมพันธ์กันระหว่างผู้เป็นบุตรและบิดามารดา ซึ่งทำให้เป็นมงคลต่อชีวิตของผู้นั้น

อีกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับบุญข้าวสากคือพระภิกษุสงฆ์ซึ่งปรากฏในมงคลในเรื่องการบูชาบุคคลที่ควรบูชานั้นถูกยกมาเล่าเป็นเรื่องของการทำบุญนั้นว่า “การที่บุคคลเชื่อเชิญภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานให้บริโศก มีผลมากกว่าการที่บุคคลเชื่อเชิญตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าให้บริโศก” ในพระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 20 หน้า 472-473 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การที่บุญข้าวสากมีบุคคลที่น่าพิธีกรรมเป็นบุคคลที่ถูกยกย่องว่าประเสริฐที่สุดจึงมาจากเรื่องเล่าทางศาสนาที่ยกพระภิกษุสงฆ์นั้นเป็นผู้ประเสริฐ กลายเป็นสัญลักษณ์ของบุญข้าวสากที่ต้องประกอบและนำพิธีกรรมด้วยพระภิกษุสงฆ์เสมอ

ข้อเสนอเรื่องอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในประเพณีบุญข้าวสากจึงเป็นการแสดงผ่านสัญลักษณ์ที่ช่วยทำให้เกิดความกล้าและกำลังใจ ความเชื่อที่นำเสนอบุคคลพิเศษที่มีคุณสมบัติเชียวชวนให้ศรัทธา และเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงกับหลักอุดมคติทางพระพุทธศาสนา

บทสรุป

บุญข้าวสากจึงเป็นการถวายภัตหรือเครื่องใช้แก่พระภิกษุสงฆ์ ด้วยวิธีการจับสลาก และเป็นการทำบุญอุทิศให้กับวิญญาณบรรพบุรุษตามลักษณะความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศในพระพุทธศาสนา โดยมีรูปแบบเป็นการทำบุญอุทิศโดยนำหลักกรรมและหลักความกตัญญูมาใช้ และมีการสร้างอัต

ลักษณะทางพระพุทธศาสนาผ่านลักษณะสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างการทำบุญกับชีวิตหลังจากตาย เป็นวิธีที่จะทำให้เชื่อมั่นได้ว่าผู้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจะมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตและไม่สั่นหวั่นกับการสูญเสียนั้นได้ ส่วนอัตลักษณ์จากความเชื่อนั้นสะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญของบุญที่ปรากฏในพิธีกรรมนั้นเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องผู้เกิดก่อน การบูชาท่านเพื่อให้เกิดการรักษาป้องกันผู้อยู่ในภายหลังให้มีความสุขได้ต่อไป ส่วนอัตลักษณ์ในแง่เรื่องเล่าเกี่ยวกับเรื่องกรรมที่บุคคลกระทำต่อกันโดยโยงให้เห็นลักษณะของกรรมที่ไม่ดีที่ทำให้เกิดความทุกข์สืบต่อกันมาจนสุดท้ายก็กลายเป็นการที่ทุกคนจะอยู่ร่วมกันด้วยดีได้ก็ด้วยการสร้างบุญตอบแทนต่อกัน ขณะเดียวกันก็มองไปที่การมีชีวิตอยู่ด้วยดีนั้นต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องมงคลที่จะช่วยนำพาชีวิตไปสู่ความสุขและความเจริญในแง่ทางด้านจิตใจเป็นหลัก

เอกสารอ้างอิง

- พงศ์ศิริ บุคติจีน, ชุภวิภาค์ เขมวิทิตวงศ์, หนูม้วน ร่มแก้ว. (2557). การผลิตวีดิทัศน์สารคดีเรื่อง ภูมิปัญญาประเพณีการตานขันข้าวแบบล้านนา: กรณีศึกษาอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง* 3(1) เมษายน-กันยายน, 103-118.
- พระปรีชา คุดจิตโต และสุวิน ทองปัน. (2560). ประเพณีบุญข้าวสาก จังหวัดขอนแก่น. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์* (4)1 มกราคม-มิถุนายน, 94-106.
- พระครูโกวิทสุตมณเฑียร. (2563). บุญข้าวสาก: มิติความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนากับคุณค่าเชิงจริยะในสังคมไทย. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์* 3(2), 42-54.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *คำวัด*. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อคิน ธิพัฒน์. (2551). *วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- Charles F. Keyes. (1997). "Ethnic groups, ethnicity". in *The Dictionary of Anthropology*. edited by Thomas Barfield. Oxford: Blackwell Publisher.
- Max Weber. (1968). *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*. transl. and ed. by G. Roth and C. Wittich. New York: Bedminster Press



สมรรถนะของภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุ:
กรณีศึกษา ผู้สูงอายุในอำเภอธารโต จังหวัดยะลา
The Competency of the Government Sector in Supporting the
Elderly: A Case Study of the Elderly in Than to District, Yala
Province

พระมหาวิเชษฐ์ สุวตมโน (ศรีพรหม)

Phramaha Wichet Suwattano (Sriprom)

คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
Graduate School of Social and Environmental Development,
National Institute of Development Administration
Corresponding Author Email: mahawichet@gmail.com

Received August 23, 2021; Revised September 11, 2021; Accepted: September 13, 2021



บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ 2) ศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการให้รัฐเข้ามาสนับสนุน 3) ศึกษาปัญหาสมรรถนะของภาครัฐต่อการสนับสนุนผู้สูงอายุ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) คือ ประธานชมรมผู้สูงอายุในอดีตและปัจจุบัน และผู้สูงอายุที่เคยดำรงตำแหน่งทางภาครัฐ จำนวน 15 คน ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) และนำเสนอผลการศึกษาในเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า

1. ปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ 1) ด้านร่างกาย ได้แก่ ปัญหาด้านสุขภาพ, ปัญหาด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน, และปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 2) ปัญหาทางด้านจิตใจ ได้แก่ ปัญหาด้านความกังวลในอนาคต, ปัญหาเรื่องความกลัวหรือกังวลเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และปัญหาเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัว

2. ความต้องการของผู้สูงอายุในการให้รัฐมาสนับสนุนมี 2 ด้าน คือ 1) ด้านปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ความต้องการด้านรายได้, ด้านสุขภาพ, และด้านความรู้ ทักษะ ในการประกอบอาชีพ 2) ความ

ต้องการด้านสังคม ได้แก่ความต้องการให้รัฐเข้ามาสนับสนุนด้านการรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่าย, ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน, และด้านการสร้างสันติสุขภายในชุมชน

3. ปัญหาด้านสมรรถนะของภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุ มี 5 ประการ ได้แก่ 1) ความไม่เพียงพอ ทัวถึง และเป็นธรรมในการสนับสนุน 2) ความไม่จริงจังจากภาครัฐในการสนับสนุน 3) ปัญหาการระเบียบ โครงสร้างที่ไม่เอื้ออำนวย 4) ความไม่ต่อเนื่องของการสนับสนุน 5) ปัญหาด้านความเข้าใจในความละเอียดอ่อน และความต้องการของชุมชนที่แท้จริง

คำสำคัญ: สมรรถนะ, ผู้สูงอายุ, การสนับสนุนทางสังคม

Abstract

The objectives of this research were 1) to study problems in the elderly's lifestyle, 2) to study the needs of the elderly for government support, and 3) to study the problems of the government's competency in supporting the elderly. By using a qualitative research process, the research area was Than to District, Yala Province. Key Informants is 15 elderlies of the president of the elderly club in the past and present and elderly who have previously held government positions, using a purposive sampling method. Data were collected by using an unstructured interview, and present the results in a descriptive explanation. The results showed that

1. The problems in life of the elderly were divided into 2 aspects: 1) Physical problems, include health problems, problems in daily life, and problems in life and property safety 2. Mental problems, include future worries, fears or concerns about the safety of life and property, and family problems.

2. The needs of the elderly for government support were of two aspects: 1) personal factors, include needs for income, health, and knowledge and skills in occupation 2) Social needs include the need for the government to support the integration and networking, Infrastructure development in community, and creating peace within the community.

3. The problems in the government's competency in supporting the elderly, include 1) inadequacy, thoroughness and fairness in support 2) Untruthfulness from the government in supporting 3) structural and rules problems in support 4) discontinuity of support 5) problems in understanding of sensitivity and real community needs

Keyword: Competency, elderly, Social Support

บทนำ

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) เป็นปรากฏการณ์ที่ก่อให้เกิดความกังวลทั้งในระดับโลก และระดับชาติ สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านตัวเลขในเชิงปริมาณในรอบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ประชากรโลกได้เพิ่มขึ้นมากกว่า 4 พันล้านคน ในปี ค.ศ.1960 โลกมีประชากรครบ 3 พันล้านคน และเพิ่มขึ้นถึง 7 พันล้านคนใน ค.ศ. 2011 จนกระทั่ง ค.ศ. 2016 ประชากรโลกเพิ่มขึ้นเป็น 7,433 ล้านคน และในปี 2017 โลกของเรามีประชากรรวมทั้งหมดประมาณ 7,550 ล้านคน ในจำนวนนี้ประกอบด้วยประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 962 ล้านคน หรือคิดเป็น 12.7 % มีแนวโน้มว่าประชากรโลกจะมีอายุสูงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วได้กลายเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ไปแล้วทุกประเทศ ในขณะที่ประชากรในประเทศกำลังพัฒนากำลังมีอายุโดยเฉลี่ยสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว หลายประเทศได้กลายเป็นสังคมสูงอายุแล้ว และหลายประเทศกำลังจะกลายเป็นสังคมสูงอายุในไม่ช้า การสูงวัยของประชากรจึงเป็นปรากฏการณ์ที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชากรทั่วโลกอยู่ในปัจจุบันและในอนาคตข้างหน้า (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560) นอกจากนี้ในปี 2017 ทั้ง 10 ประเทศที่เป็นสมาชิกของอาเซียน หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of Southeast Asian Nations - ASEAN) มีประชากรรวมกันทั้งสิ้นประมาณ 647 ล้านคน ในจำนวนนี้ประกอบด้วย ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 63.9 ล้านคน หรือคิดเป็น 9.9 %, (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2560 : 26)

จากสถานการณ์การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในเชิงปริมาณทั่วโลกซึ่งก่อให้เกิดความกังวลต่อปัญหาที่ตามมาของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เช่น ปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหาด้านแรงงาน เป็นต้น ขณะเดียวกันประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงอายุ (Ageing Society) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา โดย 1 ใน 10 ของประชากรไทยเป็นประชากรที่มีอายุเกินกว่า 60 ปีขึ้นไป และคาดว่าประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุ โดยสมบูรณ์ (Complete Aged Society) ในปี พ.ศ. 2564 ประชากรสูงอายุจะมีถึง 1 ใน 5 และเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super Aged Society) และในอีก 20 ปี (พ.ศ. 2578) โดยประมาณการว่า จะมีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มเป็นร้อยละ 30 ของจำนวนประชากรทั้งหมด

การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุดังกล่าวข้างต้น ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาและความท้าทายเพียงแค่ตัวเลขในเชิงปริมาณเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญต่อสังคมผู้สูงอายุในเชิงคุณภาพด้วย สะท้อนให้เห็นผ่านผลการศึกษามากมายแสดงให้เห็นถึงการขาดหลักประกันทางรายได้ของคนไทยส่วนใหญ่ การขาดการส่งเสริมด้านการออมอย่างจริงจังของรัฐบาลที่ผ่านมา ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงต้องพึ่งพารายได้จากบุตรเป็นหลัก แม้จะมีเบี้ยยังชีพที่จัดสรรให้ครอบคลุมผู้สูงอายุมากขึ้น แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะเป็นแหล่งหลักในการดำรงชีวิต ในอนาคต การพึ่งพารายได้จากบุตรจะยิ่งยากมากขึ้นเนื่องจากการที่ผู้สูงอายุรุ่นต่อไปมีบุตรน้อยลงมาก ขณะเดียวกันภาวะความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและการกระจุกตัวของการพัฒนา จะทำให้คนวัยทำงานต้องออกนอกพื้นที่ ไปทำงานในเมืองหรือต่างถิ่น ทั้งให้ผู้สูงอายุต้องอยู่กันตามลำพัง บ้างก็ต้องแบกรับภาระในการเลี้ยงดูหลานที่ยังเล็ก ซึ่งบุตรในวัยแรงงานทั้งไว้ให้ สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นประเด็นท้าทายต่อทั้งคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและเด็ก ซึ่งอยู่ในวัยที่ต้องการการดูแลและพัฒนาศักยภาพอย่างถูกต้องเหมาะสม สำหรับคนในวัยทำงานนั้น มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นแรงงานในระบบที่มีหลักประกันรายได้ในยามสูงอายุจากระบบประกันสังคม แรงงาน

ส่วนใหญ่อีกกว่า 25 ล้านคน เป็นแรงงานนอกระบบที่ยังไม่มีหลักประกันใด ๆ ทั้งสิ้นในยามสูงอายุ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558)

การเข้าสู่สังคมสูงอายุ จึงเป็นปัญหาและความท้าทายต่อสมรรถนะของภาครัฐในการช่วยเหลือสนับสนุน ส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการที่ภาครัฐจะสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลนั้น ภาครัฐต้องเข้าใจ และทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุภายใต้บริบทเฉพาะของพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ดูแลผู้สูงอายุ ในด้านที่สำคัญ เช่น ด้านสุขภาพร่างกาย วิธีชีวิตการเป็นอยู่ ด้านความสัมพันธ์ และการยอมรับในสังคม ด้านอาชีพ รายได้ ตลอดจนถึง การให้กำลังใจ กิจกรรมความเชื่อทางศาสนา เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และเป็นความท้าทายต่อสมรรถนะของภาครัฐทั้งในระดับบุคคล และสมรรถนะในระดับองค์การ ที่จะสามารถสนับสนุน ช่วยเหลือ ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ อันจะนำไปสู่สังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณภาพอย่างยั่งยืน

บทความวิจัยนี้จึงนำเสนอปัญหาในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ความต้องการของผู้สูงอายุในการให้รัฐเข้ามาสนับสนุน และปัญหาสมรรถนะของภาครัฐต่อการสนับสนุนผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่พิเศษทางภาคใต้ของประเทศไทย ที่มีปัญหาการก่อความไม่สงบมาเป็นเวลาหลายปีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เป็นบริบทพื้นที่ที่น่าสนใจเพื่อจะนำไปสู่การทราบถึงปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ และสมรรถนะของภาครัฐในการสนับสนุนให้ถูกต้อง และตรงกับความต้องการต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ อำเภอธารโต จังหวัดยะลา โดยมีการแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

1.1 กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุในตำบลแม่หวาด, ผู้สูงอายุตำบลคีรีเขต, และผู้สูงอายุในตำบลธารโต ทั้งหมดอยู่ในพื้นที่อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

1.2 ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) คือผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่เป็นประธานชมรมผู้สูงอายุในอดีตและปัจจุบัน และผู้สูงอายุที่เคยดำรงตำแหน่งทางภาครัฐ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นต้น จำนวนทั้งสิ้น 15 คน ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ผู้สูงอายุที่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อประเด็นที่ทำการศึกษา

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เอกสาร ตำรา ที่ให้ข้อมูลเฉพาะเจาะจง และข้อมูลพื้นฐานภายในพื้นที่

2.2 ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่โครงสร้าง (Unstructured Interview) ซึ่งเป็นคำถามในลักษณะปลายเปิดในประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินชีวิต, ความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาสนับสนุน, ปัญหาของภาครัฐในการเข้ามาสนับสนุน

2.3 ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยสังเกตจากบริบท สภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในชุมชน รวมถึงลักษณะของการดำเนินชีวิตประจำวันด้วย

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ศึกษาจากเอกสาร ตำรา ที่ให้ข้อมูลเฉพาะเจาะจง และข้อมูลพื้นฐานภายในพื้นที่เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์

3.2 ดำเนินการสัมภาษณ์ตามแบบที่กำหนดไว้ โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญทุกคนในประเด็นเดียวกัน แล้วทำการจดบันทึกเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์

3.3 สังเกตบริบท สภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในชุมชน รวมถึงลักษณะของการดำเนินชีวิตประจำวันทำการจดบันทึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์

4) การตรวจสอบข้อมูล

ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เป็นการพิจารณาจากช่วงเวลาสถานที่และบุคคลที่แตกต่างกัน ซึ่งการตรวจสอบข้อมูลได้จัดดำเนินการไปพร้อมกับการเก็บข้อมูล โดยตรวจสอบข้อมูลทันทีในสนาม ซึ่งการตรวจสอบข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มาทำการสนทนาแบบไม่เป็นทางการโดยสรุปข้อมูลนั้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ฟัง หากมีข้อมูลที่แตกต่างเพิ่มเติมก็จะนำไปปรับปรุงแก้ไข หรือตรวจสอบให้มีความถูกต้องแม่นยำมากที่สุด

5) วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่เพื่อทำการวิเคราะห์ความสอดคล้องของเนื้อหา และใช้วิธีการตีความ (Interpretation) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาปัญหาในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะของปัญหาออกเป็นสองด้าน คือ 1) ปัญหาด้านร่างกาย และ 2) ปัญหาด้านจิตใจ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปได้ดังนี้

1) จากการศึกษาปัญหาทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาอันดับแรกคือ ปัญหาด้านสุขภาพ โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิต เพราะผู้สูงอายุในพื้นที่ส่วนมากมีโรคประจำตัว และต้องเดินทางไปโรงพยาบาลเพื่อเข้ารับการตรวจรักษา รวมถึงต้องเดินทางไปรับยามารับประทานอยู่เป็นประจำ บางรายที่ไม่ได้เป็นโรคร้ายแรงสามารถรับการรักษาจากสถานีนอนามัยที่อยู่ใกล้ชุมชนได้ แต่บางรายที่เป็นโรคอันตรายและเรื้อรัง ซึ่งจะต้องได้รับการรักษาจากโรงพยาบาลที่มีบุคลากร และเครื่องมือทางการแพทย์ที่ทันสมัยต้องเดินทางเป็นประจำ และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งที่อธิบายว่า “ผู้สูงอายุบางรายที่อายุมากมีโรคประจำตัว และอยู่เพียงลำพัง ลูกหลานไม่ได้อยู่ด้วย ซึ่งทำให้เกิดปัญหาการดำเนินชีวิตในทุกด้าน ซึ่งชมรมผู้สูงอายุก็ได้พยายามให้ความช่วยเหลือในเบื้องต้น”

ปัญหาต่อมา คือปัญหาด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การกิน และการนอน เป็นต้น เนื่องจากผู้สูงอายุบางรายมีโรคประจำตัว ร่างกายไม่แข็งแรง อยู่เพียงลำพัง ไม่มีลูกหลานดูแล ต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาในแง่การดำเนินชีวิต

ส่วนปัญหาทางด้านร่างกายลำดับสุดท้ายคือ ปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ และต้องเดินทางออกนอกพื้นที่เป็นประจำ ทำให้เกิดความเสี่ยงที่จะได้รับอันตรายจากการทำงาน และการก่อความไม่สงบในพื้นที่

2) จากการศึกษาปัญหาทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาอันดับแรก คือ ปัญหาด้านความกังวลในอนาคต แม้ว่าโดยปกติแล้วผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะไม่ได้มองไปไกลถึงอนาคต ส่วนมากคิดถึงเรื่องการเป็นอยู่วันต่อวันเท่านั้น แต่เมื่อพูดถึงอนาคตซึ่งสภาพร่างกายจะชราภาพมากขึ้น อาจไม่มีลูกหลานดูแลยามเจ็บป่วย ไม่สามารถทำงานได้ ตลอดจนถึงไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองในการดำเนินชีวิตได้ดีเหมือนเดิม ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความกังวล เพราะมองภาพไม่ออกว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับตนเองในอนาคต ต่อมาคือปัญหาความกังวลเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้มีผลกระทบต่อการทำมาหากิน ซึ่งปัญหานี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาการก่อความไม่สงบในพื้นที่ แม้ว่าในพื้นที่ชุมชนยังไม่มีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้น แต่ปัญหาความกังวลมักจะเกิดขึ้นเมื่อคนในชุมชนมีฐานะจำเป็นต้องเดินทางออกนอกพื้นที่ เช่น ผู้สูงอายุต้องไปโรงพยาบาลตามหมอนัด เป็นต้น ทำให้มีความกังวลต่อความเสี่ยงในชีวิตและทรัพย์สิน นอกจากนั้นความกังวลยังเกิดการถูกเอารัดเอาเปรียบจากการทำการค้าขาย การทำสวน และกรรมสิทธิ์ในที่ดินด้วย และประการสุดท้าย คือ ปัญหาเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัว ผู้สูงอายุในพื้นที่ส่วนมากไม่ได้อยู่กับลูกหลาน เพราะลูกหลานย้ายไปอยู่ต่างที่ นานครั้งจะกลับมาเยี่ยม ส่วนมากในโอกาสสำคัญ เช่น วันปีใหม่ หรือวันสงกรานต์ เป็นต้น มากไปกว่านั้น ผู้สูงอายุบางรายมีปัญหาครอบครัวแตกแยก บางรายอยู่กับหลานที่เป็นวัยรุ่นซึ่งมีปัญหาในการดูแล เรื่องนี้ถือว่าเป็นความกังวลอย่างมาก และคนภายนอกมักมองว่าเป็นปัญหาภายในครอบครัว ไม่สามารถเข้าไปช่วยเหลือได้

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 2 การศึกษาประเด็นด้านความต้องการของผู้สูงอายุในการให้รัฐมาสนับสนุน ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะของความต้องการออกเป็น 2 ด้านคือ คือ 1) ความต้องการด้านปัจจัยส่วนบุคคล 2) ความต้องการด้านสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปได้ดังนี้

1) จากการศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการให้รัฐมาสนับสนุนในด้านปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ความต้องการอันดับแรก คืออยากให้มาช่วยเหลือด้านรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความต้องการให้รัฐเข้ามาสนับสนุนในแง่ของการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ภายในท้องถิ่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ และมีความโดดเด่นเฉพาะ ภาครัฐทำหน้าที่สนับสนุนโดยการประชาสัมพันธ์ และหาตลาดเพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จัก และมีตลาดในการขายผลิตภัณฑ์ นอกจากนั้น ต้องการให้รัฐเข้ามาสนับสนุนเรื่อง การสร้างงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดรายได้ในการเลี้ยงชีพ ประการต่อมาคือ อยากให้รัฐเข้ามาสนับสนุนคือด้านสุขภาพ การตรวจรักษาโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต เพราะการเดินทางไปรับการตรวจรักษาค่อนข้างลำบาก ด้วยสภาพพื้นที่ และสถานการณ์ความไม่สงบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านสุขภาพเฉพาะทางที่มีค่าใช้จ่ายสูง เช่น โรคทางตา และฟัน เป็นต้น การให้บริการจากสถานอนามัยมีข้อจำกัดมากทั้งด้านเครื่องมือ และบุคลากรทางการแพทย์ ส่วนใหญ่แล้วจะทำการตรวจรักษาในเบื้องต้นเท่านั้น ประเด็นสุขภาพนี้ยังรวมถึงข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่ซึ่งมีค่อนข้างน้อย ทำให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ดูแลสุขภาพตนเองไม่ถูกวิธี รวมถึงการทราบข่าวสารสิทธิประโยชน์ต่างๆ ทางทางการแพทย์ยังไม่ทั่วถึง ประการสุดท้ายที่

อยากให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือคือ การช่วยเหลือด้านการให้ความรู้เพิ่มพูนทักษะด้านต่างๆ ในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เพราะในท้องถิ่นมีชมรมผู้สูงอายุประจำตำบลอยู่แล้ว มีการเปิดเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อร่วมกันทำกิจกรรม ในลักษณะนี้รัฐสามารถเข้ามาสนับสนุนได้หลายๆ ด้านทั้งบุคลากร เงิน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งการที่ผู้สูงอายุมาเรียนรู้ และเพิ่มพูนทักษะด้านต่างๆ นอกจากจะช่วยให้การประกอบอาชีพแล้ว สิ่งสำคัญมากกว่านั้น คือ การที่ผู้สูงอายุได้ร่วมกันทำกิจกรรม ได้มาฝึกการใช้ความคิด การแสดงออก บอกเล่าประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันและกันภายในชุมชน เห็นคุณค่าในตนเอง และทำให้สุขภาพกายและใจแข็งแรงด้วย

2) จากการศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการให้รัฐมาสนับสนุนในด้านสังคม พบว่าประเด็นแรกคืออยากให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือด้านการรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่ายต่างๆ เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่ม และประสานความร่วมมือระหว่างกัน อีกทั้งเพื่อขับเคลื่อนกลุ่มที่มีอยู่แล้วให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งที่ผ่านมาการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ของชมรมผู้สูงอายุมีปัญหาไม่ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐเท่าที่ควร ทำให้ขาดความต่อเนื่อง และขาดประสิทธิภาพในการดำเนินกิจกรรม การดูแลผู้สูงอายุนั้นต้องประสานความร่วมมือกันหลายฝ่าย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่เช่น ด้านสุขภาพ โดยสถานีอนามัย ด้านจิตใจ เกี่ยวข้องกับสถาบันทางศาสนา ด้านการให้ความรู้เกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษา ด้านความปลอดภัย โดยเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ ฝ่ายปกครอง ถ้าหากหน่วยงานเหล่านี้มีการประสานงาน และมีความร่วมมือระหว่างกัน ก็จะทำให้การดูแลผู้สูงอายุนั้นมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากขึ้น

ประการต่อมา อยากให้ภาครัฐเข้ามาสนับสนุนในด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น น้ำเพื่ออุปโภค บริโภค ไฟฟ้า ถนนหนทาง เป็นต้น เพราะบางพื้นที่เกิดปัญหาไฟฟ้าไม่เพียงพอ และไม่เสถียร ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากจำนวนประชากรในชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น แต่กำลังส่งไฟฟ้าเข้ามาในพื้นที่ยังมีกำลังเท่าเดิม จึงทำให้ไฟฟ้าไม่พอใช้ในชุมชน โดยเฉพาะเวลาจัดงานต่างๆ ได้มีร้องขอไปทางภาครัฐไปหลายครั้งแต่ยังไม่ได้รับการดำเนินการปรับปรุงแก้ไข นอกจากนั้นโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ ถนน ซึ่งชำรุดเสียหาย ทำให้ไม่สะดวกในการสัญจรไปมา โดยเฉพาะในช่วงเวลาของการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งต้องมีการขนถ่าย เคลื่อนย้ายผลผลิตเข้าไปส่งในเมือง และประการสุดท้ายอยากให้รัฐเข้ามาสนับสนุนด้าน การสร้างความสมานฉันท์และความสันติสุขในการอยู่ร่วมกันในชุมชน เพราะถ้าเกิดความสมานฉันท์ และความสงบสุขในชุมชนแล้วก็จะส่งผลให้ด้านอื่นๆ เกิดผลดีตามไปด้วย

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 3 การศึกษาประเด็นด้านสมรรถนะของภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุ พบปัญหาของสมรรถนะภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุ ดังต่อไปนี้

1) ความไม่เพียงพอ ทัวถึง และเป็นธรรมในการสนับสนุน เป็นปัญหาที่สำคัญในแง่ของการกระจายการสนับสนุน และการช่วยเหลือผู้สูงอายุของหน่วยงานภาครัฐ ทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง และเพียงพอต่อความต้องการ นอกจากนั้น การจัดระดับฐานะความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุไม่ละเอียดชัดเจนเพียงพอ ทำให้การสนับสนุนช่วยเหลืออาจเกิดความเหลื่อมล้ำ และความเป็นธรรมเกิดขึ้น

2) ความไม่จริงใจจากภาครัฐในการสนับสนุน ปัญหาสำคัญที่สะท้อนจากผู้สูงอายุในพื้นที่ซึ่งอธิบายว่า ภาครัฐมีกำลังทั้งทางด้านงบประมาณ บุคลากร และเครื่องมือต่างๆ แต่ปัญหาหลักอยู่ที่ว่า ภาครัฐไม่มีความจริงใจ หรือใส่ใจให้ความสำคัญที่จะให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุในพื้นที่ หากภาครัฐมีความจริงใจ และใส่ใจที่จะให้ความช่วยเหลือสนับสนุนจะก่อให้เกิดผลดี เพราะในพื้นที่มีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุอยู่แล้ว เช่น ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งภาครัฐไม่จำเป็นต้องมาจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ใหม่ ภาครัฐสามารถเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมได้เลย ส่วนไหนที่เป็นจุดแข็งที่ทำได้อยู่แล้วรัฐก็เข้าไปสนับสนุน ส่วนไหนที่เป็นจุดอ่อนรัฐก็เข้าไปช่วยเสริมสร้างให้มีความเข้มแข็งขึ้นมา

3) ปัญหาการระเบียบ โครงสร้างที่ไม่เอื้ออำนวย โครงสร้างหน่วยงานของภาครัฐที่ไม่ยืดหยุ่น โดยเฉพาะปัญหาเรื่องกฎ ระเบียบของภาครัฐที่ไม่เอื้อต่อการช่วยเหลือสนับสนุน เช่น กิจกรรมบางอย่างที่เป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุ แต่ระเบียบของภาครัฐก็ไม่สามารถให้งบประมาณมาสนับสนุนได้ เป็นต้น

4) ความไม่ต่อเนื่องของการสนับสนุน การช่วยเหลือจากภาครัฐหลายในหลายกรณีไม่เกิดความต่อเนื่องจึงทำให้การสนับสนุนช่วยเหลืออาจจะเห็นผลดีในช่วงแรกเริ่ม แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจึงทำให้การดำเนินงานโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ ไม่เกิดความยั่งยืน

5) ความเข้าใจถึงความละเอียดอ่อน และความต้องการของชุมชนที่แท้จริง ภาครัฐจำเป็นต้องเข้าใจถึงประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนในพื้นที่ ซึ่งมีความคิด ความเชื่อที่หลากหลายเพื่อจะได้ช่วยเหลือได้ถูกต้อง มีประสิทธิภาพ ในลักษณะนี้ภาครัฐต้องลงมาใกล้ชิดกับชุมชนมากขึ้นเพื่อทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริง จะได้ช่วยเหลือ สนับสนุนได้ถูกต้อง เหมาะสม ตรงตามความต้องการ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ประกอบด้วย ปัญหาด้านสุขภาพ, ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน, ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านความกังวลในอนาคต, เรื่องความกลัวหรือกังวลเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน, และปัญหาเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านสุขภาพซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของผู้สูงอายุโดยทั่วไป ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต การเป็นอยู่ นอกจากนี้ ปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินทั้งจากการทำงาน อาชญากรรมการละเมิดสิทธิของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ก็เป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ จงจิตต์ ฤทธิรงค์ และคณะ (2560) พบว่า ปัญหาในการถูกละเมิดสิทธิของผู้สูงอายุประกอบด้วย 1) ปัญหาด้านสิทธิส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ 2) ปัญหาการเงินและทรัพย์สิน 3) ปัญหาด้านการรักษาพยาบาล 4) ปัญหาด้านกฎหมายหรือจริยธรรม และ 5) ปัญหาและความเสี่ยงจากภาวะสมองเสื่อม เช่นเดียวกับกับผลการศึกษาของ เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์ และคณะ พบว่า รูปแบบภัยทางสังคมต่อผู้สูงอายุ มีรูปแบบหลักๆ คือ ภัยด้านจิตใจการถูกดูค่า ถูกดูถูกเหยียดหยาม ภัยด้านร่างกายและการถูกข่มขู่สร้างความหวาดกลัว ภัยจากการถูกบังคับ จำกัดพื้นที่ ภัยจากการถูกรีดไถ หลอกลวงเอาทรัพย์สิน ภัยจากการถูกละเลย ไม่ได้รับการดูแล ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกี่ยวข้องกับปัจจัย และเงื่อนไขหลายประการซึ่งภาครัฐต้องให้ความสำคัญ และพิจารณาให้ละเอียด รอบคอบ

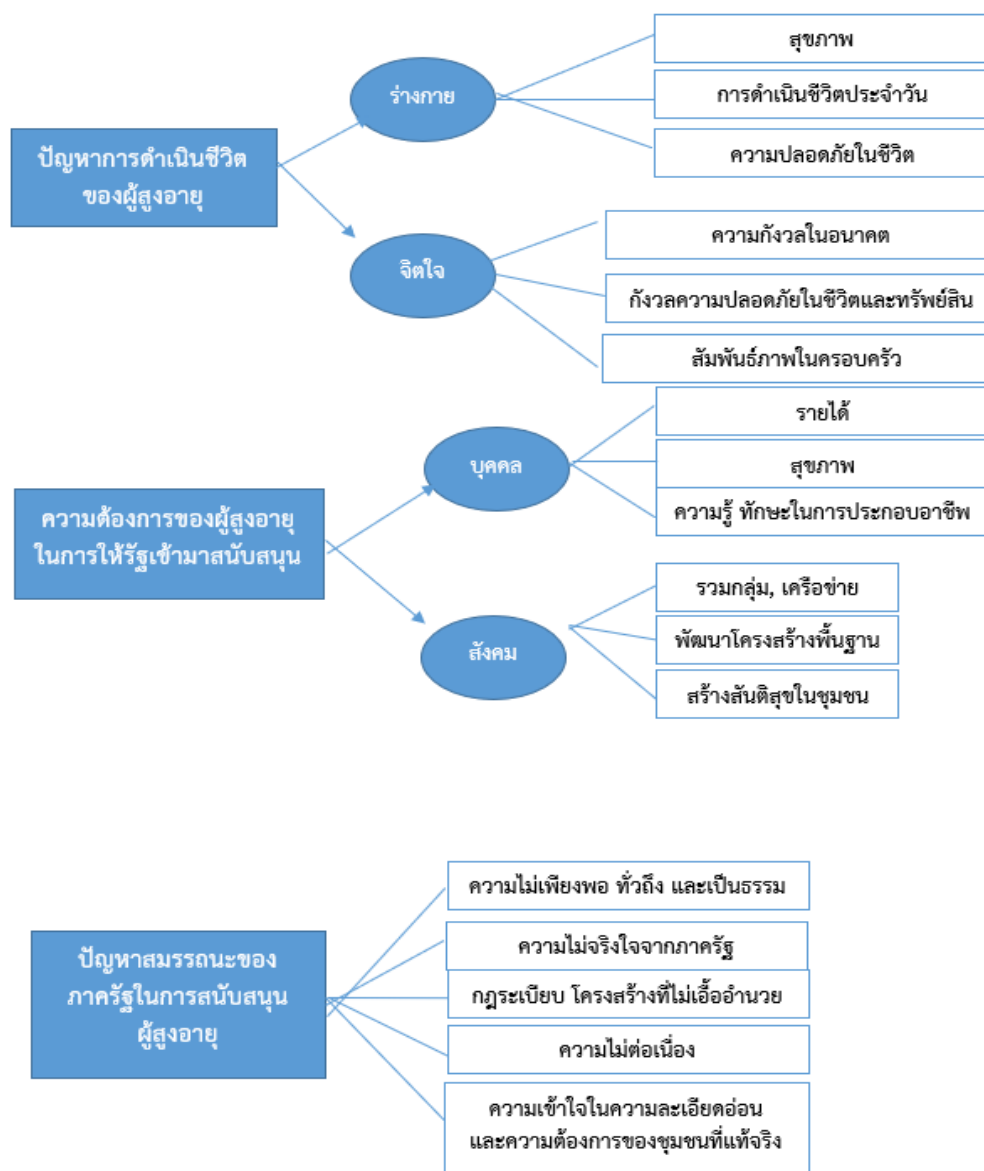
จากผลการศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการให้รัฐเข้ามาสนับสนุนทั้งทางด้านปัจจัยส่วนบุคคล และด้านสังคม ซึ่งประกอบด้วย ความต้องการด้านรายได้, ด้านสุขภาพ, ความรู้ ทักษะ ในการประกอบอาชีพ,ด้านการรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่าย, ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน, และด้านการสร้างสันติสุขภายในชุมชน ซึ่งความต้องการด้านปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุที่สำคัญคือ ความต้องการรายได้เพื่อมาใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิต สอดคล้องกับ ผลการศึกษาของวิชา ภูจินดา และคณะ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทของประเทศไทย พบว่าสภาพปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้สูงอายุมากที่สุด คือเรื่องรายได้ของครอบครัวไม่มั่นคง เช่นเดียวกันกับผลการศึกษาของ ถาวร สกุลพาณิชย์ และคณะ (2559) เกี่ยวกับแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมของประเทศไทย พบว่า สวัสดิการสังคมที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยควรประกอบไปด้วย 2 ประเภท คือ 1) สวัสดิการที่เน้นการลงทุนหรือเพิ่มผลิตภาพในทุนมนุษย์ ได้แก่ การให้เงินช่วยเหลือสำหรับการเลี้ยงดูบุตร และการฝึกอบรมอาชีพที่เป็นที่ต้องการของสังคม และ 2) สวัสดิการที่เป็นตัวสร้างเสถียรภาพในระบบเศรษฐกิจ เช่น การให้เบี้ยยังชีพแก่ผู้สูงอายุ โดยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียกเว้นการทั้งสองประเภทร่วมกัน

นอกจากนั้น ความสงบสุขทางจิตใจ และสันติสุขภายในชุมชนก็เป็นความปรารถนาที่สำคัญของผู้สูงอายุเช่นเดียวกันสะท้อนให้เห็นผ่านผลการศึกษาของ ขนิษฐา นาคะ (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งในภาคใต้ พบว่า วิถีชีวิตของผู้สูงอายุในหมู่บ้านแห่งนี้สัมพันธ์กับการทำสวนยาง ครอบครัวยุคนั้น และ ศาสนา สามารถสะท้อนให้เห็นจากข้อสรุป 4 ประการ คือ 1) สวนยางคือชีวิต 2) การมีชีวิตครอบครัวที่อบอุ่นท่ามกลางลูกหลาน 3) ศาสนาเป็นทางเดินของชีวิต และ 4) การดำรงชีวิตในชุมชนที่สงบสุข มากไปกว่านั้นงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นวิถีชีวิตและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุที่มีคุณภาพบนพื้นฐานของการเข้าใจธรรมชาติ ที่ควรสนับสนุนให้คงไว้และเสริมสร้างให้เข้มแข็งขึ้นได้โดยการให้ข้อมูลด้านสุขภาพที่ถูกต้อง และเน้นให้เห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่พึ่งตนเองได้ ซึ่งทำให้มีความสุขและความอบอุ่นในวัยผู้สูงอายุ

จากผลการศึกษา ปัญหาด้านสมรรถนะของภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุซึ่งมี 5 ประการ ได้แก่ 1) ความไม่เพียงพอ ทั้งถึง และเป็นธรรมในการสนับสนุน 2) ความไม่จริงจังจากภาครัฐในการสนับสนุน 3) ปัญหาปัญหาการกระจาย โครงสร้างที่ไม่เอื้ออำนวย 4) ความไม่ต่อเนื่องของการสนับสนุน 5) ปัญหาด้านความเข้าใจในความละเอียดอ่อน และความต้องการของชุมชนที่แท้จริง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุดารัตน์ สุดสมบูรณ์ (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทยพบว่า การจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุไทยยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น 1) ขาดการบูรณาการ และขาดความต่อเนื่อง 2) ขาดการนำนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง 3) ความไม่พร้อมของงบประมาณและการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านผู้สูงอายุโดยตรง และ 4) สวัสดิการสังคมที่รัฐจัดให้กับผู้สูงอายุยังไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้สูงอายุ ไม่สามารถตอบสนองปัญหาได้อย่างแท้จริงและไม่ครอบคลุมผู้สูงอายุได้ทั้งหมด เช่นเดียวกันกับ ผลการศึกษาของฉนวนันท์ แก้วอินตะ (2554) พบว่า การนำแผนผู้สูงอายุฯ ฉบับปรับปรุงไปปฏิบัติไม่ประสบความสำเร็จเพราะปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ 1) เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานไม่มีความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องการนำแผนผู้สูงอายุฯ ฉบับปรับปรุงไปปฏิบัติ ขาดการบูรณาการในการ

ทำงานร่วมกันและยังขาดความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ 2) งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานยังไม่เพียงพอ และยังไม่เหมาะสม 3) ขาดการสนับสนุนเชิงนโยบายจากรัฐบาลและขาดการส่งเสริมการดำเนินงานอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ รายงานการศึกษาผลการประเมินกระบวนการทำงานด้านผู้สูงอายุของวิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ (2556) พบว่า การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุเป็นไปอย่างล่าช้า ขาดแผนไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม นอกจากนั้นผลการศึกษายังชี้ให้เห็นถึงอุปสรรคในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุซึ่งขึ้นอยู่กับผู้นำระดับประเทศในทำนองที่ว่า “หัวไม่ให้ความสนใจ หางก็ไม่เดิน” การดำเนินงานจึงไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งขาดทรัพยากรสนับสนุนที่เพียงพออีกด้วย

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย



ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในด้านร่างกายซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพ อันเกิดจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ การดำเนินชีวิตประจำวันทั้งการกิน การนอน การเคลื่อนไหวต่างๆ ที่ผู้สูงอายุต้องดำเนินชีวิตเพียงลำพัง และความปลอดภัยอันเกิดจากสถานการณ์ก่อความไม่สงบและการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านสุขภาพนั้นเป็นปัญหาเร่งด่วนที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญ และให้เข้าไปให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจังในลักษณะของการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อจะได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างครอบคลุมทั่วถึง ส่วนปัญหาในด้านจิตใจนั้นเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงในอนาคตที่ต้องใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพังช่วยเหลือตัวเองลำบาก และไม่มีรายได้เพียงพอ ความกังวลเรื่องความปลอดภัยจากสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่ และปัญหาสัมพันธภาพในครอบครัวที่แยกกันอยู่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจระหว่างกันซึ่งส่งผลกระทบต่อจิตใจของผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรคำนึงถึงปัญหาด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนต้องเข้าใจ เข้าถึง จึงจะสามารถพัฒนาได้

ผลการวิจัยด้านความต้องการของผู้สูงอายุในการให้รัฐเข้ามาสนับสนุนมีทั้งมิติด้านบุคคลและด้านสังคม ในด้านบุคคลนั้นเกี่ยวข้องกับรายได้ สุขภาพ และทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งทั้งสามประเด็นนี้มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เมื่อผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพ ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษา จึงต้องการความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมเพื่อให้มีรายได้มาใช้จ่าย ดังนั้น ภาครัฐควรให้การสนับสนุนโดยบูรณาการให้ครอบคลุมทั้งสามประเด็นไปพร้อมกัน ซึ่งจะทำให้การสนับสนุนช่วยเหลือเกิดความยั่งยืน ส่วนในด้านสังคมนั้นผู้สูงอายุต้องการการสนับสนุนด้านการรวมกลุ่ม สร้างเครือข่ายเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า เป็นต้น และการสร้างสันติสุขในชุมชน ผ่านการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ซึ่งในภายในชุมชนมีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุอยู่ก่อนแล้ว ภาครัฐไม่ต้องสร้างกลุ่มใหม่ จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะเข้าไปสนับสนุนกลุ่มที่มีอยู่แล้วให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น อันจะเกิดให้เกิดพลังขับเคลื่อนชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ลดความขัดแย้ง และสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นได้

ส่วนประเด็นปัญหาสมรรถนะของภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุทั้ง 5 ประเด็น ได้สะท้อนออกมาจากผู้สูงอายุในพื้นที่ บางประเด็นเป็นปัญหาทั่วไปของภาครัฐ เช่น ความไม่ทั่วถึง เป็นธรรม, โครงสร้าง กฎระเบียบที่ไม่ยืดหยุ่น และปัญหาการดำเนินไม่ต่อเนื่อง แต่ประเด็นที่ภาครัฐควรให้ความสำคัญภายในบริบทพื้นที่เฉพาะ คือ การแสดงให้เห็นถึงความจริงใจของภาครัฐในการสนับสนุนและความเข้าใจในความละเอียดอ่อน และความต้องการของชุมชนที่แท้จริง ผ่านการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการเข้าใจความหลากหลายของความคิด ความเชื่อ ภายในบริบทของชุมชน ตลอดจนเข้าไปในพื้นที่เพื่อทำงานร่วมกับชุมชนมากขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจ และรับทราบปัญหาที่แท้จริง

บทสรุป

จากการศึกษาทั้งปัญหาในการดำเนินชีวิต ความต้องการ และปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อสมรรถนะของภาครัฐในการสนับสนุนผู้สูงอายุ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นความจริงที่ดำรงอยู่จากผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ แม้ว่าบางประเด็นอาจจะมีจุดร่วมหลายประการ แต่ผลการศึกษา ก็แสดงให้เห็นว่าเงื่อนไข บริบท สภาพแวดล้อมเฉพาะในแต่ละพื้นที่ส่งผลกระทบต่อปัญหา และความต้องการที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นความท้าทายที่มีทั้งโอกาส และอุปสรรคของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้าน

ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีปัญหาด้านความหลากหลายทางความคิด ความเชื่อ และความขัดแย้งภายใน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ปัญหาด้านสุขภาพเป็นปัญหาที่สำคัญของผู้สูงอายุในพื้นที่ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการให้ความช่วยเหลือด้วยการเพิ่มการบริการด้านสาธารณสุขให้เพียงพอทั่วถึง เช่น การจัดหน่วยตรวจสุขภาพเคลื่อนที่ตามพื้นที่ชุมชนมากขึ้น เพื่อให้เพียงพอทั่วถึงกับความต้องการ นอกจากนี้ ปัญหาด้านความกังวลต่ออนาคต และสัมพันธภาพในครอบครัวเป็นปัญหาที่มีผลกระทบด้านจิตใจของผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมเพื่อให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำที่ถูกต้องกับผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ความต้องการการช่วยเหลือด้านรายได้ เป็นความต้องการหลักที่สำคัญของผู้สูงอายุ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการส่งเสริมด้านรายได้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุโดยเน้นจุดแข็งที่มีอยู่ภายในชุมชน เช่น สนับสนุนส่งเสริมด้านการตลาดแต่ผลิตภัณฑ์ในชุมชนมากขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ ความต้องการด้านการรวมกลุ่ม เครือข่ายของผู้สูงอายุ ถือเป็นประเด็นสำคัญที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปสนับสนุนให้มีกำลังเข้มแข็ง และมีการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ปัญหาความไม่จริงใจ ความเข้าใจถึงความละเอียดอ่อน และความต้องการของชุมชนที่แท้จริง เป็นอุปสรรคที่สำคัญในการดำเนินงานของภาครัฐ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าใจถึงบทบาทของตนเอง และต้องลงมาใกล้ชิดกับชุมชนผู้สูงอายุ เพื่อจะได้ทราบและเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริง และเข้าใจถึงประเด็นที่ละเอียดอ่อนในแต่ละพื้นที่ ทำให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจ นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสื่อสารที่ดีกับประชาชน และสนับสนุนด้านการสื่อสารที่ดีระหว่างประชาชนกับประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะประชาชนต่างศาสนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ค้นพบปัญหา อุปสรรค และความต้องการที่สำคัญของผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยควรให้ความสำคัญกับเงื่อนไข บริบท สภาพแวดล้อมเฉพาะของแต่ละพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อปัญหา และความต้องการที่แตกต่างกัน สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ การศึกษาการพัฒนาารูปแบบการสนับสนุนของภาครัฐในบริบทเฉพาะของพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

ชนิษฐา นาคะ. (2542). *วิถีชีวิตและการดูแลตนเองของผู้สูงอายุในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งในภาคใต้*.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหิดล.

จงจิตต์ ฤทธิรงค์ และคณะ. (2560). *ปัญหาและความเสี่ยงในการถูกละเมิดสิทธิและประเพณี*

สถานการณ์เพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้สูงอายุ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ฉมนันท์ แก้วอินท๊ะ. (2554). การนำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 ไปปฏิบัติ : กรณีศึกษา อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิตศึกษานับบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ถาวร สกุลพาณิชย์ และคณะ. (2559). การศึกษาแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมของ ประเทศไทย. นนทบุรี : สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพไทย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์ และคณะ. (2557). รายงานวิจัย โครงการการคุ้มครองทางสังคม: การสร้างภูมิคุ้มกันภัยทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ. ภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยปี2560. ค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2564, จาก <http://resource.thaihealth.or.th/library/musthave/16626>.

วิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ. (2556). รายงานการศึกษา โครงการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 -2564) ระยะที่ 2 (พ.ศ.2550-2554). วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิสาชา ภูจินดา และคณะ. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทของประเทศไทย. สำนักวิจัย และคณะบริหารการพัฒนาสิ่งแวดล้อมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุดารัตน์ สุดสมบูรณ์. (2557). สวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในประเทศไทย. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้. 1(7): 73-82.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558). วาระปฏิรูปที่ ๓๐ : การปฏิรูประบบเพื่รองรับสังคมสูงวัย. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.



จริยธรรมทางธุรกิจการขายออนไลน์ในพุทธศาสนา

ONLINE BUSINESS ETHICS IN THERAVADA BUDDHISM

ลลิตมาดา ศรีจำรูญ

Lalimada Srichamroon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author Email: lalimada.noey@gmail.com

Received September 8, 2021; Revised September 20, 2021; Accepted: September 21, 2021



บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจริยธรรมทางธุรกิจการขายออนไลน์ในพุทธศาสนา โดยศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า การขายออนไลน์เป็นช่องทางการจัดจำหน่ายที่มีการขายสินค้าอย่างรวดเร็ว สะดวก จึงเกิดผู้ขายเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก การแข่งขันเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ผลที่ตามมาคือเกิดความไม่ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า และเกิดการแสวงหากำไรเกินควร ทำให้ลูกค้าไม่มั่นใจในการซื้อสินค้าออนไลน์ จากการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทรงวางจริยธรรมเป็นหลักเกณฑ์ในพุทธศาสนา เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ เพื่อให้ดำเนินชีวิตตามอุดมคติของมนุษย์ พุทธจริยธรรมมี 3 ระดับ (1) พุทธจริยธรรมระดับต้น เน้นความสงบเรียบร้อยของสังคม หลักธรรม คือ เบญจศีล เบญจธรรม 6 ตามหลักพุทธศาสนา คือ ศีล เป็นข้อปฏิบัติเริ่มแรกสุด ในการขายออนไลน์ ศีลที่นำมาใช้ คือ ศีลข้อที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี คือ การไม่ฉ้อโกง การไม่ทุจริตกับลูกค้า ศีลข้อที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยคำวาจาที่เป็นเท็จ หลอกลวง (2) พุทธจริยธรรมระดับกลาง เข้าใจตนเองในฐานะผู้ขายออนไลน์ ด้วยหลักธรรม คือ กุศลกรรมบถ 10 คือการขายออนไลน์มีเจตนาที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของผู้อื่นและการสื่อสาร จิตใจของผู้ขายจึงต้องมีเจตนาที่บริสุทธิ์จึงจะนำไปสู่การขายที่บริสุทธิ์ได้ (3) พุทธจริยธรรมระดับสูง เป็นการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง ตามหลักธรรม คือ มรรค การขายต้องมีการวางผลประโยชน์ไว้เสมอกันระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย เพื่อให้เกิดความพึงพอใจทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งนี้การขายออนไลน์จึงจำเป็นต้องมีหลักธรรมเข้ามาช่วยสนับสนุนเพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจอย่างซื่อสัตย์ต่อลูกค้า มีเมตตาธรรม โดยใช้พรหมวิหาร 4 นอกจากนี้ยังใช้สังคหวัตถุ 4 เป็นการให้สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ : จริยธรรมทางธุรกิจ, การขายออนไลน์, คุณธรรมจริยธรรมในพระพุทธศาสนา

Abstract

This article has adjective for studies online sales business ethics in Buddhism. By quality educated found selling online is a distribution channel that sells products quickly and conveniently, resulting in a large number of sellers. The competition has increased rapidly result is dishonesty to customers and unreasonable pursuit of profit make customers not confident in online shopping. The study was found that The Buddha laid down ethics as a rule in Buddhism. To be the standard of human behavior. To live according to human ideals. There are 3 levels of Buddhist ethics. Buddhist ethics, elementary level emphasis on social order the principles of the Dharma are the five digits of the six digits. According to Buddhism, precepts are the earliest practices in online selling. The precepts that are used are the second precept, Adinnatana Veramani, which is not fraud. Non-corruption with customers. The fourth precept, Musavada Veramani, is not to harm others with false or deceptive speech. Buddhist ethics at the middle level understand yourself as an online seller. The Dharma principle is that the 10 virtues of charity are online sales with the intent to involve other people's property and communication. The seller's mind must therefore have a pure intent, leading to a pure sale. The high-level Buddhist ethics it's a middle way of life. Dharma is the way The sale requires equality between the buyer and the seller. In order to satisfy both parties. Online sales therefore need to have dharma principles to help support it as a guideline for conducting business with honesty and compassion by using the 4 Brahma Vihara. In addition, Sangahavatta 4 is used to support each other.

Keyword: Business Ethic, Online Sales, Morality and ethics in the Buddha

บทนำ

จากกระแสการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศหรือโซเชียลดำเนินธุรกิจและดำเนินธุรกรรมในเกือบทุกด้านจนนำมาสู่การเปลี่ยนโลก เปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันอย่างก้าวกระโดด มีผลให้การดำเนินธุรกิจผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Networking Sites) จำนวนมาก โทรศัพท์มือถือนอกจากจะเป็นอุปกรณ์ที่ใช้สื่อสารพูดคุยด้วยระบบเสียงธรรมดาแบบที่ผ่าน ๆ มา กลับแปรสภาพเป็นเครื่องรับส่งข้อมูลข่าวสาร การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ผ่านภาพและเสียงที่มีมิติหลากหลายสีสันให้ตื่นตื้นและน่าติดตามมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเสมือนเป็นเครื่องย่อบระบบสังคมให้ใกล้ชิดและระบบตลาดให้มีขนาดเล็ก

ลง ส่งผลให้คนในสังคมจริงก้าวเข้าสู่สังคม เหมือนในสื่อสังคมออนไลน์ที่มีการพูดคุย แลกเปลี่ยน ข้อมูล โดยไร้ข้อจำกัดด้านสถานที่และเวลาหรือเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา สื่อสังคมออนไลน์เป็นกลไกที่ทำให้ระบบการตลาดกระชับพื้นที่ ทำให้ผู้ซื้อ (ลูกค้า) และผู้ขาย (พ่อค้าแม่ค้า) สามารถขายสินค้าหรือบริการตรงต่อกันผ่านระบบบนโลกโซเชียลหรือออนไลน์โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้ต้นทุนของสินค้าถูกลง ทำให้มีโอกาสเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านราคา และสร้างผลกำไร จึงดึงดูดให้ผู้ขายรายใหม่เข้าสู่ตลาดการค้าในสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ไร้ทิศทาง โดยไม่จำกัดว่าร้านค้าจะต้องมีร้านจริงทางกายภาพ แต่สามารถทำกิจกรรมค้าขายผ่านร้านค้าออนไลน์ได้

ทั้งนี้ การที่รูปแบบการนำเสนอสินค้ามีความทันสมัย ใช้งานง่าย สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และผู้ซื้อมีการติดตามข่าวสารของแบรนด์สินค้าที่ตนชื่นชอบ ผู้ขายจึงใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางในการจำหน่ายสินค้า และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้า เพื่อสร้างความภักดีต่อแบรนด์สินค้า ควบคู่กับการขยายตลาดในสื่อสังคมออนไลน์ (ฉวีวงศ์, 2560) และที่สำคัญ ผู้ขายหรือผู้ประกอบการและผู้ซื้อหรือลูกค้าได้กระจายอยู่ในทุกเพศทุกวัย มีแนวโน้มว่าในอนาคตนี้นักธุรกิจจะอยู่ในวัยเยาว์มากยิ่งขึ้น

การทำธุรกิจโดยทั่วไปคือการมุ่งสร้างผลประโยชน์คือกำไร (Profit) และลดต้นทุน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุดในการทำงาน ระบบการทำให้ธุรกิจจึงมักจะถูกปลูกฝังผ่านแนวความคิดที่ว่ากำไรต้องมาก่อน หรือรายได้นั้นมาก่อน ทำให้หลายๆ ธุรกิจนั้นทำธุรกิจในรูปแบบที่ไม่สนใจความถูกต้อง (Molek, 2560) ในการดำเนินธุรกิจการขายออนไลน์ก็เช่นกัน เมื่อมีธุรกิจการขายออนไลน์เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้เกิดการแข่งขันในทางธุรกิจบนพื้นที่โซเชียลมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นที่ผลประโยชน์ส่วนตนหรือกลุ่มตนเป็นสำคัญ จนก่อให้เกิดปัญหาตามมา เช่น การเอารัดเอาเปรียบ การขาดความเมตตา การตัดราคาสินค้า เป็นต้น ซึ่งผลกระทบหรือความเสียหายนี้เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น พนักงานลูกค้า คู่ค้า ตลอดจนชุมชนและสังคม เป็นต้น ซึ่งเป็นการดำเนินธุรกิจที่ขาดคุณธรรมจริยธรรม หรือขาดมิติความห่วงใยเชิงสังคม

พุทธศาสนาเป็นเรื่องของการปฏิบัติซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาให้กับชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์ พุทธศาสนามุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์ และสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงด้วยเหตุที่พระพุทธรักษาเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของมนุษย์นี้เอง ความเป็นพุทธธรรมจึงต้องอาศัยการพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรมประกอบด้วย และหลักพุทธธรรมยังสามารถใช้ในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนได้โดยใช้อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรม เพื่อความสำเร็จ อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักแห่งการปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง สุจริต 3 เป็นหลักแห่งความซื่อสัตย์ โปร่งใส พรหมวิหาร 4 เป็นหลักแห่งเมตตาธรรมค้าจุนโลก และสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักแห่งการให้สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หลักธรรมทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักพุทธธรรมที่ช่วยส่งเสริมการดำเนินธุรกิจเป็นอย่างมั่นคงและยั่งยืน (อนุรุท ว่องวานิช, มปป)

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า การทำธุรกิจการขายออนไลน์เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ซื้อเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นด้านบวกของการทำธุรกิจ ด้านลบของการทำธุรกิจ คือ ผู้ขายบางรายเริ่มไม่ซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้ซื้อ ทำให้เริ่มขาดคุณธรรมจริยธรรมในการขาย ทางพุทธศาสนาหลักคำสอนเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต และการทำธุรกิจ จึงได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการทำธุรกิจเพื่อเป็นแนวทางในการขายอย่างถูกต้อง สิ่งสำคัญอีกประการ คือ การมีคุณธรรมจริยธรรมในธุรกิจการขายออนไลน์ เพราะไม่เพียงแต่จะเป็นการปลูกฝังให้ผู้ขายออนไลน์ได้รู้จักการบริหารการจัดการอย่างถูกวิธีโดยไม่เบียดเบียนผู้ร่วมงาน หันส่วนทางธุรกิจ ผู้ซื้อ และการมอบสิ่งดี ๆ กลับสู่สังคมแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้ขายออนไลน์ได้ทราบและตระหนักถึงหลักการปฏิบัติหน้าที่ของนักขายออนไลน์และการดำรงตนในสังคมได้อย่างถูกต้องดีงาม โดยการทำให้องค์กรธุรกิจมีความรับผิดชอบต่อผู้บริโภค สิ่งแวดล้อมและสังคมมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้บริษัทหรือองค์กรธุรกิจได้รับตอบแทนคือ ความเชื่อถือ ภาพลักษณ์ที่ดี รวมถึงอาจก่อให้เกิดความภักดีต่อตราสินค้า และบริการของผู้บริโภคซึ่งมีค่ามากกว่าผลกำไรอันสูงสุดอีกด้วย (พัฒน์นรี, 2560)

ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมทางธุรกิจการขายออนไลน์ในพุทธศาสนา โดยเน้นการขายออนไลน์ที่มีจริยธรรมในการทำธุรกิจ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้ขาย และคำนึงถึงคุณประโยชน์ของผู้ขาย (ตน) ผู้บริโภค (ลูกค้า) และสังคม เป็นสำคัญ

แนวคิดเรื่องจริยธรรมทางธุรกิจออนไลน์

การขายออนไลน์ หมายถึง การนำสินค้าไปประกาศขายตามเว็บไซต์ที่เป็นท่าเล หรือ Marketplace ที่ผู้ซื้อกับผู้ขายออนไลน์พบกัน ไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์ในประเทศไทย เช่น Trade.com และ weloveshopping.com หรือในต่างประเทศ เช่น amazon.com และ ebay.com ซึ่งเป็นเว็บไซต์สำเร็จรูปที่สามารถประกาศขายได้ทันทีที่มีบุคคลเข้ามาดูสินค้าหรือสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม (สิริวรรณ, 2559) ปัจจุบันได้เพิ่มช่องทางการขาย เป็นการขายออนไลน์เพื่อเป็นทางเลือกให้ผู้บริโภคได้มีการตัดสินใจได้ง่ายขึ้น เช่น Facebook ,Tiktok, Line เป็นต้น

การขายออนไลน์ เป็นช่องทางการจัดจำหน่ายประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันโดยใช้สื่อออนไลน์ในการดำเนินงานให้เกิดความรวดเร็วในการสั่งซื้อ ซึ่งแต่เดิมช่องทางการจัดจำหน่าย คือ ช่องทางที่จะสามารถนำส่งสินค้าและบริการ ไปสู่ผู้บริโภคได้ตามความต้องการภายในระยะเวลาที่กำหนด ดังนั้น ในด้านของสถานที่จึงต้องมีการพิจารณาถึง สถานที่ เวลา และบุคคลที่สินค้าและบริการควรจะถูกนำไปเสนอขายให้ โดยปกติการเคลื่อนตัวของสินค้าและบริการไม่ดำเนินไปได้ด้วยดีด้วยตนเอง ธุรกิจจึงต้องทำการเลือกว่าจะใช้ช่องทางทางการจำหน่ายแบบใด และใช้คนกลางประเภทใดบ้างในอันที่จะกระจายสินค้าของตนให้ถึงผู้บริโภคได้อย่างทั่วถึง (วาสนา, 2559)

แต่ในปัจจุบันเมื่อเทคโนโลยี และอินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทภายในชีวิตประจำวันของประชาชน ในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ก็จะเป็นส่วนที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้บริโภค และพฤติกรรมในการซื้อสินค้าที่เปลี่ยนแปลงไป จึงส่งผลกระทบต่อภาคธุรกิจที่จะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับการขายออนไลน์มากยิ่งขึ้น หรือที่เรียกว่าธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ E-Commerce ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องปรับกลยุทธ์ต่างๆ การนำเสนอขายสินค้าและบริการ การสื่อสารให้แก่ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงสินค้าได้มากยิ่งขึ้น และตรงตามความต้องการของลูกค้า จึงจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไปเพื่อสามารถดำเนินธุรกิจอยู่ได้ (เปรมกมล, 2562) เพราะคนส่วนใหญ่ในปัจจุบันใช้งานอินเทอร์เน็ตมากขึ้นจากเมื่อก่อน ซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ตื่นนอน จนถึงเข้านอน เพียงแค่มีมือถือสมาร์ทโฟน แท็บเล็ต เป็นอุปกรณ์ที่พกพาติดตัวไปได้ทุกที่ ทำให้การขายออนไลน์สามารถเปิดขายได้ตลอด 24 ชม. คนสามารถเข้าไปดูสินค้าและสั่งซื้อเวลาไหนก็ได้ ทำให้ความสะดวกไม่ต้องเสียเวลาไปถึงร้านค้า

การขายของออนไลน์เป็นสิ่งที่หลายคนมองว่าเป็นการขายที่ง่ายในการจำหน่ายสินค้า ผู้ขายสินค้าทุกคนประสบความสำเร็จ เพราะผู้ซื้อส่วนใหญ่เปลี่ยนพฤติกรรมการซื้อสินค้ามาเป็นซื้อออนไลน์มากขึ้น แต่ความจริงไม่ใช่ผู้ขายทุกคนที่จะประสบความสำเร็จในการขายสินค้าออนไลน์ เพราะยังมีผู้ขายมากขึ้นเท่าไร ผู้บริโภคยังมีช่องทางในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าได้มากขึ้น ดังนั้นผู้ขายต้องศึกษาพฤติกรรมของผู้ซื้อสินค้าเพื่อนำมาปรับปรุง และพัฒนาการขายให้ตรงตามความต้องการของผู้ซื้อ โดยมีหลักการขายออนไลน์ดังนี้ (1) การขายสินค้าออนไลน์ เป็นการขายแบบอิสระ ไม่มีใครมาควบคุมการทำงานของผู้ขาย ฉะนั้นผู้ขายต้องสร้างควมมีระเบียบวินัย ความกระตือรือร้น มีความตั้งใจในการขายสินค้า เพราะผู้ซื้อสินค้าต้องการความรวดเร็วในการให้บริการ เช่น เมื่อสอบถามรายละเอียดสินค้า ผู้ขายจะต้องตอบสินค้าได้ทันที หรือเว้นช่วงระยะเวลาในการตอบได้แต่ควรไม่นาน เพราะเมื่อผู้ซื้อรอคำตอบนาน ผู้ซื้อจะหันไปหาตัวเลือกใหม่ทันที ทำให้ผู้ขายสูญเสียผู้ซื้อคนนั้นไป เป็นต้น (2) การเลือกขายสินค้าที่ตัวเองชอบเป็นหลัก จะทำให้ผู้ขายเกิดการเรียนรู้ ใส่ใจ และเข้าใจในรายละเอียดของสินค้ามากขึ้น สามารถแนะนำสินค้าให้กับผู้ซื้อได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้ซื้อเกิดการตัดสินใจในการเลือกซื้อง่ายขึ้น และปิดการขายได้อย่างรวดเร็ว (3) เรียนรู้พฤติกรรมของผู้ซื้อ ถือว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการขายสินค้า เพราะพฤติกรรมผู้ซื้อมีมากมาย หลายรูปแบบ ความต้องการที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นเราจำเป็นต้องเรียนรู้พฤติกรรมของผู้ซื้อ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมาย ให้ตรงกับสินค้าที่ขาย เลือกเครื่องมือในการขาย เลือกช่องทางที่ผู้ซื้อนิยมซื้อมากที่สุด เช่น Facebook Line Tiktok เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อง่ายต่อการขายสินค้า และตรงตามความต้องการของผู้ซื้อ (4) ความซื่อสัตย์ต่อผู้ซื้อ เป็นหัวใจสำคัญของการขายสินค้า เพราะในปัจจุบันเมื่อมีผู้ขายมากขึ้น เกิดการแข่งขันในการแย่งผู้ซื้อ ให้มาซื้อสินค้าของตนมากขึ้น ทำให้เกิดความโลภ เช่น การแนะนำสินค้าเกินความเป็นจริง ทำให้ผู้ซื้อได้รับสินค้าไม่ตรงตามที่ผู้ขายแนะนำ การหลอกลวงผู้ซื้อโดยใช้ราคาสินค้าที่ถูกกว่าผู้ขายอื่น ทำให้

เกิดการหลงเชื่อโอนเงินค่าสินค้า แล้วไม่ได้รับสินค้า การหลอกลวงผู้ซื้อโดยโฆษณาสินค้าเกินความเป็นจริง เมื่อได้รับสินค้ากลับไม่ใช่สินค้าที่โฆษณา เป็นต้น ซึ่งการที่ผู้ขายไม่ซื่อสัตย์กับผู้ซื้อ จะเป็นการซื้อขายเพียงครั้งเดียว ผู้ซื้อจะไม่กลับมาซื้อซ้ำอีกและยังมีบอกต่อกันไปในพฤติกรรมของผู้ขายสินค้า ทำให้ธุรกิจของผู้ขายอาจจะมีปัญหาตามมาได้ (5) การขายสินค้าจำเป็นต้องมีคู่แข่งขันเพื่อเป็นตัวเลือกให้กับผู้ซื้อ ซึ่งผู้ขายต้องศึกษาทำการตลาดใหม่ ๆ อยู่เสมอ โดยศึกษาถึงคู่แข่งขันการค้า ทั้งนี้เพื่อนำมาปรับกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อดึงดูดผู้ซื้อ เช่น การจัดโปรโมชั่น การจัดส่วนลด เป็นต้น

1. จริยธรรมทางธุรกิจทั่วไป (General Business Ethics)

จริยธรรมในธุรกิจ หรือ business ethics เป็นการนำหลักจริยธรรมทั่วไปมาใช้กับธุรกิจ จริยธรรมในธุรกิจไม่ใช่เป็นจริยธรรมที่แตกต่างไปจากจริยธรรมทั่วไป อะไรก็ตามที่สังคมถือว่าไม่ถูกต้อง เช่น การทุจริต ธุรกิจก็ต้องถือว่าไม่ถูกต้องเช่นกัน ธุรกิจไม่ควรกำหนดเอาเองว่าอะไรถูกอะไรผิดในด้านจริยธรรมเมื่อนำเอามาใช้กับธุรกิจ ผู้ที่อยู่ในวงธุรกิจจะต้องผูกพันอยู่กับแนวคิดหรือหลักของจริยธรรมอันเดียวกันกับที่สังคมยอมรับ การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับธุรกิจ จึงสามารถมองได้หลายมุมที่สำคัญ คือ การมองจริยธรรมในฐานะที่เป็นตัวกระตุ้นผู้บริหารให้ความสนใจในความรับผิดชอบต่อสังคม (จินตนา, 2558)

การดำเนินธุรกิจภายใต้กรอบจริยธรรมนอกจากต้องตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในการจัดหาสินค้าและบริการที่มีคุณภาพราคาเหมาะสมแล้ว องค์กรต้องตอบสนองความต้องการทางด้านสังคมด้วย ซึ่งสังคมคาดหวังให้ธุรกิจดำเนินไปอย่างมีจริยธรรมหรือมีความรับผิดชอบต่อสังคม ถ้าองค์กรสามารถปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องผู้บริโภคจะมีความรู้สึกที่ดีจนทำให้องค์กรมีภาพลักษณ์ที่ดีทั้งต่อตราสินค้าและองค์กรเองด้วย บางครั้งการดำเนินธุรกิจอาจไม่ได้อยู่ภายใต้กรอบจริยธรรมเสมอไป ดังนั้นสินค้าและบริการที่ถูกนำเสนอออกสู่ตลาดไม่ได้มีเพียงประโยชน์ด้านบวกต่อผู้บริโภค แต่อาจเป็นด้านลบได้เช่นกัน ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่ธุรกิจสามารถทำร้ายผู้บริโภค จากการที่ผู้บริโภคซื้อสินค้าและบริการที่ได้มาจากการเอาเปรียบผู้อื่น ซึ่งการดำเนินธุรกิจในปัจจุบันเกิดสภาวะการแข่งขันที่รุนแรงของธุรกิจต้องการไปถึงเป้าหมายมากเกินไป จึงเลือกทางเดินผิด เลือกวิธีที่จะก้าวสู่เป้าหมายแบบไร้คุณธรรมไร้จริยธรรม ไร้จรรยาบรรณ ฉะนั้นการประกอบธุรกิจจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์และเคารพสิทธิของบุคคลอื่นให้บริการแก่ลูกค้าทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ตลอดจนมีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับหุ้นส่วนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นธรรม ดำเนินงานต่าง ๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อลูกค้าหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ลูกค้าจะเกิดความเชื่อมั่น ไว้วางใจที่จะทำธุรกิจกับองค์กรและมีความจงรักภักดีต่อองค์กรซึ่งเป็นผลให้การดำเนินงานขององค์กรดีขึ้น จริยธรรมทางธุรกิจคือที่มาของรายได้และความมั่นคงของธุรกิจ ฉะนั้นคุณค่าของจริยธรรมทางธุรกิจและความพึงพอใจของลูกค้ามีความสัมพันธ์กัน องค์กรที่มีจริยธรรมในการ

ดำเนินงานสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีขึ้นในสายตาผู้บริโภคและช่วยลดต้นทุน จริยธรรมทางธุรกิจยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของธุรกิจอีกด้วย (हररधुन, 2559)

2. จริยธรรมทางธุรกิจออนไลน์ (Online Business Ethics)

ปัจจุบันการทำธุรกิจการขายออนไลน์ มีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร เพียงแค่มีมือถือ แท็บเล็ต และโน้ตบุ๊ก เท่านั้น ก็สามารถสั่งซื้อสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์ได้อย่างง่าย และสะดวก ทำให้กลุ่มลูกค้าขยายตัวเพิ่มมากขึ้นทั้งในและต่างประเทศ เมื่อธุรกิจมีการเติบโตมากขึ้น การแข่งขันก็เพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน เพราะเป็นช่องทางการหารายได้ที่รวดเร็ว และบางธุรกิจไม่จำเป็นต้องมีหน้าร้าน ยิ่งทำให้ง่ายและสะดวกกับผู้ขาย จึงทำให้เกิดผลลบด้านธุรกิจตามมา เช่น เกิดการฉ้อโกง การหลอกลวง หรือการนำเสนอสินค้าให้บิดเบือนไปจากความเป็นจริง ดังนั้นการทำธุรกิจการขายของออนไลน์ จึงต้องนำจริยธรรมทางธุรกิจเข้ามาช่วยในการดำเนินงานเพื่อเป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้อง และเกิดปัญหาในการซื้อขายน้อยที่สุด ซึ่งจริยธรรม นั้นคือ ความประพฤติ การกระทำและความคิดที่ถูกต้องและเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้อง สมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น กระทำสิ่งควรทำ ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล ซึ่งจริยธรรมมีคุณค่าและจำเป็นสำหรับคนทุกคนในทุกสาขาอาชีพทุกสังคม (พัฒน์นรี, 2560) การขายออนไลน์จึงมีจริยธรรมที่เน้นแสวงหาผลประโยชน์อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ โดยมีหลักสำคัญดังนี้ (Anonymous, 2557)

- (1) มีความเชื่อถือได้ โดยข้อมูลที่เผยแพร่จะต้องมีความเชื่อถือได้ และเป็นที่ยอมรับในการติดต่อสื่อสาร
- (2) มีความโปร่งใส เช่น ข้อมูลการติดต่อ ข้อมูลทะเบียนการค้า หมายเลขประจำตัวผู้เสียภาษี รายละเอียดสินค้า รูปแบบการชำระเงิน ระยะเวลาจัดส่งสินค้า เป็นต้น และ
3. มีการเก็บความลับและความเป็นส่วนตัว ซึ่งเป็นการเคารพสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น เช่น ข้อมูลลูกค้าต้องเก็บเป็นความลับ และนำไปใช้เมื่อได้รับการยินยอมจากอีกฝ่ายเท่านั้น เพื่อให้การทำธุรกิจดำเนินไปได้ อย่างราบรื่น พึงพอใจทั้งผู้ขาย และผู้ซื้อ

เมื่อศึกษารูปแบบการขายออนไลน์จำเป็นต้องเข้าใจแนวทางดังต่อไปนี้

2.1 จริยธรรมการขายออนไลน์

- 1) ขายของดี มีคุณภาพ ในราคายุติธรรม ไม่ก่อให้เกิดอันตรายกับผู้ซื้อ
- 2) ขายของที่ถูกต้องกฎหมาย ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ นำเข้าอย่างถูกต้อง ไม่ปลอมแปลง หรือคัดลอกสินค้าของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง
- 3) ไม่โฆษณาเกินจริง บิดเบือนคุณภาพสรรพคุณของสินค้า
- 4) ระบุรายละเอียดที่มา ขนาด ราคา วันหมดอายุ ของสินค้าให้ชัดเจน
- 5) ไม่กลั่นแกล้ง ให้อายป้ายสีใคร
- 6) เก็บรักษาข้อมูลลูกค้าและบัญชีของลูกค้าไว้เป็นความลับ และไม่ควรเปิดเผยข้อมูลลูกค้าแก่ผู้อื่นทราบโดยไม่ได้รับอนุญาต

- 7) ตรงต่อเวลา จัดส่งสินค้าตามที่แจ้ง
- 8) ตรวจสอบสินค้าและพัฒนาปรับปรุงให้มีคุณภาพอยู่เสมอ
- 9) ถ้ามมา ตอบได้ ตอบไว ไม่หนี ไม่โกง
- 10) ใช้ช่องทางรับชำระเงินที่เชื่อถือได้

2.2 ปัญหาจริยธรรมในทางธุรกิจ (จินตนา, 2558)

สาเหตุที่นำไปสู่ปัญหาทางจริยธรรม มีดังนี้

1) ผลประโยชน์ส่วนตัวและความเห็นแก่ตัว ผลประโยชน์ส่วนตัว ความโลภ รวมทั้งกิเลส ตัณหา ล้วนแล้วแต่สร้างปัญหาทางจริยธรรมทั้งสิ้น ในทางธุรกิจมีคนที่มีความโลภ ไม่ตรงไปตรงมา เป็นจำนวนไม่น้อย พวกนี้จะมองผลประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญ มองไม่เห็นประโยชน์ของคนอื่น หรือของสาธารณะ

2) การกดดันเพื่อให้ได้มาซึ่งกำไร เมื่อธุรกิจถูกกดดันอย่างรุนแรงเพื่อการแข่งขันในการแสวงหากำไร การแข่งขันจะมีความเข้มข้นรุนแรง และอาจนำไปสู่การดำเนินงานที่ขาดจริยธรรมและผิดกฎหมาย เพื่อเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่งหรือให้ตัวเองอยู่รอด การกดดันเช่นนั้นเป็นการตอกย้ำความเชื่อที่ว่าผู้ชนะเท่านั้นที่จะอยู่รอด หรือผู้ที่เข้มแข็งที่สุดจะอยู่รอดได้ และทำให้ผู้บริหารหันมามองผลประโยชน์ของบริษัทเป็นสำคัญ และหาวิธีการทุกอย่างในการเอาชนะคู่แข่งโดยไม่คำนึงถึงเรื่องจริยธรรมหรือตัวบทกฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้ตัวเองอยู่รอด แม้จะเป็นวิธีที่ผิดจริยธรรม ผู้บริหารกิจการเช่นนี้จะเน้นหรือคิดเพียงหลักพื้นฐานของธุรกิจ (bottom-line mentality) หรือการแสวงหากำไรสูงสุด ดังนั้น วิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความพยายามติดสินบนเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อให้บริษัทของตนได้ประโยชน์ในทางที่มีขอบหรือเพื่อหลีกเลี่ยงภาษีและค่าธรรมเนียมต่างๆ เป็นต้น

3) จุดมุ่งหมายของธุรกิจกับค่านิยมส่วนตัว การขัดแย้งทางจริยธรรมมักเกิดขึ้นได้เมื่อทางบริษัทได้มุ่งเน้นจุดมุ่งหมายของบริษัทและดำเนินการในวิถีทางที่ถูกจ้างบางคนรับไม่ได้ อาจทำให้พนักงานหันไปหาเสียงสนับสนุนจากสาธารณชน หรือร้องเรียนต่อสังคม หลังจากที่ได้พยายามต่อสู้ให้ทางบริษัทแก้ไขในสิ่งผิด มีความเป็นไปได้ที่พนักงานที่ต่อต้านนโยบายและวิธีการของบริษัทเช่นนั้น อาจได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมจากผู้บริหาร อาจมีการกลั่นแกล้งหรือไม่เป็นธรรมในการให้ความดีความชอบ อย่างไรก็ตาม ปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อพนักงานเห็นว่านโยบายหรือวิธีการของบริษัทไม่ถูกต้อง อาจจะเป็นอันตรายต่อพนักงาน ต่อชุมชน หรือแม้แต่บริษัทเอง พนักงานได้ต่อสู้เรียกร้องแล้วแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากผู้บริหารไม่รับฟัง ถือว่าตนเองมีอำนาจและพนักงานต้องทำตามคำสั่งและนโยบายของฝ่ายบริหารเท่านั้น

4) ความขัดแย้งต่างวัฒนธรรม ปัญหาทางจริยธรรมเกิดขึ้นได้เมื่อบริษัทดำเนินกิจการในสังคมที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากของตน ความแตกต่างทางวัฒนธรรมนำมาซึ่งความแตกต่างในมาตรฐานทางจริยธรรม บรรดาบริษัทข้ามชาติมักประสบปัญหาเช่นนี้อยู่เสมอ เช่น ประเทศตะวันตก

ยอมรับความเท่าเทียมในการจ้างแรงงานโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในด้านเพศหรือผิว แต่ในบางประเทศยังไม่ยอมรับความแตกต่างในด้านเหล่านี้ หรือการส่งเสริมที่ด้วยคุณภาพหรือไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งไม่สามารถขายได้ในประเทศของตนไปขายในประเทศอื่น โดยที่ประเทศนั้นยังไม่มีข้อห้าม อาจเกิดปัญหาทางจริยธรรมได้เช่นกัน ในบางประเทศการจ้างแรงงานเด็กถือว่าเป็นเรื่องเสียหาย แต่ในบางสังคมยอมรับไม่ได้ ซึ่งปัญหาอยู่ที่ว่าจะใช้มาตรฐานของใครเป็นเกณฑ์ในขณะที่ธุรกิจได้ขยายตัวเป็นธุรกิจระดับโลกมากขึ้น และมีบริษัทต่างๆ ปฏิบัติงานต่างแดนต่างวัฒนธรรมมากขึ้น ย่อมทำให้ปัญหามีมากขึ้น

จริยธรรมจะมีผลต่อการดำเนินงานทางธุรกิจก็ต่อเมื่อในการตัดสินใจของผู้บริหารในธุรกิจได้นำเอาจริยธรรมมาเป็นปัจจัยสำคัญ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ถ้าผู้บริหารได้ตัดสินใจโดยคำนึงถึงจริยธรรมหรือเอาประเด็นทางจริยธรรมเข้ามาพิจารณาด้วยแล้ว จริยธรรมก็จะมีผลอย่างแท้จริงต่อธุรกิจ (จินตนา, 2558) หากการดำเนินธุรกิจที่ขาดจริยธรรมนอกจากจะมีผลกระทบต่อผู้บริโภค คู่แข่งขัน และสังคมแล้ว ยังครอบคลุมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อพนักงานในองค์กรอีกด้วย (หรรษมน, 2559)

ข้อเสนอจริยธรรมทางธุรกิจการขายออนไลน์ในพระพุทธศาสนา

จริยธรรมเป็นหลักเกณฑ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะพัฒนาให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะพุทธจริยธรรมเป็นเรื่องที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุดระดับของพุทธจริยธรรม มี 3 ระดับด้วยกันคือ (พัฒน์นรี, 2560)

(1) **พุทธจริยธรรมระดับต้น** เป็นการระบุถึงผู้อื่นเป็นหลัก กล่าวคือ เป็นจริยธรรมที่เน้นความสงบเรียบร้อยของสังคม หลักธรรม คือ เบญจศีล เบญจธรรม 6 ตามหลักพุทธศาสนา ศีล นั้นเป็นข้อปฏิบัติเริ่มแรกสุด ที่มุ่งไปที่ความประพฤติปฏิบัติที่เป็นพื้นฐานโดยละเว้นความชั่วต่างๆ ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานในวิถีชีวิตของคนไทยซึ่งอนุমানได้จากการดำเนินชีวิตตามปกติของชาวไทยพุทธ แนวทางคุณธรรมพื้นฐานดังกล่าว ไฉก่ ศีล 5 คือ 1.ปาณาติบาต คือ ไม่มุ่งทำร้ายผู้อื่น 2. อทินนาทานา คือ ไม่ทุจริตฉ้อโกง 3. กาเมสุ มิจฉาราคา คือไม่ประพฤติดิในกาม 4. มุสาวาทา คือ ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จ และ 5. สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา คือ ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดให้โทษ (ลลิตา, 2563) ซึ่งการรักษาศีลเป็นการรักษาทางกาย วาจา และใจ ทำให้เป็นคนที่มีสติ สมาธิ และปัญญา มีความรอบคอบ ในการดำเนินชีวิต

เมื่อมองมิติพุทธจริยธรรมกับธุรกิจออนไลน์แล้ว จะพบว่า การขายออนไลน์ผ่านสื่อเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล เป็นการขายผ่านสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค โอกาสที่ผู้ซื้อสินค้าจะได้สัมผัสหรือเลือกสินค้าประกอบการตัดสินใจโดยตรงด้วยตนเองจึงมี หรือแทบจะไม่มี และผู้ซื้อก็ไม่เคยได้พบกับผู้ขาย จึงทำ

ให้เกิดความยากในการตัดสินใจซื้อสินค้า เพราะในปัจจุบันมีผู้ขายออนไลน์เป็นจำนวนมาก พฤติกรรมผู้ขายของแต่ละคนไม่เหมือนกัน เช่น ผู้ขายบางรายโฆษณาเกินความจริงเพื่อหลอกลวงเอาเงินของผู้อื่น ผู้ขายบางรายส่งสินค้าไม่ตรงกับที่โฆษณา เป็นต้น ซึ่งการขายแบบนี้เป็นการขายที่ขาดจริยธรรม คือไม่มีความรับผิดชอบต่อผู้ซื้อ ทำให้ธุรกิจในรูปแบบเดียวกันผู้ซื้อเริ่มมั่นใจที่จะตัดสินใจซื้อออนไลน์ ทั้งนี้เพื่อให้ดำเนินธุรกิจการขายออนไลน์สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน ผู้ประกอบการต้องสร้างความน่าเชื่อถือให้กับลูกค้าโดยยึดมั่นในจริยธรรมการขายของออนไลน์ โดยนำศีล 5 มาใช้ในการประกอบธุรกิจเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ เพราะศีล 5 ถือเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในการดำเนินธุรกิจได้นำศีล ในข้อที่ 2 และข้อที่ 4 มาใช้เป็นหลักปฏิบัติในการสร้างจริยธรรมธุรกิจการขายออนไลน์ ศีลข้อที่ 2 อทินนาทานทานา เวมณี คือ การไม่ฉ้อโกง การไม่ทุจริตในสินค้ากับลูกค้า เป็นการสร้างความซื่อสัตย์ให้กับผู้ซื้อ และข้อที่ 4 มุสาวาทา เวมณี คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ คือ มีความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาที่เป็นเท็จหลอกลวง อันเป็นสาเหตุ ตัด รอน หรือทำลายประโยชน์ของผู้อื่นแต่มีความซื่อสัตย์มีสัจจะรักษาสัจจะ พูดแต่ความจริง ความมีประโยชน์ ความสมานฉันท์สามัคคี เป็นต้น (ลลิตาดา, 2563) คือ การสร้างมั่นคงในการดำเนินธุรกิจ ทั้งนี้ การขายออนไลน์จะต้องไม่เอาเปรียบลูกค้า ไม่โกหกหลอกลวง หรือไม่โฆษณาชวนเชื่อเพียงให้ได้ผลประโยชน์ กำไรแก่ตนเอง แต่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ซื้อ (ลูกค้า) และสังคม เป็นสำคัญ ผู้ขายจะต้องตระหนักงดเว้นจากการมุสาวาท ซึ่งเป็นการละเมิดปกปิดความจริงต่อลูกค้าโดยการนำเสนอ 1. เรื่องไม่จริง (อตถิ วตถิ) 2. จงใจที่จะบิดเบือนให้คลาดเคลื่อนไปจากความจริง (วิสวาทนจิตต) 3. มีความพยายามที่จะพูด/สื่อ/โฆษณา/ให้ข้อมูลได้เข้าใจผิดคลาดเคลื่อน (ตชโซ วายาโม) 4. คนอื่น (ลูกค้า) รับรู้และเข้าใจคลาดเคลื่อนตามที่ผู้ขายตั้งใจ (ปรสส ตทตถิขานน)

(2) **พุทธจริยธรรมระดับกลาง** เป็นไปเพื่อขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น คือเป็นการเน้นให้เข้าใจตนเองในฐานะผู้ประกอบการขายธุรกิจออนไลน์ ด้วยหลักธรรมคือ กุศลกรรมบถ 10 คือ 1. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ 2. เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ 3. เจตนางดเว้นจากการประพฤติดินในกาม 4. เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ 5. เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด 6. เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ 7. เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ 8. ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา 9. ความไม่คิดร้าย 10. ความเห็นชอบ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 347 หน้าที่ 362, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยการพิจารณาจริยธรรมนี้จะพบว่าการขายธุรกิจออนไลน์นั้นเกี่ยวข้องกับการเจตนาที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์ของผู้อื่นและการสื่อสาร ซึ่งรูปแบบดังนี้เป็นคำนิยามถึงผู้ทำธุรกิจว่ามีเป้าหมายในการดำเนินการอย่างไร หากจิตใจของผู้ขายนั้นมีเจตนาที่ดี บริสุทธิ์ก็จะนำไปสู่การค้าขายที่บริสุทธิ์ได้ แต่หากเจตนาของการขายนั้นไม่ชอบหรือต้องการประโยชน์ส่วนตนเท่านั้นจึงนำไปสู่การค้าขายที่คดโกงตามมา

(3) พุทธจริยธรรมระดับสูง เป็นไปเพื่อพัฒนาตนสู่ความเป็นอิสรชนโดยเป็นการดำเนินชีวิตแบบสายกลางตามหลักมรรค โดยเฉพาะข้อว่าด้วย 1. สัมมาวาจา คือเจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ 2. สัมมากัมมันตะ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิในกาม 3. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตอยู่โดยชอบ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 35 ข้อที่ 487 หน้าที่ 371-372, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อันเป็นการวางประโยชน์ไว้เสมอกันระหว่างตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ ผู้ประกอบกิจการก็ได้รับประโยชน์จากการค้าขายและผู้ซื้อก็ได้สินค้าตรงตามความต้องการ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการนำหลักจริยธรรมมาใช้ร่วมกันกับชีวิตจริงที่ทุกคนได้รับประโยชน์ ซึ่งจะเห็นได้จากหลักปฏิบัติที่เอื้อให้เกิดแนวทางที่ถูกต้องมีหลักความสุจริตเป็นหลักแห่งความซื่อสัตย์ โปร่งใส พรหมวิหาร 4 เป็นหลักแห่งเมตตาธรรม คำจุนโลก และสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักแห่งการให้สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หลักธรรมทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักพุทธธรรมที่ช่วยส่งเสริมการดำเนินธุรกิจ (อนุรุทธ, ม.ป.ป.) ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยสนับสนุนให้การค้าขายที่เกี่ยวข้องกันของทั้ง 2 ฝ่ายนั้นได้ประโยชน์ร่วมกัน เสมอกันและไม่ขัดแย้งกัน ในที่สุด

บทสรุป

การขายออนไลน์ เป็นการขายสินค้าและบริการ ผ่านระบบโลกโซเชียลหรือออนไลน์ โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกิดผู้ขายรายใหม่เข้าสู่ตลาดการค้าในสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นช่องทางการหารายได้ที่รวดเร็ว และบางธุรกิจไม่จำเป็นต้องมีหน้าร้าน เพียงแค่มีสมาร์ทโฟน แท็บเล็ต โน้ตบุ๊ก เพียงเท่านี้สามารถขายสินค้าออนไลน์ได้ สะดวกทั้งผู้ขายและผู้ซื้อ เพราะสินค้าบนออนไลน์เปิด 24 ชั่วโมง เช่น Facebook Tiktok IG Line เป็นต้น การขายแบบนี้อาจทำให้เกิดผลลบด้านธุรกิจตามมา เช่น ไม่เห็นหน้าผู้ขาย ไม่เห็นสินค้าจริง จึงทำให้เกิดการโกงลูกค้า ส่งสินค้าไม่ถูกต้อง เป็นต้น ถ้าวางธุรกิจนั้นขาดด้านจริยธรรม ดังนั้น จึงต้องนำจริยธรรมทางธุรกิจเข้ามาช่วยในการดำเนินงานเพื่อเป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้อง และเกิดปัญหาในการซื้อขายน้อยที่สุด โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ศีล ซึ่งศีลที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจ คือ ศีล ข้อที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี ว่าด้วย การไม่ทุจริต ไม่ฉ้อโกง และ ศีล ข้อที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี ว่าด้วยการเว้นจากการพูดเท็จ พูดโกหก พูดบิดเบือนความจริง ซึ่งผู้ขายขาดศีล ข้อที่ 2 จะทำให้ลูกค้าไม่พอใจในสินค้าที่ได้รับ ไม่พอใจในการบริการที่ไม่มีความซื่อตรง ทำให้เกิดการซื้อสินค้าเพียงครั้งเดียว และ ศีล ข้อที่ 4 จะทำให้เกิดขาดความน่าเชื่อถือ การดำเนินธุรกิจก็จะไม่ราบรื่น ฉะนั้น การดำเนินธุรกิจจึงจำเป็นอย่างมากที่จะต้องยึดหลักจริยธรรมทางธุรกิจคอยกำกับ เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจ ให้เกิดความมั่นคงและเจริญรุ่งเรือง

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา บุญบังการ. (2558). *จริยธรรมทางธุรกิจ*. พิมพ์ครั้งที่ 16. อัญญา: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉวีวงศ์ บวรเกียรติขจร. (2560). การศึกษาการซื้อขายสินค้ากลุ่มแฟชั่นในสื่อสังคมออนไลน์. *Veridian E-journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และ ศิลปะ*. 10(2), 2056-2071.
- เปรมกมล หงส์ยนต์. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านทางแอปพลิเคชันออนไลน์ (ลาซาด้า) ของผู้บริโภคยุคดิจิทัลในกรุงเทพฯ (สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต) . มหาวิทยาลัยสยาม.
- พัฒน์นรี ฉัตรพิสุทธิ. (2560). พุทธจริยธรรมสำหรับผู้ประกอบธุรกิจอสังหาริมทรัพย์. *วารสารมจร. การพัฒนาสังคม*. (1), 86-96.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ลลิตา ศรีจำริญ. (2563). ศึกษาวิเคราะห์เรื่องศีลกับการทำธุรกิจในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 4(2), 34-48.
- วาสนา อินทสง. (2559). การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ของธุรกิจคลินิกเสริมความงามที่ส่งผลต่อความภักดีของลูกค้า. (สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หรรษมน เพ็งหมาน. (2559). จริยธรรมทางธุรกิจเพื่อความยั่งยืนของธุรกิจค้าปลีก. *Veridian E-Journal. Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ ศิลปะ*, 9(1), 815-828.
- Anonymous. (2557). “จริยธรรมการทำธุรกิจออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2564, จาก <http://ethicse-commerce.blogspot.com>.
- Molek. (2560). คิดเรื่องกำไรให้น้อยลง และเพิ่มความเป็นมนุษย์ให้มากขึ้น นี่คือการธุรกิจในยุคหน้า MARKETING OPPS. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2564, จาก <https://www.marketingoops.com/exclusive/less-profit-for-more-humanity-the-next-business/>.
- สิริวรรณ สุทธบุญธรรม. (2564). การขายออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2564, จาก <http://siriwan40.blogspot.com/p/1.html>.
- อนรุธ ว่องวานิช. (มปป). *การดำเนินธุรกิจ แนวพุทธบูรณาการ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2564, จาก http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/ndc_2560-2561/PDF/8585s/8585นายอนรุธ%20ว่องวานิช.pdf



แนวทางพุทธศาสตร์กับมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคระบาดเชื้อไวรัส โควิด-19

Buddhist Approach and Measures to Prevent and Solve the Problem of the epidemic Covid-19

พระครูวิธานสุตาภิรม (ฐิติวัชร วรวัฒนโน)

Phrakruwithansutaphirom (Dhitiwach Warawatthano)

วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

Suphanburi Srisuvarnabhumi Buddhist College

Corresponding Author Email: dhitiwach.poon@mcu.ac.th

Received September 20, 2021; Revised October 20, 2021; Accepted: October 21, 2021



บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางพุทธศาสตร์กับมาตรการป้องกันและแก้ไข
ปัญหาโรคระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร หนังสือและบทความที่เกี่ยวข้อง
นำมาอธิบายตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019: (COVID-19) มีการ
ระบาดในวงกว้างในสาธารณรัฐประชาชนจีน ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2562 เป็นต้นมา ถือเป็นโรคใหม่ที่
ยังไม่มีวัคซีนที่สามารถต้านเชื้อได้เต็มที่ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อโรคดังกล่าวเกิดขึ้น จำเป็นจะต้องหา
วิธีการในการป้องกันและแก้ไขให้หลากหลาย ดังที่ในบทความเรื่องนี้ ได้นำเอาหลักพุทธศาสตร์ที่ว่า
ด้วยเรื่องการประพฤติปฏิบัติตน หลักภาวนา 4 และหลัก 3 ส. มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต
ท่ามกลางโรคร้ายที่เกิดขึ้น จะทำให้การดำรงชีวิตท่ามกลางความไม่ปกติของโรคภัยไข้เจ็บได้อย่างมีสติ
มีปัญญา รู้เท่า รู้ทัน ไม่ตื่นกลัวจนเกินเหตุจะสามารถก้าวข้ามพ้นวิกฤตินี้ได้อย่างปลอดภัยและมั่นคง
คำสำคัญ: พุทธศาสตร์, มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหา, โรคระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19

Abstract

This article aims to present a Buddhist approach and measures to prevent and solve the problem of the epidemic COVID-19. Using studies from documents

related books and articles be described according to the phenomenon that has occurred in particular, the coronavirus disease 2019: (COVID-19) has a widespread outbreak in the People's Republic of China. Since December 2019, it is considered a new disease that does not have a vaccine that can fully fight the infection. However, when such a disease occurs it is necessary to find a variety of methods of prevention and correction. As in this article The Buddhist principles concerning conduct, the 4 meditation principles and the 3 S. principles have been used as a guideline for living in the midst of the disease that arises. It will enable living in the midst of abnormalities of disease with consciousness, wisdom, knowing, knowing, not being too scared to be able to overcome this crisis safely and securely.

Keyword: Buddhist, Measures to Prevent and Solve the Problem, Epidemic Covid-19

บทนำ

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019: (COVID-19) มีการระบาดในวงกว้างในสาธารณรัฐประชาชนจีน ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2562 เป็นต้นมา โดยเริ่มจากเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ จนถึงปัจจุบัน (ข้อมูล ณ วันที่ 13 ตุลาคม 2563) มีการรายงานผู้ป่วยยืนยันทั่วโลกรวม 214 ประเทศ 2 เขตบริหารพิเศษ 1 นครรัฐ เรือ Diamond Princess เรือ Grand Princess และเรือ MS Zaandam และมีการแพร่เชื้ออย่างรวดเร็วไปยังประเทศต่างๆ ในทุกภูมิภาคขยายตัวไปทั่วโลก ในลักษณะการระบาดใหญ่ (Pandemic) องค์การอนามัยโลกได้ประเมินสถานการณ์ และเห็นว่าการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วจนน่ากังวล ในวันที่ 30 มกราคม 2563 องค์การอนามัยโลก จึงได้ประกาศให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern) และแนะนำทุกประเทศให้เร่งรัดการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรค ซึ่งถือว่ามีความเสี่ยงด้านสาธารณสุขต่อทุกประเทศทั่วโลก และมีผลกระทบในการแพร่ระบาดสูงในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ กำลังดำเนินการความพยายามอย่างเต็มที่ เพื่อเฝ้าระวังป้องกันการนำเข้าเชื้อจากต่างประเทศและควบคุมการระบาดในประเทศ ทั้งนี้โรคสามารถติดต่อโดยผ่านทางไอ จาม การสัมผัสโดยตรงกับสารคัดหลั่งของของเหลว และสัตว์ที่อาจเป็นแหล่งรังโรค ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีวัคซีนป้องกัน (อยู่ระหว่างการศึกษาวิจัย ทดลองใช้) ส่วนยารักษาจำเพาะ ยังคงอยู่ในระหว่างการศึกษาวิจัยเช่นกัน (กองโรคติดต่อทั่วไป, 2564)

สำหรับการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 รอบแรกในประเทศไทย พบผู้ป่วยต้องสงสัยรายแรกเมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2563 เป็นนักท่องเที่ยวหญิงชาวจีนอายุ 74 ปี ซึ่งเดินทางมาถึงกรุงเทพมหานครโดยเที่ยวบินจากนครอู่ฮั่น เมืองหลวงของมณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน และ ณ วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2563 พบอัตราการติดเชื้อในประเทศ ไทย จำนวน 2,369 คน มีผู้เสียชีวิต 30 คน ผู้ป่วยรายใหม่ 111 คน ในกรุงเทพและจังหวัดนนทบุรี 1,250 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 101 คน ภาคเหนือ 86 คน ภาคกลาง 332 คน และภาคใต้ 409 คน (กรม

ควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563) และจากสถิติเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2563 ประเทศไทยมีการระบาดและมีจำนวนผู้ติดเชื้อโควิด-19 จำนวน 2,826 คน จำนวนผู้รักษาหาย 2,352 คน คิดเป็นร้อยละ 83.2 ร้อยละของการรักษาหายอยู่ในลำดับที่ 2 ของโลกรองจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563) แม้ระบบควบคุมโรคของประเทศไทย มีการแยกผู้ป่วยที่ติดเชื้อหรือเสี่ยงต่อการติดเชื้อได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีการติดตามผู้ที่สัมผัสเชื้อทุกราย และมีการตรวจเชื้อจากผู้ป่วยให้ได้อย่างรวดเร็ว แต่การระบาดในประเทศไทยก็ยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่อง และส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของประชาชน เนื่องจาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการใช้เทคโนโลยี เหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อตัวบุคคลทั้งสิ้น เช่น ตกงาน หรือถูกเลิกจ้าง สมาชิกครอบครัวต้องอยู่ห่างกัน และมีการรักษาระยะห่างทางสังคม (social distancing) รวมถึงสัมผัสพื้นผิวในครอบครัวและชุมชนลดลง ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป เกิดปัญหาการขาดรายได้ และชีวิตประจำวันที่ต้องปรับเปลี่ยนไป (บัญชา เกติมณี และคณะ, 2563) ในประเทศไทยได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) (ศบค.) ซึ่งเป็นคณะกรรมการบริหารโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 แห่งชาติ ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ได้ประกาศภาวะฉุกเฉินของประเทศไทย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนอยู่บ้าน (stay at home) ปฏิบัติงานที่บ้าน (Work from home: WFH) รักษาระยะห่างทางกายภาพ (physical distancing) รักษาระยะห่างทางสังคม (social distancing) สวมหน้ากากอนามัย และล้างมือบ่อยๆ (ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563) ซึ่งการประกาศภาวะฉุกเฉินส่งผลให้ประชาชนต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทั้งหมด

ในสถานการณ์ปกติที่มีทรัพยากรเพียงพอต่อความจำเป็นของประชาชนนั้น บุคลากรสุขภาพมีหลักจริยธรรมในการบริหารผู้ป่วยโดยยึด 4 หลักการ ได้แก่ ก) ประโยชน์ผู้ป่วยสูงสุด (beneficence) ข) ไม่ให้ผู้ป่วยได้รับอันตรายใด ๆ เพิ่มขึ้น (non-maleficence) ค) การเคารพเอกลิทธิ (respect for autonomy) และ ง) ความยุติธรรม (justice) โดยผู้ป่วยทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการบริการทางสุขภาพที่เท่าเทียมกัน ไม่คำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา สถานภาพสมรส การวินิจฉัยโรค และสถานะทางสังคม (กองโรคติดต่อทั่วไป, 2564)

จากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 มีความรุนแรงมากขึ้นจนกลายเป็นวิกฤติของประเทศไทยจำเป็นต้องมีวิธีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพมีการประสานงานระหว่างองค์กรต่างๆ ทั้งกระทรวงสาธารณสุขหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหน่วยงานในพื้นที่ ครอบครัวและบุคคลล้วนมีความสำคัญที่จะช่วยยับยั้งหรือชะลอการแพร่กระจายของโรคได้ด้วยการกระตุ้นคนในชุมชนแสดงพลังช่วยการทำงานของรัฐบาลโดยเอาใจใส่ดูแลคนในชุมชนและครอบครัวปฏิบัติตามคำแนะนำของรัฐสนับสนุนความเข้มแข็งของการป้องกันและเฝ้าระวังโรคโควิด 19 เช่นรวมสนับสนุนทรัพยากรในการดำเนินงาน (resource-sharing) ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญนอกจากนั้นวิธีการดำเนินการรวมกันเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้การป้องกันควบคุมโรคสำเร็จตามเป้าหมายใดคนไทยก้าวผ่านสถานการณ์วิกฤตินี้ไปด้วยกัน (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2563)

ในสมัยครั้งพุทธกาล องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก็เคยทรงใช้พุทธวิธีในการรับมือปัญหาโรคระบาดมาแล้ว เป็นแนวทางแห่งการพ้นจากโรคร้ายพิบัติที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ในปัจจุบันหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางการรับมือปัญหา

โรคระบาด เรียกได้ว่า “ทันสมัย ใหม่เสมอ” ไม่จำกัดกาลเป็น “อากาโง” และหลักธรรมที่กล่าวมานี้ ได้แก่ มรรคมิองค์ 8 เป็นหนทางสู่ความดับทุกข์ เป็นหนึ่งในอริยสัจ 4 ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ ดังนี้ 1) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ 2) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ 3) สัมมาวาจา เจรจาชอบ 4) สัมมากัมมัฏเฐ การงานชอบ 5) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ 6) สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ 7) สัมมาสติ ระลึกรชอบ 8) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 35 ข้อที่ 486 หน้าที่ 371 , มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการรับมือกับไวรัส COVID-19 อีกวิธีหนึ่ง มีเนื้อหาแนะนำแนวทางในการครองตน ครองคน ครองงาน สำหรับการบริหารจัดการเพื่อรับมือกับการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด COVID-19 โดยนำเสนอตั้งแต่วิธีการรับมือกับข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการป้องกันและการลดผลกระทบ การเตรียมพร้อมและการจัดการในภาวะฉุกเฉิน การรับมือและการบรรเทาทุกข์ การฟื้นฟูเยียวยาเพื่อให้กลับเข้าสู่ภาวะปกติ โดยเร็ว (พระมหาสุริยะ มหฺมวโ, 2564)

ดังนั้น การดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคโควิด-19 ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพ แนวทางพุทธศาสตร์กับมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 จึงเป็นการสร้างกลไกการดำเนินงานที่นำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการบูรณาการขับเคลื่อนร่วมกับหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ คณะกรรมการโรคติดต่อจังหวัด แต่งตั้งเจ้าพนักงานควบคุมโรคติดต่อ มีแผนปฏิบัติการค้นหาเฝ้าระวังและป้องกันโรคระดับอำเภอและหมู่บ้าน การสนับสนุนบทบาทอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) การเปิดพื้นที่ระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนการจัดการข้อมูลข่าวสาร การเตรียมความพร้อมของประชาชนการมีมาตรการการป้องกันและเฝ้าระวังโรคและการจัดการความรู้สึกของคนในชุมชนโดยหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ นำมาสู่การสร้างมาตรการและแนวทางปฏิบัติเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคโควิด-19 ได้อย่างรู้เท่าและเข้าถึงทุกกลุ่มในทางสังคม

ลักษณะโรคระบาดไวรัสโควิด 19

ในช่วงปลายปี 2562 ได้เกิดการระบาดของเชื้อไวรัสสายพันธุ์ใหม่ในเมืองอู่ฮั่น ซึ่งมีเป็นประเทศที่มีประชากรจำนวนมาก โดยหลังจากเก็บตัวอย่างไวรัสจากคนไข้นำไปวิเคราะห์ในห้องปฏิบัติการ ในเวลาต่อมา จีนและองค์การอนามัยโลก ระบุว่า ไวรัสชนิดนี้คือ "เชื้อไวรัสโคโรนา" ซึ่งก่อนหน้านี้พบไวรัสโคโรนามาแล้ว 6 สายพันธุ์ที่เคยเกิดการระบาดในมนุษย์สำหรับไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ที่กำลังระบาดเป็นสายพันธุ์ที่ 7 คนไทยรู้จักไวรัสในตระกูลนี้มาแล้วจากโรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันร้ายแรง หรือ โรคซาร์ส (Severe Acute Respiratory Syndrome - SARS) โดยมีสาเหตุจากเชื้อไวรัสโคโรนาเช่นกัน โดยพบการระบาดครั้งแรกปลายปี 2002 เริ่มจากพื้นที่มณฑลกว่างตงของจีน ก่อนที่จะแพร่กระจายไปในหลายประเทศจนมีผู้ติดเชื้อกว่า 8,000 คน และคร่าชีวิตผู้คนไปเกือบ 800 คนทั่วโลก (บีบีซีนิวส์ไทย, 2563)

การระบาดทั่วของไวรัสโคโรนา พ.ศ. 2562-2563 เป็นการระบาดทั่วโลกที่กำลังดำเนินไปของโรคติดเชื้อไวรัส COVID-19 องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้การระบาดนี้เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ ในวันที่ 30 มกราคม 2563 และประกาศให้เป็นโรคระบาดทั่ว ในวันที่

11 มีนาคม 2563 ไวรัสมีการแพร่เชื้อระหว่างคนในลักษณะเดียวกับไข้หวัดใหญ่ โดยผ่านการติดเชื้อจากละอองเสมหะจากการไอ ระยะระหว่างการสัมผัสเชื้อและมีอาการโดยทั่วไปแล้วอยู่ที่ 5 วัน แต่มีช่วงอยู่ระหว่าง 2 ถึง 14 วัน อาการที่พบบ่อย ได้แก่ มีไข้ ไอและหายใจลำบาก ภาวะแทรกซ้อนอาจรวมไปถึงปอดบวมและกลุ่มอาการหายใจลำบากเฉียบพลัน (World Health Organization, 2563)

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา ทำให้มีการตื่นตัวและมีการสังเกตอาการของตนเองและคนรอบข้างถึงอาการเบื้องต้นของผู้ป่วยที่ได้รับเชื้อไวรัสโคโรนา โดยองค์การอนามัยโลก ได้อธิบายถึงการแพร่ระบาดดังกล่าวไว้ว่า ผู้ที่ติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ จะมีอาการเริ่มแรกคือ เริ่มมีไข้ตามมาด้วยอาการไอแห้ง ๆ หลังจากนั้นประมาณ 1 สัปดาห์หรือ 7 วัน จะมีอาการหายใจติดขัด และผู้ป่วยอาการหนักจะมีอาการปอดบวมอักเสบร่วมด้วย หากอาการรุนแรงมากอาจทำให้อวัยวะภายในล้มเหลวจนควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ได้ให้คำแนะนำว่า เมื่อมีผู้ที่เดินทางมาจากพื้นที่เสี่ยงการระบาดของโรคมีอาการไข้ร่วมกับอาการทางเดินหายใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ไอ เจ็บคอ มีน้ำมูก หายใจเหนื่อยหอบ ควรรีบพบแพทย์ทันทีในปัจจุบันนักวิจัยประเมินว่า ในจำนวนผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 1,000 คน มีผู้เสียชีวิต ราว 5 - 40 คน หากจะระบุตัวเลขคาดการณ์ที่เฉพาะเจาะจงลงไปอีกก็คือ 9 คน ในผู้ติดเชื้อ 1,000 คน หรือเกือบ 1% ขณะที่นายแพทย์ธำรงศักดิ์ รัฐมนตรีสาธารณสุขของสหราชอาณาจักร ระบุเมื่อวันที่ 1 มี.ค. ที่ผ่านมาว่า "การประเมินที่ดีที่สุด" ของรัฐบาลคือ อัตราการเสียชีวิตอยู่ที่ "2% หรือ น่าจะต่ำกว่านั้น" แต่ก็ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ทั้งเรื่องของอายุ เพศ สุขภาพโดยทั่วไป และระบบสาธารณสุขที่ผู้ป่วยเข้ารับบริการ (กรมควบคุมโรค, 2563)

จากสภาพทั่วไปและอาการที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของเชื้อ COVID-19 จัดเป็นไวรัสชนิดหนึ่งที่มีความรุนแรงเป็นลักษณะของโรคติดต่อที่แพร่ไปอย่างรวดเร็ว คนที่ติดเชื้อไวรัส COVID-19 ไปยังการสัมผัสใกล้ชิดอื่นๆ กับบุคคลนั้นผ่านหยดละอองที่ปนเปื้อนจากการไอหรือจามหรือโดยการสัมผัสมือที่ปนเปื้อนพื้นผิวหรือวัตถุสิ่งของจะทำให้มีอาการติดอันเกิดจากการรับเชื้อได้หลายช่องทาง

พุทธศาสตร์กับมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19

หลักพุทธศาสตร์เป็นแนวทางที่จะนำมาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการรับมือปัญหาโรคระบาด COVID-19 ที่กำลังระบาดแพร่เชื้อทั่วโลกดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างสำหรับประเทศไทยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยอมรับนับถือมาช้านานหลายศตวรรษและเป็นรากฐานสำคัญของจารีต ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของคนไทย ประชาชนไทยแต่เดิมผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาและสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น วัดได้กลายเป็นส่วนประกอบสำคัญของชุมชนท้องถิ่นและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนทุกระดับ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอานุภาพและคุณประโยชน์มากต่อผู้ประพฤติปฏิบัติ เนื่องจากพระพุทธองค์ได้ทรงสอนในด้านองค์ความรู้ เรียกว่า ปรีชาธรรม ด้านปฏิบัติ เรียกว่า ปฏิบัติธรรม ด้านผลของการปฏิบัติ เรียกว่า ปฏิเวธธรรม และถือเป็นหลักการสำคัญและคุณประโยชน์ของพุทธธรรมที่ว่า ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมย่อมไม่ตกไปในทางชั่ว มีแต่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต สำหรับอานุภาพของพุทธธรรมต่อการแพทย์และการสาธารณสุขโดยตรงนั้นเกิดจากพระอัจฉริยภาพของพระพุทธเจ้าโดยตรงซึ่งเกิดจากการฝึกฝนและพัฒนาจนได้ตรัสรู้เป็นอนุตตร

สัมมาสัมโพธิญาณ และเมื่อมีอุปสรรคหรือปัญหาเกิดขึ้น โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ วิธีการแก้ปัญหาของแต่ละคนจะไม่เหมือนกันบางคนต้องพึ่งพาอำนาจภายนอกจึงต้องบนบานศาลกล่าวขอให้ผู้มีอำนาจเหนือกว่าตนที่มองไม่เห็นให้มาช่วยเหลือ ความเชื่อของแต่ละบุคคลย่อมส่งผลต่อการกระทำด้วย พระพุทธศาสนายอมรับในเรื่องของเทพต่างๆ แต่ยอมรับในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกับมนุษย์ เมื่อพบกับอุปสรรคปัญหาต่างๆ จึงสอนให้พึ่งตนเองก่อน มีพุทธภาษิตบทหนึ่งว่า อตตาทิ อตตโน นาโถ แปลว่า ตนแลเป็นที่พึ่งของตน (ไชยยา เรื่องดี, 2564)

พระพุทธศาสนามีความเชื่ออย่างยิ่งว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองไปสู่จุดสูงสุดในความเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐได้หลากหลายวิธี พระพุทธองค์จึงทรงมีความคำสอนมากมายที่สอดคล้องกับอุปนิสัยของบุคคลนั้นๆ ให้ได้รับการคัดเลือกหรือตรึงตรองตามด้วยความชอบแนวทางของตนเอง หากย้อนกลับไปดูในยุคพุทธกาลแล้ว จะพบกับความน่าสนใจตัวอย่างของผู้ที่ฝึกตนหรือพัฒนาตน เช่น พระสงฆ์รูปเพียงฟังธรรมก็บรรลุอรหัตตผล บางรูปพิจารณาซากศพก็บรรลุ บางรูปเดินจงกรมก็บรรลุ บางรูปเห็นเพียงการเปลี่ยนของสังขารก็บรรลุ เป็นต้น กรณีศึกษาที่กล่าวเป็นเพียงผลของพัฒนาตนเองได้ดีซึ่งจะใช้วิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับพิจารณาด้วยสติปัญญาของตนเองเมื่อสามารถพัฒนาตนเองได้แล้วก็นำไปสู่กระบวนการพัฒนาสังคมต่อไป เพราะคำว่า การพัฒนา คือ การทำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เจริญงอกงามโดยมีระดับในการพัฒนา 2 ระดับ คือ ในระดับส่วนรวมและในระดับส่วนตัวการพัฒนาในระดับส่วนตัวนั้นต้องอาศัยการพึ่งตนเองเป็นสำคัญพระพุทธศาสนาได้วางหลักในการพัฒนา คือ ในระดับประเทศใช้หลักปฏิรูปเทสส่วนการพัฒนาในระดับส่วนตัวใช้หลักอัตตสัมมาปณิธิ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539) ทั้งนี้ แนวทางพุทธศาสตร์ เห็นว่ามีความสอดคล้องกับเป็นรูปธรรมที่นักวิจัย นักวิชาการนำมาอธิบายบนฐานของการชี้แนะให้กับชาวพุทธได้นำไปสู่การพัฒนาตนเองและสังคมได้มากขึ้นเรียกว่า “หลักภาวนาธรรม” หรือภาวนา 4 แม้ว่าจะมีหลักพุทธธรรมแต่ผู้มุ่งสู่การอธิบายไว้เฉพาะหลักนี้เท่านั้นเพราะเห็นว่า สามารถมองเห็นกรอบคิดทางพระพุทธศาสนาได้ชัดเจน ประกอบด้วย 4 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545) ได้แก่ 1) ภาวนาหมายถึง การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงามให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เพราะฉะนั้น โอกาสและวิธีการพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาในประเด็นนี้สามารถปฏิบัติได้ด้วยหลักห่างไกลจากผู้อื่นให้มากขึ้นด้วยการทำงานที่บ้าน การกักตัวอยู่ที่บ้าน เว้นระยะห่างสังคมให้มากขึ้นเพื่อลดการติดเชื้อโรคดังกล่าว 2) สติภาวนาหมายถึง การเจริญสติ, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมจิต ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน โอกาสและวิธีการพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาประเด็นนี้ที่เป็นรักษาระเบียบ กฎหมายของทางราชการอย่างเคร่งครัดและข้ออนุญาตที่สามารถกระทำได้ก็สามารถลดการติดเชื้อโรคดังกล่าวได้ 3) จิตภาวนาหมายถึง การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียรอดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น ซึ่งโอกาสและวิธีการพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาในประเด็นนี้ก็ด้วยความสามารถในการรักษาความสงบจากผู้คนได้มากขึ้นจึงเป็นปัจจัยในการฝึกอบรมจิตใจของตนเองได้มากขึ้นและเป็นที่มาของคุณธรรมทั้งหลาย 4) ปัญญาภาวนาหมายถึง การเจริญปัญญา, พัฒนา

ปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงรู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะสามารถ ทาจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาซึ่งโอกาสและวิธีการพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาในประเด็นนี้ก็เพราะความสามารถในการมีเวลาเพื่อพิจารณาความจริงของชีวิต พิจารณาเป้าหมายที่แท้จริงได้มากขึ้น และพิจารณาเพื่อลดความต้องการในฐานะเป็นมนุษย์ที่ได้รับผลกระทบเช็กเช่นกันกับผู้อื่นๆ แต่ชาวพุทธมีคำสอนต่างๆ ที่สามารถนำมาเสริมสร้างปัญญาของตนเองให้เพิ่มขึ้นได้ (พระครูสุภัทรวชิรานุกูล และ เยื้อง ปั่นแห่งเพชร, 2564 :216)

นอกจากนี้แล้ว ไพเราะ มากเจริญ (2564) ได้ใช้แนวทางพุทธรัฐศาสตร์กับมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 โดยยึดหลัก 3 ส. หรือ สสส ซึ่งประกอบไปด้วย

ส ตัวที่ 1 ได้แก่ สติ สติในทางพุทธศาสนา คือการระลึก รู้สึกตัว โดยพยายามให้มีสติระลึกรู้โดยเฉพาะใน 4 เรื่องต่อไปนี้คือ

- มีสติระลึกรู้ในทุกการกระทำ ใส่หน้ากากให้ถูกวิธี หมั่นล้างมือ เว้นระยะห่าง หากจำเป็นต้องมีการเดินทางไปไหนหรือหากจำเป็นต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น ขอให้ระมัดระวังทั้งในแง่การเป็นผู้รับและผู้ให้ คือ การรับเชื้อและแพร่เชื้อให้แก่ผู้อื่น รวมถึงการและปฏิบัติตามคำแนะนำต่างๆ อย่างเคร่งครัด

- มีสติเมื่อได้รับข่าวสาร ก่อนจะเชื่อ หรือเผยแพร่ต่อ ขอให้ตรวจสอบที่มาและเช็คข้อมูลว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง และมีที่น่าเชื่อถือ โดยขอให้ยึดหลักกาลามสูตร คือ พิจารณาและใช้วิจารณ์ญาณของตนเองอย่างรอบคอบ ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ สรุปลั่นๆ คือ เชื่อก่อนเชื่อ ชัวร์ก่อนแชร์

- มีสติในการแก้ปัญหา เมื่อเจอปัญหาให้ตั้งสติ ไม่ตื่นตระหนกเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ งาน เงินหรือ ปัญหาโรคระบาด หลายครั้งที่ปัญหาถาโถมเรามาทุกด้าน เปรียบเหมือนเรากำลังเจอพายุใหญ่ เราอาจจะคิดว่าไม่มีแสงสว่างในพายุ แต่สติจะทำให้เราวางท่าทีและจัดการปัญหาต่างๆ ได้ หรือแม้จะยังทำอะไรไม่ได้ แต่สติจะช่วยให้เราสามารถอดทนรอให้พายุนั้นผ่านพ้น หรือสงบพอที่จะมองหาแสงสว่างท่ามกลางความมืดมิดนั้นได้

- มีสติในการดูแลตัวเอง หลายครั้งความวิตกกังวลทำให้เราทำทุกอย่างเกินเลย ไม่ยึดหลักทางสายกลาง เช่น พอทราบว่าฟ้าทะลายโจรมีสรรพคุณช่วยต้านโควิด บางคนก็ทานมากเกินไปจนป่วย หรือกักตุนสะสมสิ่งของที่จำเป็น เช่น หน้ากากอนามัย แอลกอฮอล์ เครื่องวัดออกซิเจน จนเกิดภาวะขาดแคลน ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งต่อตนเองและส่วนรวม สติในการดูแลตัวเอง โดยตระหนักถึงส่วนรวมและบนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้องจึงจำเป็นอย่างยิ่งในยามวิกฤติเช่นนี้

ส ตัวที่ 2 ได้แก่ สมาธิ สมาธิ คือความตั้งใจมั่น โดยรูปแบบของการฝึกสมาธิที่เหมาะสมสำหรับสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ก็คือ การฝึกอานาปานสติ หรือการฝึกดูลมหายใจ ทั้งในรูปแบบการหายใจสั้นและหายใจยาว และการรับรู้ลมหายใจของตนเอง ซึ่งการฝึกควบคุมลมหายใจรวมถึงการฝึกดูและรับรู้ลมหายใจของตนเองนั้นนอกจากจะทำให้มีสติมากขึ้นแล้ว ยังเกิดประโยชน์ทั้งต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจ ช่วยเสริมสร้างสุขภาพปอด และการฝึกสมาธิยังช่วยให้การทำงานของสมองดีขึ้น ช่วยลดความกังวล ความเครียด ที่สำคัญจะช่วยให้เราสามารถควบคุมอารมณ์ ส่งผลให้เราสามารถจัดการปัญหาต่างๆ ได้ดีขึ้นด้วย

ส ตัวที่ 3 ได้แก่ สมานัตตตา คำนี้เราอาจจะไม่ค่อยคุ้นเคยนัก แต่หากเปลี่ยนเป็นคำว่า “สม่ำเสมอ” อาจจะเข้าใจง่ายขึ้น สมานัตตตา ในทางพุทธศาสนามีความหมายในหลายแง่ แต่ในส่วนที่เราจะนำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์นี้คือ

- สม่ำเสมอในการดูแลตัวเอง คือ การดูแลสุขภาพกายและใจอย่างสม่ำเสมอ ทานอาหารให้ครบ 5 หมู่ ออกกำลังกายตามสมควร

- สม่ำเสมอในการวางตน คือ การทำตัวให้เหมาะสมแก่ภาวะ และสิ่งแวดล้อม คือต้องเว้นระยะห่าง ใส่หน้ากากอนามัย และดูแลตัวเองรวมทั้งคนที่ตัวเองรักตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสถานะของแต่ละคน หากบ้านมีเด็ก คนแก่ อาจจะต้องพยายามแยกตัวหรือใส่หน้ากากอนามัยในบ้าน เพื่อลดความเสี่ยงให้กับผู้ที่เป็นกลุ่มเปราะบางเหล่านี้

- สม่ำเสมอในการวางใจ คือ ไม่ตื่นตระหนกแต่ก็ไม่ประมาท ในยุคที่ข่าวสารมากมายถาโถมเข้ามา ทั้งข่าวผู้ติดเชื้อ ความรุนแรงของโรค จำนวนผู้เสียชีวิตหรือสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ อาจจะทำให้หลายๆคน เกิดความความตื่นตระหนก กังวลจนมีเครียดสะสมจนกลายเป็นปัญหาทางสุขภาพจิต การประคับประคองใจไม่ให้ไหลไปตามอารมณ์รอบตัวมากเกินไปจึงเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อรู้ตัวว่ากำลังจะไม่ไหวก็อาจจะต้องหยุดรับข่าวสารเพื่อปรับสภาพจิตใจชั่วคราว แต่ก็ไม่ใช่ประมาทจนละเลยข่าวสารที่จำเป็น

- สม่ำเสมอในการช่วยเหลือ คือ การคำนึงถึงประโยชน์ร่วมกัน และการร่วมทุกข์ร่วมสุขของคนในสังคม เช่น การแบ่งปันและช่วยเหลือกันตามที่เราสามารถทำได้ การไม่กักตุนสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการป้องกันและดูแลรักษาโรคเกินความจำเป็น หรือแม้แต่เรื่องเล็กๆน้อยๆ เช่น การไม่ใช้อภิสสิทธิ์หรือเส้นสาย ไม่ว่าจะในเรื่องใดๆ เพื่อให้เกิดการแบ่งปัน และร่วมทุกข์ร่วมสุขอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่นำฐานะ ชาติตระกูล หน้าที่การงานหรือปัจจัยอื่นๆ มาแบ่งแยกทำให้เกิดความแตกต่างในการแบ่งปันช่วยเหลือ หรือหากจะสรุปง่ายๆก็คือ ให้ทุกคนมองว่าตอนนี้เราต้องร่วมทุกข์กับคนอื่นๆ เพื่อจะได้ร่วมสุขในวันข้างหน้า และความสุขที่ได้ก้าวไปพร้อมๆกันโดยไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลังก็คงจะเป็นสุขที่ยืนยาวและมั่นคงสำหรับเราทุกคนในสังคม

หลักการดังกล่าว ถือเป็นแนวทางส่วนหนึ่งในการปรับตัวหรือทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้น จะช่วยให้ก้าวข้ามพ้นวิกฤตการณ์ เพราะโรคภัยดังกล่าวเกิดขึ้นไม่เลือกเพศ เลือกวัย หรือเลือกชนชั้นวรรณะ แต่เกิดขึ้นได้กับทุกคน ฉะนั้น ความปรารถนาดีที่เราต่างมีให้แก่กันและกัน จะช่วยเยียวยาทั้งกายทั้งใจของ รวมถึงเยียวยาสังคมของเราให้ผ่านพายุร้ายลูกนี้ไปได้ และจะเป็นน้ำหล่อเลี้ยงที่ทำให้เราทุกคนสามารถอดทนจนมองเห็นแสงสว่างจากวิกฤตได้แน่นอน

บทสรุป

การแพร่ระบาดของโรคไวรัสโควิด-19 ทำให้เกิดความตื่นตระหนกของประชาชนทั่วโลก โดยจะพบข้อมูลข่าวสารจำนวนมากที่ทำให้เกิดสถานการณ์ที่ผู้คนแสพสื่อจนสร้างความสับสน อีกทั้งนำไปสู่ความยากลำบากในการบริหารจัดการและเยียวยารักษา นำพาไปสู่ความประมาทในการดำเนินชีวิต ซึ่งแนวทางหนึ่งที่ได้ถูกนำเสนอมาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวคือ แนวทางพุทธศาสตร์กับมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นการนำเอาวิถีพระพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางในปรับตัวและรับมือกับสถานการณ์ความเสี่ยงที่เกิดขึ้น ซึ่งเชื้อไวรัสดังกล่าวถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวมาก แต่หาก

รู้จักแนวทาง วิธีการที่จะป้องกันและแก้ไขในเบื้องต้น จะทำให้การดำรงชีวิตท่ามกลางความไม่ปกติของโรคภัยไข้เจ็บได้อย่างมีสติ มีปัญญา ไม่ตื่นกลัวจนเกินเหตุจะสามารถก้าวข้ามพ้นวิกฤตินี้ได้อย่างปลอดภัยและมั่นคง

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมโรค. (2563). 5 สัญญาณเตือนอาการ. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2564, จาก <http://www.govsite.com/ratchasan/activities.php?aid=20200203154456kuynkZp>
- กรมควบคุมโรค. กระทรวงสาธารณสุข. (2563ก). คู่มือการป้องกันและควบคุมโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กองโรคติดต่อทั่วไป. (2564). แนวทางการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. กรุงเทพฯ : กองโรคติดต่อทั่วไป.
- ไชยยา เรืองดี. (2564). พระพุทธศาสนากับการบรรเทาสถานการณ์โรคโควิด - 19. วารสารปัญญาพัฒน์. 56(1), 56-57.
- บัญชา เกตมณี และคณะ. (2563). แนวคิดและทิศทางการแก้ปัญหาโควิด-19. วารสารก้าวทันโลกวิทยาศาสตร์, 20(1), 1-12.
- ปิยฉินวิสัยไทย. (2563). ไวรัสโคโรนา : ที่มา อาการ การรักษา และการป้องกันโรคโควิด - 19. เรียกใช้เมื่อ 21 มิถุนายน 2564 จาก <https://www.bbc.com/thai/features-51734255>
- พระครูสุภัทรวชิรานุกุลและ เยื้อง ปั่นแห่งเพชร. (2564). COVID-2019: โอกาสและวิธีการพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 6(2), 216.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2539). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- _____. (2545). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิ มพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุริยะ มหัทธโน. (2564). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเป็นแนวทางการรับมือปัญหาโรคระบาด COVID-19. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 10(1), 325.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพเราะ มากเจริญ. (2564). ดูแลกายและใจ ตามหลักพุทธศาสนาในสถานการณ์โควิด-19. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2564, จาก <https://www.posttoday.com/politic/columnist/660601>
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2563). รวมพลังพลเมืองตื่นรู้ช่วยชาติสู้ภัยโควิด-19 : แนวปฏิบัติในการป้องกันและเฝ้าระวังโรคโควิด 19 ในชุมชน. นนทบุรี: บ.สามดีพริ้นติ้งอีควิเมนต์ จำกัด.
- World Health Organization. (2020). *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic*. Retrieved June 25, 2021, from <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>.



พิธีฮาวปลิง: คุณค่าและความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์
Haupleung: Value and Significance in Way of Life
of the Surin Khmerian Buddhists

¹พระสมชาย ส่วโร (สุขวินัย)

Phra Somchai Sangwaro (Sukwinai)

พระณัฐวีร์ ฐานวโร (สตัยบุตร)

Phra Natthawee Tanawaro (Sattayabut)

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

Thanarat Sa-ard-iam

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campas

¹Corresponding author email: somc32000@Gmail.com

Received October 8, 2021; Revised November 11, 2021; Accepted: November 20, 2021



บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาประเพณีฮาวปลิงในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ และเพื่อวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิงในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ โดยการศึกษาเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษา พบว่า 1) ประเพณีฮาวปลิงในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ “ปลิง” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ขั้ว” อาศัยอยู่กับจิตใจของคนชาวเขมร-ส่วย เชื่อว่าในจิตใจของคนจะมีปลิงอยู่ 19 ดวง ทำให้จิตใจปกติ ถ้าหากเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้คนนั้นตกใจ หวาดกลัวก็จะทำให้ “ละลัะปลิง” (ขั้วขาดพร่องจำนวนไป) หรือ “บัดปลิง” (ขั้วหายหรือขั้วไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จำเป็นต้องทำพิธี “เฮาปลิง” หรือ “ฮาวปลิง” (เรียกขั้ว) ซึ่งมีหลายประเภท 2) วิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีขนบธรรมเนียมที่มีความคล้ายคลึงกับชาวเขมรในกัมพูชา ภาษาพูดที่ใช้คือ เขมร-ส่วย และลาว นับถือพุทธศาสนา แต่ยังมีความเชื่อเรื่องคาถาอาคม ของขลัง มนต์ดำ ในคนรุ่นเก่า 3) วิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิงในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีผลใน 3 ด้าน คือ (1) ด้านจิตใจ เพื่อเสริมสร้างสภาพจิตใจให้คนสู่สภาพปกติ มีขวัญกำลังใจ มีพลังใจ มีความฮึกเหิม และมีจิตใจมั่นคง (2) ด้านความเชื่อ มีความเชื่อว่าคนเราจะต้องมีปลิง มีขั้ว มีวิญญาณ ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ขั้วก็คือวิญญาณ เมื่อขั้วไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จึงมีการเรียกขั้ว โดยมีเครื่องสังเวย มีรูป

และมีดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม ซึ่งเชื่อว่ากลิ่นหอมจะดึงดูดสิ่งที่ไม่ดีให้หายไป (3) ด้านความสามัคคี การเห็นพ้องต้องกันของญาติพี่น้องให้มีการเรียกขวัญคนป่วยในครอบครัว ต้องมีความรักสมัครสมานร่วมมือร่วมใจกัน อันเป็นความสามัคคีในครอบครัว

คำสำคัญ: ฮาปเล็ง, คุณค่าในวิถีชีวิต, ชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์

Abstract

This article aims to study Haupleung tradition in the Khmer Community of Surin, explore the Surin Khmerian Buddhists' lifestyle, and analyze the value and importance of Haupleung tradition in the Surin Khmerian Buddhists way of life. The documentaries studies and In-depth interviews were used. The presentation used descriptive-analytical methods. The results had found that 1) Haupleung tradition of the Surin Khmerian Buddhists, the word 'Plueng' is the Khmer language which means Kwan or sprit. Kwan lives with people's minds. According to Khmerian and Kuy, there are nine-teen kwans in one human mind which help the mind in common. But if there's an incident that scares the person, it's going to scare known as "La Lue Plueng" (spirit is missing a number.) or "Pat Plueng" (Frightened or unable to live with the flesh). It is necessary to perform the "Huapleung ritual" of "Huapleng" (the spirit's invitation ritual). There are two kinds of this ritual. 2) According to the way of life of the Surin Khmerian Buddhists, there are traditions similar to Khmer people in Cambodia. The colloquialism used is Khmer, Kuy, and Lao. They believed in Buddhism but still believed in the enchantment and the black magic in older generations. 3) Analyzing the value and importance of Haupleung tradition in the Surin Khmerian Buddhist way of life, there are three aspects, namely: 1) mental aspect: to restore the mental state to normal, morale, energetic, buzzing and stable-minded. 2) Belief's aspect: there is a belief that a person must have a Pleung with morale, to have a spirit from birth to death. When the Kwan (spirit) has not existed in the body, there is called to the body, with sacrifices containing incense and fragrant flowers believed to attract the invisible to forgiveness. Finally, in harmony, the consensus of relatives to call the sick in the family must be loved, enlisted, cooperated. That's family harmony.

Keywords: Haupleung, Value of Life, Surin Khmerian Buddhists

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ขแมร์ลือหรือคนเขมรถิ่นไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ได้นิยามตนเองให้แตกต่างจากคนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา ด้วยการเรียกตนเองว่า “ขแมร์-ลือ” ที่สื่อความหมายถึง ชาวเขมรที่อยู่ทางตอนเหนือของประเทศกัมพูชา และเรียกชาวเขมรใน

ประเทศกัมพูชาว่า “ขแมร์-กรอม” อันหมายถึง เขมรดำ หรือกลุ่มคนเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา การแบ่งแยกกลุ่มคนด้วยการเติมชื่อเฉพาะต่อท้ายนี้คือ การยึดเอาลักษณะภูมิประเทศหรือถิ่นที่อยู่ของตนเป็นหลักในการเรียก และหากในชีวิตประจำวันทั่วไปกลุ่มคนเหล่านี้ จะเรียกแทนตนเองว่า ขแมร์ เช่น ขแมร์สระเร็น คือ คนเขมรสุรินทร์ ขแมร์บุรีรัมย์ คือคนเขมรบุรีรัมย์ หรือขแมร์ศรีสะเกษ คือคนเขมรศรีสะเกษ เป็นต้น แต่ในอดีตคนกลุ่มนี้กลับถูกบรรดานักปกครองไทยจากส่วนกลางเรียกว่า “เขมรป่าดง” อันมีความหมายถึง กลุ่มคนเขมรที่อาศัยอยู่ตามป่าพงไพร ต่อมานักวิชาการหรือผู้ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ได้เรียกชาวขแมร์ว่า “เขมรถิ่นไทย” “คนไทยเชื้อสายเขมร” “เขมรสูง” “ไทยเขมร” อันมีข้อบ่งชี้ว่ามีการเรียกจากลักษณะถิ่นที่อยู่ของพวกเขาอาศัย กล่าวคือ กลุ่มชาติพันธุ์นี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่แถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษของประเทศไทย และหากเทียบกับลักษณะทางภูมิประเทศกับคนกลุ่มเดียวกันนี้ในประเทศกัมพูชาพบว่า ประเทศไทยอยู่ด้านบนหรือเหนือกว่าที่ตั้งของประเทศกัมพูชานั้นเอง เขมรสุรินทร์ เป็นชื่อเรียกที่กลุ่มนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ของไทยใช้เรียกกลุ่มชนที่พูดภาษาเขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ (ศุภชัย มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2564)

คนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งที่อยู่ในประเทศไทย และประเทศกัมพูชา มีพิธีกรรมที่สำคัญที่ถูกแฝงไว้กับความเชื่อในพิธีกรรม “มงคลบายสะโรย หรือบายศรีสู่ขวัญ” คือการ “ฮาวปลึงจองโด” เปนภาษาเขมร ฮาวปลึง (ฮาวหรือเฮา = เรียก, ปลึง = ขวัญ) หรือเรียกรวมว่า เฮาปลึงจองโด หมายถึงเรียกขวัญผูกข้อมือ หรือ“เรียกขวัญ ผูกแขน” และภาษาอีสานเรียกว่า “เอ็นขวัญ ผูกแขน” โดยมีผู้อาวุโส ญาติพี่น้องในวงวานตระกูลเข้าร่วม และมีผู้นำพิธีกรรมของแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้นำในการประกอบพิธี ซึ่งปฏิบัติการในงานมงคลชีวิตที่สำคัญ และเกี่ยวของสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คน เช่น วันเกิด งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานเลี้ยงรับ เลี้ยงส่งผู้เฒ่าผู้แก่หรือแม้แต่การผูกเสี่ยวก็จะมี การ “ฮาวปลึงจองโด” (อุบล สวัสดิ์ผล และคณะ, 2561) ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวมีขวัญกำลังใจที่จะต่อสู้กับปัญหา อุปสรรคในการดำเนินชีวิต และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ถือได้ว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นระบบคุณค่าและมีความสำคัญในวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ยังคงมีการยึดถือ และปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา

จากความเป็นมาดังกล่าว จึงทำให้คณะผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษา “พิธีฮาวปลึง : คุณค่าและความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์” ว่าจะมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ในด้านใดบ้าง เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาร่องรอยขนบประเพณีฮาวปลึง และรักษาประเพณีนี้ให้คงอยู่ในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ต่อไปอย่างยั่งยืน

ประเพณีฮาวปลึงในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์

ความหมายของขวัญ ความหมายของปลึง (ขวัญ-เขมร) และสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเพณีฮาวปลึงในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ คือ

ความหมายของขวัญ ขวัญ หมายถึง (1) [ขวัญ] น. ผมหหรือคนที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอย (2) น. มิ่งมงคล, สิริม, ความดี, เช่น ขวัญข้าว ขวัญเรือน (3) น. สิ่งที่ไม่มีความผิดตน เชื่อกันว่ามีอยู่ประจำชีวิต

ของคนตั้งแต่เกิดมา ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล เป็นสุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็ออกจากร่างไป ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่าง ๆ เรียกผู้ตกใจง่ายคือ เด็กหรือหญิงซึ่งมักจะขวัญหายบ่อย ๆ ว่า ขวัญอ่อน และอนุโลมใช้ไปถึงสัตว์หรือสิ่งของบางอย่าง เช่น ช้าง ม้า ข้าว เรือ ฯลฯ ว่ามีขวัญเช่นเดียวกับคนเหมือนกัน โดยปริยายหมายความว่า ยอดกำลังใจ เช่น ขวัญเมืองว่า ยอดกำลังใจของเมือง(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ขวัญ หรือ ขวณ คือ สิ่งที่เป็นมิ่งมงคล สถิตอยู่กับชีวิตมนุษย์ สัตว์ พืช รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ (ธวัช ปุณโณทก, 2546) ขวัญ หมายถึง ของที่ไม่มีตัวตนเห็นไม่ได้จับต้องไม่ได้ เชื่อว่าคล้ายจิตหรือวิญญาณ ซึ่งแฝงอยู่ในตัวตนของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิดมา และจะต้องอยู่ประจำตัวตลอดเวลาตกใจ เสียใจ ป่วยไข้ ขวัญจะหนี อาจทำให้ถึงตายได้ จึงต้องมีการเรียกขวัญ สูตรขวัญเพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่ตัวตน จะได้สบาย (มนัส สุขสาย, (ม.ป.ป.))

ขวัญ คือสิริหรือมงคล ไม่มีใครลักสิริหรือมงคลไปได้ ดังเช่นในอรรถกถาสีริชาดก พราหมณ์ผู้เป็นโจรจะไปลักสิริท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี กล่าวว่า “ท่านมหาเศรษฐี ข้าพเจ้ามาด้วยใจว่า จักลักสิริในเรือนของท่านไป ก็สิริได้ประดิษฐานอยู่ที่ห้องนอนของท่าน เมื่อท่านให้แก่นักข้าพเจ้า สิริกัเคลื่อนที่จากนั้นไปประดิษฐานที่แก้วมณี เมื่อท่านให้แก้วมณี สิริกัไปประดิษฐานอยู่ที่ไม้เจว็ด เมื่อท่านให้ไม้เจว็ด สิริกัเคลื่อนจากไม้เจว็ดไปประดิษฐานที่ศีรษะของนางบุญญลักษณาเทวี ข้าพเจ้าคิดว่า สิ่งนี้หนอเป็นสิ่งที่สละไม่ได้ จึงไม่อาจลักสิริของท่าน ของของท่านก็จึงเป็นของท่านเท่านั้น ครั้นกล่าวแล้ว ก็ลุดจากอาสนะหลีกไป” (อรรถกถาสีริชาดก, ออนไลน์)

ดังนั้น ขวัญจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน มีอยู่ทั้งในตัวคน สัตว์ พืช และสิ่งของ ตั้งแต่เกิด สิ่งที่เป็นที่รัก ที่บูชา ไม่มีใครลักสิริหรือมงคลไปได้ ถ้าขวัญยังอยู่กับคนหรือสิ่งนั้น ๆ ก็จะทำให้สุขสบาย แต่ถ้าขวัญหายหรือออกจากร่างออกจากสิ่งนั้น อาจทำให้ได้รับอันตรายหรือผลร้ายต่าง ๆ การทำพิธีเชิญขวัญจึงเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่คนโบราณอีสานทำกันมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ และทำกันมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ความหมายของปลิง (ขวัญ-เขมร) ปลิง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ขวัญ อาศัยอยู่กับจิตใจของคนชาวเขมร-ส่วย เชื่อว่าในจิตใจของคนจะมีปลิงอยู่ 19 ดวง ทำให้จิตใจปกติ มีความสุขสดใส ถ้าหากเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้คนนั้นตกใจ หวาดกลัว หรือหวาดผวา ก็จะทำให้ “ละล้วยปลิง” (ขวัญขาดพร่องจำนวนไป) หรือ “บัตปลิง” (ขวัญหายหรือขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จำเป็นต้องทำพิธี “เฮาปลิง” (เรียกขวัญ) หรือหากปลิงนั้นถูกคนมีเวทมนตร์สวด สูบเอาปลิงไปทำคุณไสย หรือภูตผีมาจับเอาปลิงไปทำร้าย กักขัง ก็ต้องทำพิธี “ยวปลิง” (เอาขวัญคืนมา)

ปลิง นอกจากจะมีในมนุษย์แล้ว ในสิ่งอื่น ๆ ก็อาจจะมี เช่น ในข้าวเปลือก จึงเกิดพิธี “เฮาปลิง สเร็ว” (เรียกขวัญข้าวเปลือก) เป็นต้น คนที่ “ละล้วยปลิง” หรือ “บัตปลิง” มักจะมีอาการ อิดโรย ซบเซา ไม่มีแรง กินไม่อร่อย นอนไม่หลับ ไม่มีชีวิตชีวา แม้มียาได้แต่กดทับ แต่จิตใจดับสลายแล้ว เพราะปลิงได้ออกจากร่างไปแล้ว เปรียบเหมือนยามหลับที่เราฝันไป ชาวเขมรก็เรียกว่า ปลิงได้ไปเที่ยว โดยออกจากร่างไป แต่ปลิงก็กลับมาเมื่อตื่น แต่คนที่ “ละล้วยปลิง” หรือ “บัตปลิง” จะต้องทำพิธี “เฮาปลิง” (เรียกขวัญหรือสู่ขวัญ) (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

พิธีเฮาปลิง (เฮาปลิง) ก็จะมีสำหรับประกอบพิธีเรียก “บายปลิง” (ข้าวขวัญ) ประกอบด้วย ข้าวสวย ไข่ไก่ต้ม น้ำตาลปึก (น้ำอ้อย) น้ำมะพร้าวอ่อน และเนื้อมะพร้าวอ่อน และมีด้ายผูกข้อมือ

เจ้าของปลิง ด้ายนี้ชุบน้ำขมิ้นให้เหลืองเปรียบเสมือนเป็นเส้นลวดทองคำ บทสวดในพิธีเป็นภาษาเขมร ดังนี้

“อำมาะบายตะไซนิ ดุจ เจีย ลู เมียะ เลิกเลิงกระเวียะ กำจัดเมียร แจ้ง บันแดงเมียรโตว เมียร เอย กม โนว อัญญิงจงได” แปลว่า ด้ายสามเส้นนี้ตั้งว่าเป็นลวดทองคำ ยกขึ้นกวัดแกว่ง กำจัด มารออกไป ไหลมารหนี มารเอยอย่าอยู่เลย ข้าจะผูกแขน

จากนั้นก็จะนำด้าย 19 เส้น รวบเข้าด้วยกัน แล้วคล้องเรียกขวัญ (เฮาปลิง) ที่ข้อมือของคนไข้ ครั้งที่ 1 ก็นับหนึ่ง ครั้งที่ 2 ก็นับสอง จนกระทั่งครบ 19 ครั้ง แล้วร้องว่า “ปรำ บูน ตะนอบ สอบ กรบ โมเวย ปลิง ปลีเยะ โมเวย ปลิง ปลีเยะๆ” (19 ครั้ง ครบถ้วน มาเถิดขวัญเอ๋ย ๆ) แล้วก็ผูกแขน ด้วยด้ายเหล่านี้ เป็นเสร็จพิธี (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

พิธีเฮาปลิง อีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า “ออยตาหมอเฒ่าโตวยัวปลิง” (ให้ตาหมอเฒ่าไปเอา ขวัญ) พิธีนี้ใช้ในกรณีคนเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย หมดแรง อิดโรย อ่อนเพลีย กินไม่ได้นอนไม่หลับ ผอม ชูบชืด เครื่องพิธี เฮาปลิงคือ กรวยดอกไม้ 2 กรวย หมากรูดหนึ่ง น้ำกระบอกหนึ่ง (มักใช้ก้าน มะละกอใส่น้ำผูกเชือกทำสายสะพาย) ห่อข้าวปลา รูปเทียนอย่างละคู่ ในตอนเย็นก็นำเครื่องพิธี เหล่านี้ ไปวางที่ตาหมอเฒ่า คือ หินก้อนเส้า (อาจจะเป็นหินศิลาแลง หินกรวด หรือดินแข็งเป็นก้อน เส้า ที่เป็นหุงข้าว ต้มแกง) วางกรวยดอกไม้แล้วกล่าวว่า ทราบว่าคุณหมอมีความเก่งกล้าไม่มีใคร เทียบได้ ตอนนี้ลูกหลานขวัญหาย ไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จึงมาขอพึ่งพาคุณตา ให้ช่วยไปตามปลิง เอามาให้ด้วย ลูกหลานได้ห่อข้าวปลาอาหาร น้ำและหมากพลูให้แล้ว เพื่อเป็นเสบียงในการเดินทางติดตาม เฮาปลิงกลับคืนมา แล้วก็พูดเองเออเองว่า เอาตาจะช่วยไปเอามาให้ จากนั้นก็ใช้ไม้ตอกก้อนเส้าให้ แตกออกสักชนิดหนึ่ง นำมาห่อชายผ้าขาวม้า พร้อมหมากพลูและด้ายผูกแขน เอามาแขวนไว้ที่บนหัวนอน 3 คืน ในระหว่างนี้ผู้ป่วยนอนหลับ ก็มักจะฝันว่า ได้เดินไปในป่าเขาไปที่ทุรกันดาร หลงทาง หาทางกลับไม่พบ และอาจมีการผจญภัยที่น่ากลัวต่างๆ ถ้าเป็นเช่นนี้แสดงว่า ปลิง (ขวัญ) ยังไม่ กลับมา ต้องมาบนบานตาหมอเฒ่าอีก จนกระทั่งฝันว่ากลับมาบ้านแล้ว เมื่อตื่นขึ้นแม้จะเป็นกลางดึก เขาจะปลุกกันมาผูกแขนรับขวัญ (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

ประเภทบายศรีสู่ขวัญในภาคอีสาน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ บายศรีสู่ขวัญคน บายศรีสู่ขวัญสัตว์ และ บายศรีสู่ขวัญสิ่งของ จังหวัดสุรินทร์อยู่ในภาคอีสานตอนบน ก็มีประเพณีที่ คล้ายคลึงกับชาวอีสานโดยทั่วไป ซึ่งชาวสุรินทร์อาจจะมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปรายละเอียด ด้วย ภาษาและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ พอสรุปได้ ดังนี้

1. บายศรีสู่ขวัญคน ได้แก่ (1) การสู่ขวัญพระสงฆ์เมื่อพระสงฆ์ได้สมณศักดิ์เป็นยาครูหรือ ยายา ชาวบ้านจะทำการสู่ขวัญให้หรือเวลาจะเอาพุทธรูปขึ้นประดิษฐานในแท่นประทับภายในวัด จะ ทำการสู่ขวัญพระสงฆ์ทั้งวัด เป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นผู้สืบมรดกทางพุทธศาสนาต่อไป (2) การ บายศรีสู่ขวัญนาค ทำได้ในทุกโอกาส การสู่ขวัญขึ้นอยู่กับโอกาส เวลา และสถานที่ เช่น งานบวช นาคในงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลงานบวชเขาพรรษา งานบวชแคะเคราะห์ เป็นต้น (3) การสู่ขวัญบ่าว สาวแต่งงาน นิยมทำกันในเดือน 3 เดือน 6 เดือน 9 ของทุกปีโดยขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้จัดงาน และจะต้องมีการหาฤกษ์ยาม...เพื่อที่จะได้เป็นสิริมงคลในการครองคู่ชีวิตก่อนที่จะหนุ่มสาวจะอยู่กิน ร่วมกัน ฉะนั้นมีการรยา จะต้องจัดให้มีพิธีแต่งงาน หรือชาวอีสานเรียกว่า “กินดอง” เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับคู่บ่าวสาวจึงต้องจัดให้มีการสู่ขวัญขึ้น ส่วนใหญ่มักกระทำที่บ้านเจ้าบ่าว (4) การสู่

ขวัญคนไข้มากำหนดวันที่แน่นอนขึ้นอยู่กับ วัน เวลาและสถานที่ในการจัดงาน อย่างเช่น คนเจ็บไข้นานๆ หรือชาวบ้านเรียกว่า “ป่วยปี” ชื่อว่า มีสาเหตุมาจากขวัญออกจากร่างจึงเกิดอาการเจ็บป่วย เมื่อหายจากการป่วยแล้วแต่ร่างกายยังไม่แข็งแรงถือว่าขวัญหนีคัง (ขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จึงจำเป็นต้องสู่ขวัญให้เพื่อเรียกขวัญให้มาอยู่กับร่างจะทำให้คนป่วยหายจากการเจ็บป่วยได้เร็วขึ้น นี่เป็นกุศโลบายในการที่จะให้กำลังใจบุคคล (5) การสู่ขวัญผู้สูงอายุ ไม่กำหนดวันที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับวัน เวลา และสถานที่ในการจัดงาน การมีพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเรียกขวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัว ก็เป็นกุศโลบายในแสดงความเคารพในผู้สูงอายุในหมู่บ้าน การที่จะให้บุคคลที่กำลังใจในการสู้ชีวิตต่อไป (พระบุญช่วย โชติวิโส (อ๋วยวงศ์), 2553)

สำหรับการเรียกขวัญทั่วไปของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ ในพิธีบวชนาค มีการเฮาปลีง (สู่ขวัญนาค) และการโกนจุก จะมีพิธีพิสดารกว่า ส่วนพิธีอย่างอื่น เช่น การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ส่งลูกไปทหาร รับลูกจากการเป็นทหาร รับขวัญลูกหลานที่จากไปไกลนาน ๆ เป็นต้น มักจะไม่มีการสวดสู่ขวัญ หรือสวดเฮาปลีง มีเพียงด้ายผูกแขนและเรียกขวัญ ด้วยคำสั้นๆ แสดงความรักความห่วงใยเท่านั้น (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

พิธีสู่ขวัญ มักประกอบพิธีในช่วงเช้า เจ้าภาพจะยกพานบายศรีหรือภาชนะขวัญ มาไว้บริเวณโถงบ้านหรือชานบ้าน จากนั้นก็จะเชิญหมอขวัญและผู้รับการสู่ขวัญนั่งหันหน้าเข้าหาขวัญ ญาติมิตรและเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานนั่งล้อมวงรอบภาชนะขวัญทุกคนพนมมือหมอขวัญจะจุดเทียนตั้งบนยอดของภาชนะขวัญหมอขวัญจะเริ่มสวดบทสูตรขวัญ บทสูตรขวัญจะมีลักษณะร้อยกรองบางที่เรียกว่า กาพย์ (ร่าย) การสวดเริ่มด้วยภาษาบาลี จากนั้นก็เป็นภาษาท้องถิ่นหรือภาษาเขมร ก่อนจบแต่ละตอนของการสวด หมอขวัญจะเรียกขวัญโดยลงท้ายด้วย “โมเวย” ผู้ที่นั่งล้อมวงภาชนะขวัญก็จะร้องรับพร้อมกันว่า “โม โมเด้อ” เมื่อบทสูตรขวัญเรียบร้อยแล้ว หมอขวัญจะเอาฝ้ายผูกข้อมือผู้รับการสู่ขวัญ จากนั้นพ่อแม่และญาติพี่น้องก็มาผูกให้ต่อไป ปัจจุบันชาวไทยเขมรยังคงปฏิบัติพิธีสู่ขวัญอยู่ และยังมีค่านิยมมากถึงปัจจุบันนี้ (รุจิราภรณ์ อรรถสิทธิ์ และคณะ, 2548)

2. บายศรีสู่ขวัญสัตว์ ได้แก่ (1) การสู่ขวัญช้าง ช้างเป็นสัตว์มงคลของไทย โดยส่วนใหญ่จะมีในภาคอีสานตอนล่าง ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ที่มีการเลี้ยงช้างมากที่สุด โดยในเครื่องพิธีจะประกอบด้วยหญ้า ยอดอ้อย และยอดไม้ไผ่หรือพืชส่วนใดที่เป็นอาหารช้างนั้นโปรดปราน (สาร สารทัศนันทน์, 2540: 8) (2) การสู่ขวัญควาย นิยมทำกันในช่วงการทำนาของทุกปี ในบางพื้นที่ทำก่อนทำนาแต่บางพื้นที่นิยมทำกันหลังทำนาเสร็จแล้ว เพราะว่าควายเป็นสัตว์ที่มีคุณแก่คนมาก เพราะเป็นแรงงานหลักในการทำนา ทำไร่นาสวน ชาวบ้านถือว่าคนได้กินข้าวเพราะสัตว์เหล่านี้ ดังนั้น ก่อนที่จะลงมือทำนาครั้งแรกหรือเลิกทำนาแล้ว เจ้าของมักทำพิธีสู่ขวัญให้เพื่อเป็นการรำลึกถึงบุญคุณ และขอขมาที่ได้ ด่าว่า เหยียดรีระหว่างทำงานร่วมกันจัดใหม่น้ำอบ น้ำหอม และเหล้า เป็นต้น แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยจะปรากฏให้เห็นมากนัก มีเพียงแคเป็นบางหมู่บ้านเท่านั้น (พระบุญช่วย โชติวิโส (อ๋วยวงศ์), 2553)

3. บายศรีสู่ขวัญสิ่งของ ได้แก่ (1) การสู่ขวัญเสื่อ คือการนำเอาพิธีและขั้นตอนการสร้างบ้านเรือนมาพูดในที่ประชุม เพื่อให้คนที่มาในพิธีรู้จักสร้างให้เป็นสิริมงคล ถ้าบ้านเรือนทำไม่ถูกแบบก็จะนำแต่ความไม่เป็นมงคลมาสู่บุคคลในครอบครัวนั้น ๆ ได้ ดังนั้น จะต้องมียุติการบายศรีสู่ขวัญ คือการยกเสาเอก เป็นต้น (พระบุญช่วย โชติวิโส (อ๋วยวงศ์), 2553) (2) การเฮาปลีง สเร็ว (สู่ขวัญ

ข้าวเปลือก) ตามคติความเชื่อของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ สมัยดึกดำบรรพ์ ข้าวมีเมล็ดใหญ่เท่าผลแตงกวาเองงามเองในนา เมื่อแล้วสุกแล้วจะพากันบินเข้าสู่ยุ้งข้าวเองราวกับฝูงผึ้ง จะหุงกินก็ไม่ต้องตำข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสารปอกเปลือกหุงด้วยมือก็หุงได้ วันหนึ่งมีหนุ่มสาวกำลังพลอดรักกันอยู่เสียงข้าวบินเข้าสู่ยุ้งข้าวดังหึ่ง ๆ ราวจนพวกเขา เขาพูดกันไม่ได้ยิน จึงตำทอข้าวเปลือกเหล่านั้น ข้าวเปลือกโกรทที่คนทั้งสองไม่รู้บุญคุณของข้าว จึงบินหนีไปอยู่ที่ซอกเขาในป่าหิมพานต์ ตั้งแต่นั้นมานมนุษย์และสัตว์โลกเดือดร้อน เพราะไม่มีข้าวบริโภค จึงต้องไปติดตามเชิญข้าวเปลือกกลับคืนมา มีผู้อสาสมัครไปติดตามจำนวนมาก แต่มักจะไปติดอยู่ที่ช่องแคบภูเขา คือตรงบริเวณช่องแคบที่มีน้ำไหลผ่าน ช่องแคบนั้นแคบมากปลาตกปลาช่อนก็ลอดไปไม่ได้ แต่มีปลาชนิดหนึ่งที่เอี้ยวตัวลอดไปได้ และได้เชิญข้าวเปลือกกลับมาได้ ปลาชนิดนั้นเขมรเรียกว่าปลาฉลาม คือฉลามในการที่ไปเชิญข้าวเปลือกกลับคืนมาได้ เมื่อข้าวเปลือกกลับมาแล้ว ก็ตั้งแง่กับมนุษย์ว่าต่อไปนี้จะไม่มีข้าวยุ้งข้าวของมนุษย์อีก มนุษย์ต้องไปปักดำทำนาเอง เกียวข้าวเอง นวดข้าวเอง ข้าวจึงจะยอมอยู่กับมนุษย์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงต้องทำนาและเมล็ดข้าวก็น้อยลงเท่าขนาดทุกวันนี้ และข้าวก็น่าจะมีเทพธิดาประจำคือแม่โพสพ เป็นเจ้าแห่งข้าว พิธีเฮาปลิง สเร็ว (สู่ขวัญข้าวเปลือก) คือพิธีเซ่นไหว้แม่โพสพ เพื่อแสดงความสำนึกในบุญคุณของแม่โพสพที่ได้เลี้ยงมนุษย์สืบมาแต่โบราณ ในสังคมเขมร-ส่วย จะทำพิธีเฮาปลิง สเร็ว โดยทั่วไป (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

กล่าวโดยสรุป ชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ให้ความสำคัญต่อขวัญและกำลังใจมาก จึงต้องมีการฮาวปลิงหรือเฮาปลิง (เรียกขวัญ) หรือสู่ขวัญ ปลิง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ขวัญ อาศัยอยู่กับจิตใจของคนชาวเขมร-ส่วย เชื่อว่าในจิตใจของคนจะมีปลิงอยู่ 19 ดวง ทำให้จิตใจปกติ มีความสุขสดใส ถ้าหากเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้คนนั้นตกใจ หวาดกลัว หรือหวาดผวา ก็จะทำให้ “ละล้วยปลิง” (ขวัญขาดพร่องจำนวนไป) หรือ “บัตปลิง” (ขวัญหายหรือขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จำเป็นต้องทำพิธี “เฮาปลิง” (เรียกขวัญ) ซึ่งเป็นพิธีกรรมผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ พิธีบายศรีสู่ขวัญ คือการทำคนที่ขวัญหายให้เกิด สติ สมาธิ และปัญญา การฮาวปลิง มีหลายประเภท ในหลายโอกาส และหลายกรณี อีกทั้งมีคำสูตรขวัญที่แตกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น และแตกต่างที่คำสวดด้วยคำสูตรขวัญหรือคำเรียกขวัญ ที่เป็นคติสอนใจ

วิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์

ชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์เป็นชาวกวยมะลัว หรือมะหลัว อาศัยอยู่ในเขตสุรินทร์ ศรีสะเกษ หรือกวยอะเจียง กลุ่มที่มีความชำนาญในการคล้องช้าง อยู่ในเขตอำเภอท่าตูม อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ชาวกวยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม จากเขมร และลาวโดยการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยการแต่งงานระหว่างกลุ่ม ชาวกวยจึงรับวัฒนธรรมภาษาและประเพณีจากเพื่อนบ้าน การถือศาสนาและความเชื่อของชาวกวย ยังมีความเชื่อในเรื่องลัทธิผีวิญญาณสูง การถือผีบรรพบุรุษของคนถือว่าเป็นผีที่ดีให้ความอารักขา และความสุขแก่ลูกหลานได้ นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชาวอีสานคู่กับการถือผี ชาวกวยหรือกวยเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์บางส่วน คนไทยเรียกว่า ส่วย (ไพฑูรย์ มีกุล, 2547) ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดสุรินทร์ ใช้ภาษาถิ่นเป็นภาษาพูดในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีอยู่สามภาษา คือ ภาษาเขมร ภาษาส่วย และภาษาลาว (ปราวิณีย์ ไชนามนต์, 2564)

เอกลักษณ์ที่โดดเด่น จังหวัดสุรินทร์ มีผ้าไหมสุรินทร์ สายใยแห่งอารยธรรมหอม ผ้าทอของสุรินทร์ มีประวัติความเป็นมายาวนาน และยังคงรักษารูปแบบลวดลายสีสันทันที่แปลกตา ความประณีต และกลวิธีการทอแบบโบราณไว้ได้จนถึงปัจจุบัน การทำประเทียม ประคำหรือลูกประคำ ที่นำมาย้อมหรือจัดแต่งเป็นเครื่องประดับ ทำจากเงินแท้และทำจากทองผสม (ทองดอกบวบ) แหล่งผลิตประเทียมที่ขึ้นชื่อที่สุดคือ กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ และช้างเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนามสุรินทร์เมืองช้าง

การละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นของเด็ก คือ การเล่นใบคุ่ม (บายคม) การเล่นกระโดดเชือกคนเดียว การเล่นซ่อนหา แบบโป้งแปะ การเล่นซ่อนหาแบบมีเมฆ การเล่นตีตุ๊กต๋ การ เล่นโยนกอด การเล่นจักกะสาร หรือรีรีข้าวสาร การเล่นว่าว การเล่นตีตม้ตมะขาม การเล่นป็นกาบกล้วย เป็นต้น และการละเล่นของผู้ใหญ่ การละเล่นรื่นเริงในงานมงคล เช่น งานฉลองบุญ งานกฐินผ้าป่า งานเทศกาล ได้แก่ กันตรึม เรือนอันเร กะโนบตึงตองนอกรบวงนา ลีเกเชมร หนึ่งตะลุง มโหรี ปี่พาทย์ รำมะนา เจริญ ชันดุด อ้นซอ สะแนวนบ และหมอลำ เป็นต้น

ความเชื่อด้านพิธีกรรม ในหมู่กลุ่มชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย มีความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคมของคลัง มนต์ดำอยู่มาก แต่ปัจจุบันได้เสื่อมคลายลงไปมากในชนรุ่นใหม่ คงมีอยู่ในกลุ่มชนที่สูงวัยเท่านั้น ซึ่งมีพิธีกรรม คือ ใจแซนโฆนตา (วันบูชาปู่ย่าตายาย) จวมกรู คือตัวแทนของผีบรรพบุรุษ เพื่อมีหน้าที่ดูแลทารกไม่ให้เจ็บป่วย แซนฆมอด เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเซ่นสรวงดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว แซนเนียกตา เป็นพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านจับเดิมปูก เป็นพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าที่เจ้านาหรือผีไผ่นา...(ปราวิณีย์ ไชนามนต์, 2564) รวมถึงการเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายตามรูปแบบของประเพณีที่สืบทอดกันมา (พระครูโกวิทสุตาภรณ์, 2563)

สรุป วิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีขนบธรรมเนียมที่มีความคล้ายคลึงกับชาวเขมรในกัมพูชา แต่ยังมีข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง ภาษาพูดที่ใช้มีอยู่สามภาษาคือ ภาษาเขมร ภาษาส่วย และภาษาลาว นับถือพุทธศาสนา และยังคงรักษาไว้ซึ่งพิธีกรรมและการละเล่นพื้นเมืองต่างๆ อีกทั้งคนรุ่นใหม่ก็ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม ของคลัง มนต์ดำ แต่ปัจจุบันได้เสื่อมคลายลงไปมากในคนรุ่นใหม่

วิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิงในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์

จากการศึกษาและการสัมภาษณ์สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน และหมอลำชาวลาว คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิงในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ สามารถนำไปวิเคราะห์ และสรุปได้ใน 3 ด้าน คือ

1. **ด้านจิตใจ** เสรี อุปถัมภ์ ให้สัมภาษณ์ว่า “...ขวัญ ที่เป็นนามธรรม เหมือนกับจิตใจของเราเปรียบได้กับขันธ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มีความเชื่อว่าทุกคนจะมีเทวดาประจำตัว โบราณจะเทียบเคียงเท่ากับขวัญของเรา เวลาตกใจ จิตจะเตลิด จิตไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญจะไม่อยู่กับตัว เช่น เวลาดีใจมาก ขวัญก็ไม่อยู่กับตัว เสียใจมาก ขวัญก็ไม่อยู่กับตัว หรือเกิดอุบัติเหตุ ขวัญก็ไม่อยู่กับตัว...คุณค่าและความสำคัญของการฮาวปลิง จะทำให้คนที่ได้รับการฮาวปลิงได้รับกำลังใจ มีความฮึกเหิม เส้นด้ายที่มาผูกข้อมือเป็นเครื่องสื่อว่ามีพี่น้องมาให้กำลังใจให้ความอบอุ่น คนเราถ้าขวัญ

อยู่กับเนื้อกับตัว หรือถ้าเรามีขวัญดี จะสามารถฝ่าฟันอุปสรรคได้ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น สถานการณ์โควิด ซึ่งการเรียกขวัญจะไปเติมเต็มให้คนๆ นั้นมีกำลังใจ เวลาเมื่อไรมาเรียกขวัญแล้วจะทำให้เรามีพลังมันเป็นวิธีการบำบัด ให้หายเจ็บหายป่วยคือ การเรียกขวัญ...” (เสรี อุปลัมภ์, 2564)

ในประเด็นนี้ ในพระไตรปิฎก พระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์ ความว่า “ขันธ 5 คือ 1. รูปขันธ (กองรูป) 2. เวทนาขันธ (กองเวทนา) 3. สัญญาขันธ (กองสัญญา) 4. สังขารขันธ (กองสังขาร) 5. วิญญาณขันธ (กองวิญญาณ)” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 35 ข้อ 1 หน้า 1) ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมาย คำว่า “ขันธ 5” จึงหมายถึง ส่วนประกอบ 5 อย่างที่รวมเข้าเป็นชีวิต ด้วยรูปขันธเวทนา ขันธสัญญา ขันธสังขาร ขันธวิญญาณ ขันธที่ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวม ซึ่งบัญญัติเรียกว่าสัตว์ บุคคล ตัวตน ตัวเรา ตัวเขา เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) สอดรับกับความเห็น บุญเกิด พิมพ์รเมธากุล กล่าวว่า “ชาวอีสานเชื่อกันว่า ร่างกายมนุษย์ อวัยวะทุกส่วนในร่างกาย แบ่งเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถมองเห็นด้วยตา และสามารถจับต้องสัมผัสได้ด้วยมือ จมูก หู ลิ้น และทุกส่วนของร่างกาย ส่วนที่สอง คือส่วนที่เป็นนามธรรมเรียกว่า ขวัญ ของสิ่งนั้น ๆ เช่น ทุกส่วนที่รวมเป็นร่างกายทั้งหมดที่เป็นตัวตน เรียกว่า ขวัญตัว ส่วนของร่างกาย นับจากสะดือขึ้นมาถึงคอ เรียกว่า ขวัญคิง (คิง แปลว่า ลำตัว) หูก็มีขวัญหู ตาก็มีขวัญตา สรุปว่า ร่างกายทุกส่วน ก็มีขวัญ” (บุญเกิด พิมพ์รเมธากุล, 2544) และเสรี อุปลัมภ์ ก็ให้ความเห็นว่า “การเรียกขวัญ จึงทำให้เกิดคุณค่าและมีความสำคัญทางจิตใจ คนที่ได้รับการเรียกขวัญ จะมีกำลังใจ มีความฮึกเหิม เพราะมีพี่น้องมาให้กำลังใจให้ความอบอุ่นระหว่างทำพิธี” สอดรับกับความเห็นของ ส้ารวม ดีสม “การเรียกขวัญมีคุณค่าในมนุษย์แต่ละคนตั้งแต่เกิดจนตาย ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ คนที่กำลังจะหมดหวัง กำลังเศร้าเสียใจ จะมีขวัญกำลังใจในการต่อสู้กับสิ่งต่าง ๆ ทำให้มีพลังใจเกิดขึ้น” (เสรี อุปลัมภ์, 2564)

ดังนั้น ในประเด็นนี้ จึงพอสรุปได้ว่า ขวัญ ส่วนที่เป็นนามธรรมเรียกว่า ขวัญ ของสิ่งนั้น ๆ เช่น ทุกส่วนที่รวมเป็นร่างกายทั้งหมดที่เป็นตัวตน เรียกว่า ขวัญตัว ส่วนของร่างกาย นับจากสะดือขึ้นมาถึงคอ เรียกว่า ขวัญคิง เปรียบได้กับขันธ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยเชื่อว่าจะมี “ขวัญ” หรือจิตเข้ามาเป็นส่วนคอยควบคุมการดำรงอยู่ของร่างกาย เช่น ขวัญแข็ง ขวัญชา ขวัญตา ขวัญหู ซึ่งขวัญของส่วนต่าง ๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันทั้งร่างกาย และจิตหรือขวัญ ซึ่งหากส่วนใดส่วนหนึ่งได้รับการกระทบกระเทือนก็จะส่งผลให้อีกส่วนได้รับผลกระทบไปพร้อม ๆ กัน อาทิเช่น เมื่อร่างกายได้รับความกระทบกระเทือนบาดเจ็บขึ้นมาก็ย่อมส่งผลให้จิตใจได้รับผลดังกล่าวตามกัน เช่น เวลาตกใจ จิตจะเตลิด จิตไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญจะไม่อยู่กับตัว คุณค่าและความสำคัญของพิธีฮาวปลิง จึงมีผลทางด้านจิตใจ เพื่อเสริมสร้างสภาพจิตใจผู้ที่ถูกเรียกขวัญให้คืนสู่สภาพปกติ มีขวัญกำลังใจ มีพลังใจเกิดขึ้น และมีความฮึกเหิม เพราะมีพี่น้องมาให้กำลังใจให้ความอบอุ่น ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล มีความสุขสบาย มีจิตใจมั่นคง คนเราถ้าขวัญอยู่กับเนื้อกับตัวหรือถ้าเรามีขวัญดี จะสามารถฝ่าฟันอุปสรรคได้ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น สถานการณ์โควิด เป็นต้น

2. ด้านความเชื่อ จากการสัมภาษณ์ เสรี อุปลัมภ์ กล่าวว่า “ขวัญ ที่ป็นรูปธรรม คือขวัญอยู่บนหัวเรา เหมือนกันหอย บางคนก็มีขวัญเดียว ถ้าคนไหนมีสองขวัญโบราณกล่าวว่าจะเป็นคนเจ้าชู้ ขวัญไม่ได้มีอยู่เฉพาะคนเท่านั้น ในวัวควายก็มี คนเราถ้าขวัญอยู่กับเนื้อกับตัว หรือถ้าเรามีขวัญดี จะสามารถฝ่าฟันอุปสรรคได้ในสถานการณ์ต่างๆ... เวลาเมื่อไรมาเรียกขวัญแล้ว จะทำให้เรามีพลัง มัน

เป็นวิธีการบำบัด ให้หายเจ็บหายป่วยคือ 1) เรียกขวัญ หรือสู่ขวัญธรรมดา ในกิจธรรมดา จะใช้ได้ทุกกรณี 2) คนเจ็บไข้ได้ป่วย เรียกขวัญธรรมดาก็ได้ ถ้าเจ็บป่วยหนัก จะใช้เรียกขวัญธรรมดา พิธีกรรมธรรมดาไม่ได้ ต้องใช้วิธีสู่ขวัญ หรือต่างพื้นที่จะใช้เรียกว่าการซ่อนขวัญ จะใช้สำหรับคนเจ็บไข้ได้ป่วยหนัก ๆ..” (เสรี อุปลัมภ, 2564) และ สรรวม ตีสมน ให้สัมภาษณ์ว่า “ความหมายของคำว่า “ฮาว หรือ เฮา” แปลว่า เรียก ปลืง แปลว่า “ขวัญ” จากคำบอกเล่าจากผู้รู้และผู้เฒ่าผู้แก่ว่า ฮาวปลืงหรือการเรียกขวัญมีมาตั้งแต่บรรพกาลแล้ว แต่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน สรุปล ฮาวปลืงหรือการเรียกขวัญ มีมาตั้งแต่โบราณ พร้อมกับความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ เมื่อมีรูปร่าง ต้องมีจิตวิญญาณ เปรียบเหมือนกับนั่งสมาธิแล้วจิตหลุดไป หรือขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญลอย จิตล่องลอย อาจจะเป็นเพราะสิ่งลี้ลับวิญญาณมาเอาขวัญไป จึงมีการเรียกขวัญ โดยมีเครื่องสังเวยเป็นกรวย 5 กรวย (ยังไม่ปรากฏว่ามีบายศรี) มีธูปและมีดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม กลิ่นหอมจะดึงดูดสิ่งที่มองไม่เห็นมาให้อยู่แล้ว เรียกว่า “โมเวย ปลืงเอย” (สรรวม ตีสมน, 2564)

ในประเด็นนี้ เป็นไปตามแนวคิดพระยาอนุมานราชชน (เสฐียรโกเศศ) กล่าวถึง “ในเรื่องขวัญสิ่งหนึ่งที่สิงอยู่ในร่างกายมาแต่กำเนิดเชื่อว่า ถ้าขวัญอยู่กับเนื้อกับตัวของผู้นั้นผู้นั้นจะมีแต่ความสุขสบายไม่ป่วยไข้ได้ทุกข์ ถ้าขวัญหนีออกไปจากตัวจะทำให้ผู้นั้นเป็นไข้ได้ทุกข์ และอาจถึงแก่ความตายได้หากขวัญไม่กลับคืนมาอยู่ในร่างกายตามเดิม ซึ่งขวัญนี้ไม่ได้มีแต่เฉพาะคนเท่านั้น แม้แต่ในสัตว์สิ่งของบางอย่างก็มีความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ มิใช่เฉพาะชาวไทยในประเทศไทยเท่านั้น ชาวต่างถิ่นอื่น เช่น ไทยใหญ่ ลื้อ ลาว เป็นต้น มีคติความเชื่อเรื่องขวัญเป็นทำนองเดียวกัน เพราะมีคำเรียกว่า “ขวัญ” เหมือนกัน และมีพิธีรีตองเกี่ยวกับเรื่องขวัญ สืบเป็นประเพณีต่อมา” (พระยาอนุมานราชชน (เสฐียรโกเศศ), 2506) สอดรับกับงานวิจัยของ ยโสธรา ศิริภาพระภากร พบว่า “ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวเขมร เชื่อว่าชีวิตขาดขวัญไม่ได้ ถ้าขวัญอยู่กับตัวจิตใจจะมั่นคง แต่ถ้าตกใจหรือเสียใจขวัญจะออกจากร่าง ทำให้เกิดผลร้ายต่าง ๆ อาจทำให้ผู้นั้นเป็นทุกข์หรือเสียชีวิตได้ต้องมีการเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัว ขวัญเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ จึงต้องมีพิธีการสู่ขวัญ หรือเฮาปลืง (ฮาวปลืง) กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ มีความเชื่อเรื่องขวัญอย่างมากและเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ กล่าวคือ ทุกคนที่เกิดมาจะมีการทำจวมกรู (ครูกำเนิด) ไว้เพื่อเป็นที่ประทับของเทวดารักษาประจำตัว หรือที่อยู่ของขวัญ หากเจ้าตัวเจ็บไข้ก็จะมาไหว้เพื่อขอพร และขอขมาในสิ่งที่ได้ทำล่วงเกิน ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อและพิธีกรรมต่าง ๆ จะมีการเรียกขวัญด้วย...หากมีเหตุที่ทำให้ขวัญไม่ดีหนีกระเจิงไปที่ไกลๆ แล้วไม่กลับมาจนทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย ผื่นร้ายละเมอ ใจลอย อาจเกิดอาการ ความเจ็บป่วย หรือมีเหตุให้ตกใจเสียใจ ขวัญประจำคนนี้จะหนีออกจากตัวตนจะต้องทำการเรียกขวัญให้เข้ามาสู่ตัวเอง โดยหมอเรียกขวัญที่เป็นผู้ทำพิธีกรรม เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัวให้มีกำลังใจ ส่งเสริมจิตใจให้ดีขึ้น” (ยโสธรา ศิริภาพระภากร, 2559)

ดังนั้น วิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีความเชื่อเรื่องขวัญอย่างมากและเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ ซึ่งเชื่อว่าทุกคนที่เกิดมาจะมีการทำจวมกรู (ครูกำเนิด) ไว้เพื่อเป็นที่ประทับของเทวดารักษาประจำตัว เนื่องจากเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาจากชาติพันธุ์ขอมหรือขแมร์ว่า คนเราจะต้องมีปลืง มีขวัญ มีวิญญาณ ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ขวัญก็คือวิญญาณ เมื่อขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญลอย จิตล่องลอย อาจจะเป็นเพราะสิ่งลี้ลับวิญญาณมาเอาขวัญไป จึงมีการเรียกขวัญ โดยมีหมอเรียกขวัญเป็นผู้ทำพิธีกรรม มีเครื่องสังเวย มีธูปและมีดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม โดยมีความเชื่อว่าการกลิ่นหอมจะ

ดึงดูดสิ่งที่ไม่เห็นมาให้อยู่ ซึ่งความเชื่อนี้เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน ทำให้เกิดปัญญามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีนี้ เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพ มีความเข้มแข็ง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข

3. ด้านความสามัคคี ส้ารวม ตีสม ให้สัมภาษณ์ว่า “...สิ่งที่สำคัญในการฮาวปลึง จะเห็นความรักสมัครสมาน ความสามัคคีในครอบครัวและในชุมชน” และ เสรี อุบลมภ์ ให้สัมภาษณ์ว่า “..ด้านพิธีกรรม จะมีเครื่องประกอบพิธี เช่น ไข่ บายศรี หรือถ้าไม่มีญาติพี่น้องหรือเพื่อนก็ใช้จับไม้จับมือกัน เรียก “มาเยื่อขวัญเฮีย” หรือในปัจจุบันจะใช้โทรศัพท์เรียกขวัญก็ได้” (ส้ารวม ตีสม, 2564) สอดรับกับงานวิจัย อาหมัดอัลซารีย์ มูเก็ม พบว่า “การเรียกขวัญ เป็นพิธีกรรมทางความเชื่อของศาสนาพราหมณ์...ประกอบกับการมีความเชื่อในทางพุทธศาสนาที่ว่า การเรียกขวัญเสมือนเป็นการทำบุญที่ศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร เพราะหลังจากการเรียกขวัญให้กับผู้ป่วยแล้วนั้น ผู้ป่วยและครอบครัวจะต้องทำการเซ่นไหว้ทำบุญให้กับเจ้ากรรมนายเวรทั้งหลาย ภายหลังจากการกลับมารักษาตัวที่บ้าน ทางครอบครัวและญาติพี่น้องเห็นพ้องต้องกันให้มีการเรียกขวัญขึ้น อันเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในครอบครัวและผู้ป่วย เป็นการปฏิบัติตามความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ โดยมีหมอขวัญทำหน้าที่เป็นผู้เรียกขวัญ” (อาหมัดอัลซารีย์ มูเก็ม, 2559)

ดังนั้น ด้านความสามัคคีนั้น จะเห็นได้ว่า ในประเด็นการประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญทำพิธีโดยหมอขวัญ ครอบครัวต้องการให้มีการเรียกขวัญให้กับผู้ป่วย ภายหลังจากที่คนป่วยกลับมารักษาตัวที่บ้าน ทางครอบครัวและญาติพี่น้องเห็นพ้องต้องกันให้มีการเรียกขวัญขึ้น ซึ่งเป็นการร่วมมือร่วมใจกันด้วยความรักสมัครสมานในครอบครัว หรือถ้าไม่มีเครื่องสังเวญ ญาติพี่น้องหรือเพื่อนก็ใช้จับไม้จับมือกันหรือจะใช้โทรศัพท์เรียกขวัญก็ได้ เน้นที่ความร่วมมือกันเพื่อเป็นพลังสามัคคี อันจะเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในครอบครัวและผู้ป่วย สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์

บทสรุป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา “พิธีฮาวปลึง: คุณค่าและความสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์” ใน 3 ประเด็น สรุปได้ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประเพณีฮาวปลึงในชุมชนเขมรถิ่นสุรินทร์ ให้มีความสำคัญต่อขวัญและกำลังใจมาก จึงต้องมีการฮาวปลึงหรือเฮาปลึง (เรียกขวัญ) หรือสู่ขวัญ ปลึงเป็นภาษาเขมร แปลว่า ขวัญ อาศัยอยู่กับจิตใจของคนชาวเขมร-ส่วย เชื่อว่าในจิตใจของคนจะมีปลึงอยู่ 19 ดวง ทำให้จิตใจปกติ มีความสุขสดใส ถ้าหากเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้คนนั้นตกใจ หวาดกลัวก็จะทำให้ “ละล้วยปลึง” (ขวัญขาดพร่องจำนวนไป) หรือ “บัตปลึง” (ขวัญหายหรือขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว) จำเป็นต้องทำพิธี “เฮาปลึง” (เรียกขวัญ) ซึ่งเป็นพิธีกรรมผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ การฮาวปลึง มีหลายประเภท และคำสูตรขวัญหรือคำเรียกขวัญที่เป็นคติสอนใจแตกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่น 2) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ มีขนบธรรมเนียมที่มีความคล้ายคลึงกับชาวเขมรในกัมพูชา แต่ยังมีข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง ที่ภาษาพูด นับถือพุทธศาสนา ซึ่งยังคงรักษาไว้ซึ่งพิธีกรรมและการละเล่นต่างๆ และยังมีความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม ของคลัง มนต์ดำ แต่ปัจจุบันได้เสื่อมคลายลงไปมากในคนรุ่นใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของพิธี

ฮาวปลั่งในวิถีชีวิตของชาวพุทธเขมรถิ่นสุรินทร์ พบว่ามีผลใน 3 ด้าน คือ (1) ด้านจิตใจ เพื่อเสริมสร้างสภาพจิตใจให้คนที่ได้รับการฮาวปลั่งคืนสู่สภาพปกติ มีขวัญกำลังใจ มีพลังใจเกิดขึ้นและมีความฮึกเหิม ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล มีความสุขสบาย มีจิตใจมั่นคง (2) ด้านความเชื่อ มีความเชื่อว่าคนเราจะต้องมีปลั่ง มีขวัญ มีวิญญาณ ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ขวัญก็คือวิญญาณ เมื่อขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญลอย จิตล่องลอย อาจจะเป็นเพราะสิ่งลี้ลับวิญญาณมาเอาขวัญไป จึงมีการเรียกขวัญ โดยมีเครื่องสังเวย มีรูปและมีดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม ซึ่งมีความเชื่อว่ากลิ่นหอมจะดึงดูดสิ่งที่มองไม่เห็นมาให้อภัย (3) ด้านความสามัคคี กรณีเมื่อผู้ป่วยได้กลับมารักษาทัวต่ที่บ้าน ทางครอบครัวและญาติพี่น้องเห็นพ้องต้องกันให้มีการเรียกขวัญขึ้น ซึ่งเป็นการร่วมมือร่วมใจกัน อันเป็นความสามัคคีในครอบครัว

เอกสารอ้างอิง

- ธวัช ปุณโณทก. (2546). *ความเชื่อพื้นบ้านสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ : โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล. (2544). *ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีอีสาน*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ปราวิณีย์ ไชนามนต์. (2564). *เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2564, จาก [https:// sites.google.com/site/52010814054inetg1/ngan-sng-xacary/naeana-canghwad-surinthr/phathnakar-thang-pra-wati-s/xeklaksn-thang-wathn-th](https://sites.google.com/site/52010814054inetg1/ngan-sng-xacary/naeana-canghwad-surinthr/phathnakar-thang-pra-wati-s/xeklaksn-thang-wathn-th).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระบุญช่วย โชติวิโส (อุยวงค์). (2553). *ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวนวนนิวาส จังหวัดสกลนคร*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระยาอนุমানราชธน (เสฐียรโกเศศ). (2506). *ขวัญและประเพณีการทำขวัญ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- พระครูโกวิทสุตาภรณ์. (2563). บุญข้าวสาก: มิติความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนากับคุณค่าเชิงจริยะในสังคมไทย. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์* 3(2): 42-54.
- ไพฑูรย์ มีกุล. (2547). *ไทยกาย : ชนพื้นเมืองดั้งเดิม*. อาศรมวัฒนธรรม. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- มนัส สุขสาย. (ม.ป.ป.). *การบายศรีสู่ขวัญ*. อุบลราชธานี : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน : เล่ม 8 และ เล่ม 15*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ยโสธารา ศิริภาพระภากร. (2559). *วิเคราะห์คำสอนจากพิธีกรรมเข้าทรงมะมวดที่สัมพันธ์กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในเขตจังหวัดสุรินทร์และจังหวัด*

- บุรีรัมย์. (คุุณินิพนธ์พุทธศาสตร์คุุณิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- รุจินาถ อรรถสิขฐ และคณะ. (2548). *ขวัญ : ขวัญชีวิตของคนไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี : กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2564). *ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย. กลุ่มชาติพันธุ์ : ขแมร์ลื้อ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2564, จาก <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/160>
- สาร สารทัศน์นันท. (2540). *พิธีสู่ขวัญและคำขวัญโบราณอีสานฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- สัมภาษณ์ นายเสรี อุปถัมภ์. (2564). ประชาญ์ชาวบ้าน. ตำบลลำดวน อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม.
- สัมภาษณ์ นางสาวรวม ดีสม. (2564). หมอทำขวัญ. ศิลปินมรดกอีสาน. ตำบลโคโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม.
- อรรถกถาสัทธาต. (2564). *ว่าด้วยโรคะเกิดแก่ผู้มีบุญ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2564, จาก <https://84000.org/tipitaka/attha/jataka.php?i=27045>
- อาหมัดอัลซารี มูเก็ม. (2559). *ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบน พื้นที่บ้านจารย์ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์*. (หลักสูตรประกาศนียบัตร (บัณฑิตอาสาสมัคร). วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุบล สวัสดิ์ผล และคณะ. (2561). *โครงการชาวปลิงจองได้กับการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ขามแดนชุมชนทองถิ่นไทย-กัมพูชากรณีศึกษา: บ้านไพรพัฒนา ตำบลไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทยกับภูมิเจิงพนม คุ่มตะเปียงไปร เซราะอ์ลลองเวง เขตอุดรมีชัย ราชอาณาจักรกัมพูชา*. (รายงานวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.



ยุทธศาสตร์การบริหารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน Management Strategies to Create Engagement with The Community

¹ผศ.ว่าที่ พ.ต.ดร.นพดล เจนอักษร

Asst.Prof.Maj. Nopadol Chenaksara, RTAR.,Ph.D.

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University

พระมหาไกรวรรณ ปุณฺณขันธ (ชินทตฺติโย)

Phramaha Kraiwan Punnakhan (Chiinathattiyo)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

ดร.ขัตติยา ดวงสำราญ

Khattiya Duangsamran, Ph.D.

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University

¹Corresponding author email: nchenaksara@gmail.com

Received September 25, 2021; Revised November 30, 2021; Accepted: December 1, 2021



บทคัดย่อ

ยุทธศาสตร์การบริหารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน เป็นกระบวนการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาโดยสร้างความสัมพันธ์โดยตรงหรือสร้างความสัมพันธ์โดยอ้อม ในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพตามสิทธิและหน้าที่ของชุมชน เป้าหมายหลักในการตอบสนองความต้องการร่วมกันของประชาชน ให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี และทัศนคติของบุคคลในชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมดำเนินการ ติดตามประเมินผล และร่วมรับผิดชอบ หรือร่วมใช้ผลประโยชน์จากการดำเนินงานนั้น โดยมียุทธศาสตร์การบริหาร 5 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การรู้จักชุมชน ด้วยการเลือกวิธีการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา ที่เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของสถานศึกษา 2) ยุทธศาสตร์การติดต่อสื่อสารกับชุมชน การเลือกรูปแบบการติดต่อสื่อสารทางเดียว สองทาง และเชิงปฏิบัติการ เพื่อเป็นเส้นทางที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษาและบ้าน 3) ยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน เป็นการสร้าง

ความสัมพันธ์และการทำงานกับชุมชน โดยเน้นถึงความสำคัญ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนเกิดแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา 4) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือกับชุมชน เน้นการทำงานเป็นทีม เพื่อความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนที่เข้มแข็งยั่งยืน และ 5) ยุทธศาสตร์ที่การลดช่องว่างระหว่างครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษา เป็นวิธีการที่หลากหลายในการสร้างบรรยากาศที่ดีสู่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา ร่วมกันแก้ปัญหา และร่วมกันภาคภูมิใจ เพื่อพัฒนาผู้เรียนและสถานศึกษาให้มีคุณภาพ ผู้บริหารสถานศึกษากับชุมชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้และเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

คำสำคัญ : ยุทธศาสตร์การบริหาร: การมีส่วนร่วม: ชุมชน

Abstract

An administrative strategy for community engagement is a process for school administrators to establish relationships either direct or indirect. Conducting activities with freedom according to the rights and duties of the community itself. The main goal is for the common needs of the people in accordance with the lifestyles, values, traditions and attitudes of the people in the community. Opportunities for community participation, monitoring and evaluation and share responsibility or share the benefits from the operation must have 5 management strategies; 1) community awareness strategy 2) community communication strategy 3) community assistance strategy 4) community cooperation strategy and 5) strategy to reduce the gap between family, community and school. Therefore, the administrators of the school and the community could apply them and use them as a guideline for further study.

Keywords: Management Strategy; Participation; Community

บทนำ

สถาบันทางการศึกษาเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญ ทำให้เกิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคมแก่คนในชุมชนต่าง ๆ สถานศึกษาและชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน เป็นสถาบันที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาทางการศึกษาในระบบแก่วัยเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตามสถานศึกษาหรือโรงเรียนต้องมีความเข้าใจที่ชัดเจนว่าโรงเรียนและผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม ซึ่งรวมทั้งครอบครัวและชุมชนด้วย

จากข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552) ให้มีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคเอกชน และทุกภาคส่วน ในการจัดการศึกษา และสนับสนุนการศึกษาและการเรียนรู้มากขึ้น จึงกำหนดแนวทางการปฏิรูป โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นในการจัดการศึกษาและสนับสนุนการศึกษาให้มากขึ้น

สถานศึกษากับชุมชนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ด้วยทั้งสองส่วนต่างสนับสนุนเกื้อกูลและพึ่งพากัน ทั้งนี้โดยมี “ผู้เรียน” เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสถานศึกษากับชุมชนและพ่อแม่ผู้ปกครองเข้าด้วยกัน โดยทั้งสถานศึกษาและชุมชนต่างก็มีบทบาทและอิทธิพลต่อการพัฒนาผู้เรียนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ในส่วนชุมชนเองก็มีอิทธิพลที่เป็นแรงกดดันต่อการดำเนินงานของสถานศึกษาและสถานศึกษาเองก็มีอิทธิพลต่อชุมชนและพ่อแม่ ผู้ปกครองไปพร้อม ๆ กัน (ชูชาติ พวงสมจิตร์, 2556) หัวใจของการบริหารสถานศึกษาอยู่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เปรียบเสมือนแม่ทัพหน้าของการจัดการศึกษา การจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับ ความรู้ความสามารถ วิสัยทัศน์ จึงต้องมียุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ

ความหมายของการมีส่วนร่วมกับชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนเป็นวิถีทางที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ การมีส่วนร่วม ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) อันระบุว่า ในการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (มาตรา 8) ดังนั้น การให้ชุมชนหรือประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา จึงเป็นแนวคิดที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชน ไว้ดังนี้

ธนสาร บัลลังก์ปัทมา (2551) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสีย เข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่การศึกษาปัญหา การวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาและการประเมินร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม คือ หลักร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบ ขณะที่เบญจรงค์ แสงสุกวาว (2551) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นและกระทำในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกันในองค์การ ร่วมกัน พิจารณากำหนดปัญหา ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ และปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญร่วมกัน ซึ่งบุคคลและคณะบุคคลมีความเกี่ยวข้องกัน จนเกิดความผูกพันต่อสมาชิกและองค์การ เพื่อให้เกิดผลทั้งตนเองและหน่วยงาน/องค์การ แล้วร่วมกันลงมือปฏิบัติ แบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการกระทำร่วมกัน ตรงกับแนวคิดของจอมพงศ์ มงคลวนิช (2555) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้บุคลากรมีการเชื่อมโยงใกล้ชิดกับการดำเนินกิจการและการตัดสินใจ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์การหรือเครือข่าย เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนา และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการหรือองค์การ ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนองค์การและหน่วยงานที่ดีที่สุด

จากความหมายที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมกับชุมชน สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมกับชุมชน หมายถึง กระบวนการทำงานที่บุคคลหรือคณะบุคคล ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันในองค์การหรือหน่วยงาน

ให้บรรลุจุดประสงค์ตามที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิบัติตามบทบาทของตนด้วยวิธีการที่เหมาะสม จึงจะสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นได้

เหตุใดจึงต้องสร้างการมีส่วนร่วมของสถานศึกษากับชุมชน

จากแนวคิดและหลักความจริงที่ยอมรับกันว่า สถานศึกษากับชุมชนเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ การร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชนก็เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้ง 2 ฝ่าย คือ สถานศึกษาได้พลังจากชุมชนมาช่วยในการจัดการศึกษา และชุมชนได้การศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน จึงเป็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมกัน ซึ่ง ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2556) ได้สรุปถึงเหตุผลว่า เพราะการศึกษาในสถานศึกษานั้นสัมพันธ์กับบุคคลในชุมชน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจในสถานศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม เนื่องจากภารกิจของสถานศึกษาสัมพันธ์กับชีวิตของทุกคนในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วยความศรัทธาและจริงใจ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงงานทุก ๆ ด้านของสถานศึกษา ทำให้ประชาชนเห็นความก้าวหน้าของการศึกษา เพื่อให้ประชาชนสนับสนุนช่วยเหลือสถานศึกษา เพื่อแก้ไขภาพลักษณ์ของครู เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มคนที่เป็นปัญหาต่อการศึกษา เพื่อความร่วมมือของชุมชนต่อการศึกษาหรือต่อโปรแกรมต่างๆ เพื่อปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นหรือชุมชนให้เป็นประโยชน์ เพื่อความเจริญงอกงามของเด็กและแก้ปัญหาความประพฤติของเด็ก และเพื่อการศึกษาพัฒนาชุมชน เพราะการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชนทำให้มีความรู้ความเข้าใจชุมชนดี ทั้งในด้านทรัพยากรของชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน

โดยสรุปแล้ว การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนมีความสำคัญใน 3 ประการ คือ 1) ช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ซึ่งรวมถึงการทราบความเคลื่อนไหวหรือความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่าย 2) ช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้ง และ 3) ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าวควรเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์กับสถานศึกษาและประโยชน์ต่อชุมชน

การมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา มีประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียน สถานศึกษาและชุมชน ให้ผลลัพธ์ในเชิงบวก ได้แก่ ผลลัพธ์ต่อผู้เรียน ผลลัพธ์ต่อสถานศึกษาและผลลัพธ์ต่อครอบครัวและชุมชน (SEDL, 2001) ดังนี้

ผลลัพธ์ต่อผู้เรียน คือ ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนดีขึ้น ทำให้ผู้เรียนได้รับการดูแลที่ดี มีทัศนคติที่ดี มีการศึกษาต่อในระดับสูงมากขึ้น อัตราการจบเพิ่มขึ้น ลดความรุนแรงและพฤติกรรมทางสังคม (Griffith, 1996) จัดอุปสรรคต่อการเรียน สร้างเครือข่ายสนับสนุนการเรียนรู้ และสร้างโอกาสการเรียนรู้ (SEDL, 2001)

ผลลัพธ์ต่อสถานศึกษา ได้แก่ ทำให้สถานศึกษามีการพัฒนาเสริมสร้างบรรยากาศในสถานศึกษา ส่งเสริมแหล่งทรัพยากร และส่งเสริมต่อการพัฒนาหลักสูตร (SEDL, 2001)

ผลลัพธ์ต่อครอบครัว ชุมชน ได้แก่ การพัฒนาทักษะ และความรู้กับผู้ปกครอง ชุมชนการสนับสนุนแหล่งทรัพยากร การเพิ่มศักยภาพและการพัฒนาชุมชน (SEDL, 2001) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองสามารถพัฒนาผลการเรียนของผู้เรียนตั้งแต่อ่อนเข้าเรียนจนถึงระดับสูง ผู้เรียนที่มี

ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษานั้น ๆ มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่าผู้เรียนที่ผู้ปกครองไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม (Bernstein, 2003)

ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จึงทำให้โรงเรียนจะได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น การเงินแรงงาน และทรัพยากรต่าง ๆ จากชุมชน และชุมชนก็จะได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เช่นกัน เป็นการให้ความร่วมมือช่วยเหลือประสานงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยมุ่งสร้างสรรค์ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แก่โรงเรียนและชุมชน (รัตนา กาญจนพันธ์, 2556)

ปัจจัยด้านบุคลากรที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษา

ปัจจัยที่เกี่ยวกับบุคลากรของสถานศึกษาที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน จำแนกออกเป็น 2 กลุ่มปัจจัย คือ

1. ปัจจัยเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญที่สุดที่จะโน้มน้าว ชักจูง ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษา ทั้งนี้ผู้บริหารควรมีคุณลักษณะหรือมีการปฏิบัติต่อชุมชนในสิ่งต่อไปนี้ คือ (ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2556)

1.1 ผู้บริหารสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน โดยผู้บริหารเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเป็นกันเองกับชาวบ้านและเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

1.2 ผู้บริหารสามารถทำงานร่วมกับกรรมการสถานศึกษาได้ดี เนื่องจากวิธีการที่ใช้เพื่อการปฏิรูปการศึกษาประการหนึ่ง คือ การกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาลงไปสู่ท้องถิ่นชุมชน และสถานศึกษา มุ่งเน้นให้มีการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) โดยแต่ละสถานศึกษามีตัวแทนจากชุมชนที่เรียกคณะกรรมการสถานศึกษามาร่วมเป็นกรรมการบริหารสถานศึกษา ดังนั้นการที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถทำงานร่วมกับกรรมการสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี ก็เป็นสิ่งที่บ่งชี้ประการหนึ่งว่า จะได้รับความร่วมมืออย่างดีจากชุมชน

1.3 ผู้บริหารให้เกียรติและให้กำลังใจแก่ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษา เนื่องจากผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษามักไม่ได้ประโยชน์ตอบแทนในรูปตัวเงินจากสถานศึกษา ในทางตรงกันข้ามผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมทั้งหลายกลับต้องสนับสนุนช่วยเหลือสถานศึกษาอยู่เสมอ ๆ ดังนั้นสถานศึกษาโดยเฉพาะผู้บริหารจึงควรให้เกียรติและให้กำลังใจแก่บุคคลกลุ่มนี้เพื่อความร่วมมือที่ดีต่อกัน และประโยชน์ที่จะเกิดกับการศึกษาและชุมชน

1.4 ผู้บริหารมีความประพฤติและมีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับของชุมชน เนื่องจากชุมชนให้ความสำคัญอย่างมากต่อผู้บริหาร และถือว่าสถานศึกษาจะดีหรือไม่ขึ้นกับผู้บริหารเป็นสำคัญ ดังนั้นถ้าผู้บริหารประพฤติดี มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับของชุมชน ก็เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลที่ยืนยันว่า ผู้บริหารที่มีคุณลักษณะข้างต้น และเป็นคนท้องถิ่นที่มีส่วนส่งเสริมให้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนดียิ่งขึ้น เนื่องจากมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับคนในชุมชนมากกว่าผู้บริหารที่เป็นคนต่างถิ่น ยิ่งถ้าผู้บริหารรุ่นก่อน ๆ ได้สร้างสมความศรัทธาไว้กับชุมชนเป็นอย่างดีแล้ว การโน้มน้าวให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาก็สามารถกระทำได้อย่างสะดวกขึ้น

2. ปัจจัยเกี่ยวกับครูผู้สอนในสถานศึกษา เนื่องจากครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับผู้เรียนและชุมชน ดังนั้นครูจึงเป็นบุคคลสำคัญที่สร้างความศรัทธาให้กับชุมชนและส่งเสริมให้ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษา โดยครูที่มีคุณลักษณะต่อไปนี้มีส่วนช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษา

2.1 เป็นผู้มีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน โดยครูสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนเสมอๆ ทั้งงานประเพณีของชุมชนและงานของชาวบ้าน

2.2 มีความรักความผูกพันและรู้สึกว่าเป็นเจ้าของสถานศึกษา โดยครูที่ตั้งใจปฏิบัติงานตามหน้าที่ และพยายามสร้างชื่อเสียงที่ดีงามให้กับสถานศึกษา เป็นสิ่งที่ประชาชนจะรับรู้ได้ว่ามีความรักความผูกพันต่อสถานศึกษา สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งส่งเสริมให้ชุมชนอยากเข้ามาสนับสนุนงานของสถานศึกษา

2.3 มีความสนใจเด็กและเอาใจใส่การเรียนการสอนดี เนื่องจากภารกิจหลักของสถานศึกษา คือ จัดการเรียนการสอน และความคาดหวังของผู้ปกครอง คือ คาดหวังว่าบุตรหลานของตนจะได้รับ ความเอาใจใส่ดูแลจากครูเป็นอย่างดี เรียนแล้วเป็นคนเก่ง คนดี มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์และปลอดภัย หากครูทำได้เช่นนี้ ชุมชนย่อมศรัทธาและร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานของสถานศึกษา มากยิ่งขึ้น

2.4 มีความสมัคสมานสามัคคีในกลุ่มครูด้วยกันดีส่งผลให้ทำงานเป็นทีม มีผลงานให้ชุมชนได้ชื่นชมมากขึ้น

2.5 เป็นครูที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสถานศึกษานี้เป็นเวลายาวนาน หรือเป็นศิษย์เก่าที่กลับมาเป็นครู สำหรับประเด็นนี้ พบว่า ครูเก่าแก่หรือศิษย์เก่าที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสถานศึกษาเป็นบุคคลที่เชื่อมโยงให้ศิษย์เก่าอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาได้อย่างดี

แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2556) ได้ประมวลแนวคิดในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ของนักวิชาการต่าง ๆ และสรุปเป็นแนวทางหลัก 2 แนวทาง คือ

1. แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างสถานศึกษากับชุมชน มี 2 ลักษณะ คือ

1.1 การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยฝ่ายสถานศึกษาเป็นฝ่ายรุกเข้าไปหาชุมชนด้วยสื่อและกิจกรรมต่าง ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1.1 การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับนโยบาย เป้าหมาย กิจกรรม กฎระเบียบ และสวัสดิการต่าง ๆ ของสถานศึกษา โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้แก่

1) จัดหมายข่าว หนังสือ วารสาร และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากสถานศึกษาถึงผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เช่น คณะผู้บริหาร แผนงาน นโยบาย ทุนการศึกษา

2) คู่มือผู้ปกครอง/คู่มือนักเรียน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับช่วงเวลาการเปิดเรียน ปิดเรียน ตารางการสอนซ่อมเสริม ตารางกิจกรรม ระเบียบการวัดและประเมินผลการเรียน ฯลฯ

3) สมุดรายงานของนักเรียน เพื่อรายงานความก้าวหน้าทางการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ และรับฟังความเห็นจากผู้ปกครอง

4) เว็บไซต์ของสถานศึกษา เพื่อสื่อสารเรื่องราว และกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษาสู่สังคม

5) เสียงตามสายและการโฆษณาประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ถึงคนในชุมชน ในส่วนของกิจกรรมการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนี้ สถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับทุกองค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์ ทั้งเนื้อหาสาระของสิ่งที่ประชาสัมพันธ์ วิธีการประชาสัมพันธ์ และสื่อที่ใช้ โดยเนื้อหาสาระที่มีพลังในการประชาสัมพันธ์ได้ดีที่สุดคือ “คุณภาพการศึกษา” ซึ่งดูได้จากคุณภาพของผู้เรียนที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน ดังนั้นสถานศึกษาควรเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นสำคัญเพื่อใช้เป็นเนื้อหาสาระหลักในการประชาสัมพันธ์

1.1.2 การจัดให้ผู้บริหาร ครู ผู้เรียน เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น การพัฒนาชุมชน ได้แก่ การขุดลอกคลอง ทำความสะอาดถนนและที่สาธารณะ 2) การร่วมกิจกรรมทางศาสนา และงานประเพณีของชุมชน เช่น การแห่เทียนพรรษา งานประจำปีของวัด 3) การร่วมงานของชาวบ้าน เช่น งานบวช งานมงคลสมรส งานศพ โดยสถานศึกษาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านได้อย่างหลากหลาย เช่น การส่งบุคลากรมาเป็นพิธีกร การส่งวงดนตรีของสถานศึกษามาแสดง

1.1.3 การให้ความรู้และบริการทางวิชาการแก่ชุมชน เช่น การเดินรณรงค์เพื่อต่อต้านยาเสพติด การป้องกันเอดส์ การฝึกทักษะและอาชีพแก่ประชาชนในชุมชน

1.1.4 การใช้สถานที่ และภูมิปัญญาในท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยนำผู้เรียนออกมาเรียนรู้กับภูมิปัญญา และเรียนรู้กับสถานที่และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งช่วยให้สถานศึกษาและชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้อีกทางหนึ่ง

1.1.5 การจัดให้มีกิจกรรมวันเยี่ยมผู้ปกครองที่บ้าน หรือกิจกรรมเยี่ยมบ้านผู้เรียนซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน โดยกิจกรรมดังกล่าวช่วยให้สถานศึกษาและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้อีกทางหนึ่ง

1.2 การนำชุมชนเข้ามาสู่สถานศึกษา เป็นการสร้างความสัมพันธ์โดยการเชิญให้คนในชุมชนเข้ามาสู่สถานศึกษา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.2.1 การเชิญผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประสบความสำเร็จ และภูมิปัญญาในท้องถิ่นเข้ามาเป็นวิทยากรให้กับทางสถานศึกษา เช่น เชิญผู้ปกครองมาสอนการทำขนม เชิญตำรวจมาให้ความรู้เรื่องกฎจราจร

1.2.2 การจัดกิจกรรมของสถานศึกษาแล้วเชิญประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมวันเด็กวันแม่ การแสดงนิทรรศการและผลงานของนักเรียน กิจกรรมกีฬา กิจกรรมวันเยี่ยมสถานศึกษา

1.2.3 การจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬาระหว่างครูกับผู้ปกครอง การแข่งขันกีฬาระหว่างนักเรียนปัจจุบันกับศิษย์เก่า

1.2.4 การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ผู้แทนทางศาสนา และผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาเป็นกรรมการสถานศึกษา โดยการดำเนินการดังกล่าวเป็นสิ่งที่สถานศึกษาต้องดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการอยู่แล้ว แต่ผลพลอยได้คือ ช่วยให้สถานศึกษากับชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และช่วยให้สถานศึกษามีเครือข่ายที่เข้ามาช่วยประชาสัมพันธ์ และสนับสนุนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษาได้อีกทางหนึ่งด้วย

1.2.5 การตั้งสมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ปกครอง และสมาคมครูเก่า เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมกับทางสถานศึกษา และช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2. แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ทำได้โดยการปรับปรุงบุคลากร และการปรับปรุงอาคารสถานที่ เพราะการปรับปรุงดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาอย่างหนึ่งที่จะสร้างความศรัทธาแก่ผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี และการพบเห็นสิ่งที่ดี ๆ ของสถานศึกษาช่วยให้สถานศึกษามีภาพลักษณ์ที่ดี และช่วยให้ชุมชนเกิดเจตคติที่ดีต่อสถานศึกษา นำไปสู่การสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชนได้ ซึ่งมีแนวทาง ดังนี้

2.1 การปรับปรุงพัฒนาบุคลากร ซึ่งได้แก่ ครู อาจารย์ คนงานภารโรง เจ้าหน้าที่อื่น ๆ รวมทั้งแม่ค้าที่ขายของในโรงเรียน ควรได้รับการปรับปรุงในเรื่องต่อไปนี้ เช่น การแต่งกาย กิริยาท่าทาง การวางตัว การเดิน ควรเรียบร้อย เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ การแสดงความรู้สึกรักใคร่และอารมณ์ ควรมีความอดกลั้นต่อปัญหาต่าง ๆ ไม่แสดงอารมณ์เมื่อไม่พอใจผู้มาติดต่อ มีอัธยาศัย ความเป็นผู้มีไมตรี ยิ้มแย้มแจ่มใสและระมัดระวังในการสนทนา รู้จักต้อนรับและทักทายปราศรัยกับแขก ให้ความเป็นกันเองกับผู้มาเยี่ยมเยียนการพุดจา ควรสุภาพอ่อนหวานเหมาะสมกับบุคคล มีทักษะและเขวามในการสังเกต ต้องมีไหวพริบในการสังเกตผู้มาติดต่อว่าเป็นใคร เพื่อจะได้ทักทายปราศรัยและต้อนรับได้เหมาะสมกับตำแหน่งและฐานะ

2.2 การปรับปรุงอาคารสถานที่ของสถานศึกษา ได้แก่ การปลูกต้นไม้ประดับอาคารเรียน ความพร้อมด้านบริการ เช่น น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องส้วม อ่างล้างมือ และความสะอาดของอาคาร ความพร้อมในด้านการเรียนการสอน เช่น การตกแต่งห้องเรียนให้น่าสนใจ มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน ความพร้อมของห้องเรียนที่เพียงพอและถูกสุขลักษณะ และเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น พัดลม

โดยสรุปแล้ว การสร้างสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน มีแนวทางดำเนินการได้ 2 แนวทางหลัก คือ 1) การสร้างสัมพันธ์โดยตรง ซึ่งมีวิธีดำเนินการ 2 ลักษณะ คือการนำสถานศึกษาออกสู่ชุมชน และการนำชุมชนเข้ามาสู่สถานศึกษา และ 2) การสร้างสัมพันธ์ทางอ้อมเป็นการดำเนินการผ่านการปรับปรุงพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา และการปรับปรุงพัฒนาสถานที่ให้เหมาะสม สวยงามเป็นที่ประทับใจต่อผู้เข้ามาเยี่ยมเยียน

แนวคิดยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน

ยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน หมายถึง วิธีการ แนวทาง หรือ กระบวนการ สำหรับ ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษากับชุมชน และระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญที่ทำให้การมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัวและชุมชนประสบความสำเร็จ (Bernstein, 2003) ซึ่งยุทธศาสตร์ในการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน ของนักการศึกษาหลายท่านกล่าวไว้ แต่ในที่นี้ขอนำเสนอยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งได้รับการพัฒนาจากหลักสูตรฝึกอบรมยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริฯ ประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้ (พจนีย์ มั่งคั่ง, 2549)

1. ยุทธศาสตร์การรู้จักชุมชน (Strategies for Knowing Community) หมายถึง วิธีการในการศึกษาชุมชนเพื่อสร้างความร่วมมือให้ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การศึกษาผู้นำชุมชน หน่วยงานในชุมชน ผู้นำทางภูมิปัญญา และกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น การสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน ได้แก่ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา การเรียน

การสอน ตลอดจนร่วมบริจาคทุนสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษาควรมีการศึกษาเชิงลึก เนื่องจากผู้นำชุมชนเหล่านี้จะช่วยสร้างแรงจูงใจ (Motivation) ของการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของสมาชิกชุมชนที่มีต่อสถานศึกษา

2. ยุทธศาสตร์การติดต่อสื่อสารกับชุมชน (Strategies for Communication Community) หมายถึง วิธีการในการติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครองและชุมชน การมีส่วนร่วมเพื่อการติดต่อสื่อสารระหว่าง สถานศึกษาและบ้าน ประกอบด้วย

2.1 ยุทธศาสตร์การติดต่อสื่อสารทางเดียว หมายถึง วิธีการในการติดต่อสื่อสารกับชุมชน ได้แก่ จดหมายข่าว เว็บไซต์สถานศึกษา โทรศัพท์สายด่วน และการสื่อสารผ่านคนอื่น/ประกาศในการประชุม

2.2 ยุทธศาสตร์การติดต่อสื่อสารสองทาง หมายถึง วิธีการในการติดต่อสื่อสารกับชุมชน ได้แก่ การโทรศัพท์ การประชุมอย่างไม่เป็นทางการ /การประชุมวางแผนและการเยี่ยมบ้าน

2.3 ยุทธศาสตร์การติดต่อสื่อสารเชิงปฏิบัติการ หมายถึง วิธีการในการติดต่อสื่อสารกับชุมชน ได้แก่ การฝึกอบรมสำหรับครู การสร้างทีมงานเพื่อดูแลการมีส่วนร่วมกับชุมชน และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Bernstein, 2003) ประกอบด้วย

1) การบริการฝึกอบรมสำหรับครู (In-service Teacher Training) เป็นการฝึกอบรมการบริการการมีส่วนร่วมกับครอบครัวและชุมชน

2) ศูนย์ทรัพยากรครอบครัว (Family Resource Center) สถานศึกษาควรจัดสถานที่เฉพาะสำหรับสมาชิกครอบครัวและชุมชน ดังเช่น ศูนย์ทรัพยากรครอบครัว สามารถส่งข้อมูลเชิงสร้างสรรค์ให้กับผู้ปกครอง ทำให้ผู้ปกครองรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษารวมทั้งได้รับการต้อนรับที่ดี

3) การจัดตั้งกองทุนสำหรับการมีส่วนร่วมของครอบครัวและสถานศึกษา (Funding for Family and Community Involvement) การจัดตั้งกองทุนจัดสรรทรัพยากรมาจากแหล่งต่าง ๆ เป็นบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการเพิ่มความเกี่ยวข้องกันกับครอบครัวและชุมชน (งบประมาณมีความจำเป็นเพื่อสนับสนุนการทำงานและค่าใช้จ่ายของแต่ละสถานศึกษา

4) การประเมินโปรแกรมความเป็นหุ้นส่วน (Evaluation of Partnership Program) เมื่อสถานศึกษามีการประเมินโปรแกรมความเกี่ยวข้องของครอบครัวและชุมชน ทำให้สถานศึกษารู้สึกว่าการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมีการพัฒนา โปรแกรมการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนต้องแสดงให้เห็นว่า ส่งเสริมด้านสังคมและพัฒนาด้านวิชาการของผู้เรียนโดยผ่านการประเมินโปรแกรม

5) การให้บริการพิเศษเพื่อขจัดอุปสรรค (Providing Extra Services to Overcoming Barriers) ถ้าสถานศึกษาจัดบริการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับสมาชิกของครอบครัวและชุมชน ทำให้สามารถลดอุปสรรคการมีส่วนร่วมได้ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเข้าใจสิ่งที่ต้องปฏิบัติ ต่อผู้ปกครอง ได้แก่ สร้างความคุ้นเคยกับผู้ปกครอง สร้างความสนใจ ความรู้ ทักษะ และพัฒนาความร่วมมือ จัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อขจัดอุปสรรคต่าง ๆ

6) ทีมงานเพื่อสร้างความเป็นหุ้นส่วน/จัดบุคลากรเพื่อรับผิดชอบการมีส่วนร่วม (Teams for Partnerships / Designated Person in Charge of Involvement)

7) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision - Making)

3. ยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน (Strategies for Communication Community) หมายถึง วิธีการในการช่วยเหลือชุมชน ได้แก่

3.1 การให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้ปกครอง (Involvement : Parenting Skills) ฟินเดอร์และเลวิส (Finders & Lewis, 1994) กล่าวถึงสาเหตุที่ผู้ปกครองไม่ยอมมามีส่วนร่วมกับการศึกษา ได้แก่ ฐานะเศรษฐกิจ เวลาจำกัด ภาษา และทัศนคติต่อการเข้ามามีส่วนร่วม การให้ข้อมูลย้อนกลับ การมีปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาต้องมีบทบาทเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้ปกครอง ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ 1) การช่วยเหลือผู้ปกครองที่ไม่มีเวลามาโรงเรียน 2) การช่วยเหลือผู้ปกครองที่ขาดแคลนแหล่งทรัพยากรครอบครัว 3) การช่วยเหลือผู้ปกครองที่ขาดแคลนความต้องการพื้นฐาน 4) การจัดโปรแกรมที่มีประสิทธิภาพสำหรับผู้ปกครองซึ่งตรงตามความต้องการและความสนใจของผู้ปกครอง และ 5) สร้างความสัมพันธ์และการทำงานกับผู้ปกครอง

3.2 การให้ความช่วยเหลือในการเข้ามาเป็นอาสาสมัคร (Involvement : Volunteerism) อาสาสมัคร หมายถึง บุคคลที่เสนอตัวเข้าทำงานด้วยความสมัครใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ผลดีของการมีผู้ปกครองเป็นอาสาสมัคร คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครองกับผู้บริหารสถานศึกษาและครูดีขึ้น 2) การมีอาสาสมัครทำให้อาสาสมัครได้มากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ทักษะการเรียนรู้ดีขึ้น ผู้เรียนได้รับการเอาใจใส่เป็นรายบุคคลมากขึ้น ส่งผลต่อการพัฒนาอารมณ์ สังคม และพฤติกรรมของนักเรียน 3) เด็กมีพัฒนาการด้านการสื่อสารกับผู้ใหญ่ ทั้งด้านการสื่อสาร ภาษา และความไว้วางใจต่อบุคคลภายนอก และ 4) ครูและโรงเรียนได้เรียนรู้แนวทางและกิจกรรมที่หลากหลายในการดูแลนักเรียนจากผู้ปกครองที่มีประสบการณ์ (Daniel & Rayna, 1996)

3.3 การให้ความช่วยเหลือในการเรียนการสอนที่บ้าน (Involvement: At Home Learning and Coaching) ผู้บริหารสถานศึกษา ควรจัดหาข้อมูลและให้ข้อเสนอแนะกับครอบครัวเกี่ยวกับวิธีช่วยเหลือผู้เรียนทำการบ้าน การตัดสินใจ หลักการและการวางแผน เนื่องจากการมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมในสถานศึกษาของผู้ปกครองจะช่วยพัฒนาเจตคติที่ดี และผลงานผู้เรียนส่งเสริมการเรียนรู้จักตนเองของผู้เรียน พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองผู้เรียน และช่วยให้ผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีต่อสถานศึกษาและกระบวนการศึกษา

ปีชเชอร์ (Dietz, 1997) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการดูแลเด็ก และโปรแกรมการศึกษา ช่วยพัฒนาทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับตัวเขาเอง เพิ่มความมั่นใจตนเอง การสนับสนุนการเรียนต้องส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพทัศนคติทางบวกกับสถานศึกษาและบุคลากร เมื่อผู้ปกครองกระตือรือร้น เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา ทำให้อัตราการมีส่วนร่วมสูงขึ้น ผู้เรียนที่ผู้ปกครอง เข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพัฒนาความคิด (Cognitive)

4. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือกับชุมชน (Community Collaboration Strategies) หมายถึง วิธีการในการร่วมมือกับชุมชนการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เช่น กิจกรรมเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน และการประเมินความร่วมมือของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ (Dietz. 1997; SEDL. 2000)

4.1 การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความร่วมมือกับชุมชน (Involvement : Collaborative with the Community) ผู้บริหารสถานศึกษาที่ร่วมมือทำงานกับชุมชน ต้องมีทักษะแก้ปัญหา มีความยืดหยุ่น มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ และการทำงานเป็นทีม การร่วมมือระหว่างสถานศึกษา

กับชุมชนจะยั่งยืน ด้วยการทำงานร่วมกัน การสร้างทีม และการวางแผนทีมงานข้อควรคำนึงถึงการสร้างความร่วมมือกับชุมชน 1) มีการพัฒนาการติดต่อสื่อสารกับชุมชน 2) ต้องมีการเชื่อมโยงเป้าหมาย สถานศึกษา และชุมชนให้สอดคล้องกัน 3) มีการบูรณาการการบริการเด็กและครอบครัวกับการศึกษา 4) สร้างนโยบายให้มีความชัดเจน และรักษาความลับเป็นสำคัญ และ 5) การใช้อาคารสถานที่ของสถานศึกษาให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

นอกจากนี้ความร่วมมือในการทำงานอย่างเข้มแข็งกับชุมชน ควรคำนึงถึงความอดทน เวลาต่อการ สร้างความสัมพันธ์ นวัตกรรม ความร่วมมือ ความเข้มแข็งและการสนับสนุนของผู้นำ

4.2 กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน

1) กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชนกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือกับชุมชน เป็นกิจกรรมที่สร้างความเข้าใจร่วมกันและทัศนคติของทีมเพื่อการทำงานร่วมกัน ประกอบด้วยกิจกรรมแนะนำตนเอง กิจกรรมจุดแข็งจุดอ่อนของสถานศึกษา กิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจสถานศึกษา กิจกรรมระดมสมองมองสะท้อนย้อนหลังสิบปี เป็นต้น

2) กิจกรรมเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ประกอบด้วยกระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 แต่งตั้งคณะกรรมการ (Decide on the Membership of a Steering Committee) มีหน้าที่ทบทวน วิเคราะห์วิสัยทัศน์ และเขียนร่างวิสัยทัศน์

ขั้นที่ 2 เปิดโอกาสให้แสดงวิสัยทัศน์ (Publicize the Opportunity for Submitting a Vision Statement) ให้ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง สมาชิกชุมชนร่วมเสนอความคิดเห็นในประเด็นคำถามดังเช่น 1) การเรียนการสอนในสถานศึกษาเป็นอย่างไร 2) รูปแบบองค์การเป็นอย่างไร

ขั้นที่ 3 คณะทำงานแต่ละคน เสนอวิสัยทัศน์และแสดงความคิดเห็น

ขั้นที่ 4 สรุปความคิดเห็นร่วมกัน

ขั้นที่ 5 ร่างวิสัยทัศน์

4.3 การประเมินความร่วมมือกับชุมชน (Regularly Evaluate Your Public Engagement)

บุคลากรของสถานศึกษาควรประเมินผลกระทบที่เกิดจากการร่วมมือช่วยเหลือของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจตั้งคำถามเพื่อการประเมิน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมของครอบครัวและสมาชิกชุมชนทำให้สถานศึกษาบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์หรือไม่

2) ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างไร

3) กิจกรรม การประชุม การฝึกอบรมที่สถานศึกษาจัดขึ้นได้รับความสนใจจากบุคลากรในสถานศึกษาและครอบครัวหรือไม่ ทำไม่จึงเป็นที่สนใจ ทำไม่จึงไม่น่าสนใจ

4) จะใช้วิธีการใดเพื่อการสอดแทรกวัฒนธรรมของชุมชนเข้าไปสถานศึกษาในรูปของกิจกรรมและหลักสูตร

5) กรณีมีปัญหาทางภาษาที่ใช้สื่อสารนั้นมีผู้ที่ทำหน้าที่พร้อมหรือไม่

6) มีผู้คอยประสานงานความเข้าใจระหว่างผู้ปกครองชุมชนกับสถานศึกษาหรือไม่

7) สถานศึกษาของเรามีการต้อนรับที่อบอุ่นหรือไม่ มีศูนย์ข้อมูลครอบครัวหรือไม่

5. ยุทธศาสตร์การลดช่องว่างระหว่างครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษา (Bridge the Gap between Families, Communities and Schools Strategies) หมายถึง วิธีการในการสร้าง

บรรยากาศที่ดีของสถานศึกษาเพื่อลดช่องว่างระหว่างครอบครัวชุมชน และสถานศึกษา แนวทางเพื่อให้สถานศึกษาลดช่องว่างระหว่างครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษามีดังนี้

5.1 การลดข้อจำกัดด้านภาษา โดยจัดให้ครูทำหน้าที่แปลภาษาในขณะมีการประชุมการร่วมกิจกรรมหรือการเยี่ยมบ้าน

5.2 การจ้างผู้ที่สามารถติดต่อกับชุมชน สามารถประสานความเข้าใจทางด้านวัฒนธรรมระหว่างสถานศึกษากับชุมชนได้

5.3 การช่วยให้ผู้ปกครองสามารถทำงานร่วมกับบุคลากรได้ เช่น ช่วยให้ผู้ปกครองสามารถถามเกี่ยวกับการบ้านหรือกิจกรรมที่สถานศึกษา

5.4 การสัมภาษณ์ผู้ปกครอง และสมาชิกชุมชนเกี่ยวกับความเชื่อในวิธีการเรียนรู้ของบุตรหลานและบทบาทของครอบครัวและสถานศึกษาที่มีต่อนักเรียน

5.5 การเชิญครอบครัวมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณีและความรู้กับบุคลากรในสถานศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

ยุทธศาสตร์การบริหารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญที่มีอาจมองข้ามไปได้ ยุทธศาสตร์แรกคือ การรู้จักชุมชน ด้วยการเลือกวิธีการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา ที่เหมาะกับบริบทและความต้องการของสถานศึกษา ยุทธศาสตร์ลำดับต่อมาคือ การติดต่อสื่อสารกับชุมชน เลือกรูปแบบการติดต่อสื่อสารทางเดียว สองทาง และเชิงปฏิบัติการ เพื่อเป็นเส้นทางที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษาและบ้าน ส่วนยุทธศาสตร์ที่ 3 การให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์และการทำงานกับชุมชน โดยเน้นถึงความสำคัญ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนเกิดแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา ทำให้อัตราการมีส่วนร่วมสูงขึ้น ยุทธศาสตร์ที่ 4 คือ ความร่วมมือกับชุมชน เน้นการทำงานเป็นทีม ผู้บริหารต้องเลือกกลยุทธ์ดังกล่าว เพื่อความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนที่เข้มแข็งยั่งยืน และยุทธศาสตร์ที่ 5 การลดช่องว่างระหว่างครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษา นับเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญเช่นกัน เพราะเป็นวิธีการที่หลากหลายในการสร้างบรรยากาศที่ดี สู่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา ร่วมกันแก้ปัญหา และร่วมกันภาคภูมิใจ เพื่อพัฒนาผู้เรียนและสถานศึกษาให้มีคุณภาพ

บทสรุป

สถานศึกษากับชุมชนเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้การร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชนก็เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้ง 2 ฝ่าย คือ สถานศึกษาได้พลังจากชุมชนมาช่วยในการจัดการศึกษา และชุมชนได้การศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน การมีส่วนร่วมกับชุมชนนับเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน เพราะจะช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการพัฒนา วางแผนโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกรักความเป็นเจ้าของและยินยอมปฏิบัติตามได้อย่างสมัครใจ และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาเป็นไปในแนวทางที่สนองต่อ

ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อให้การดำเนินงานของสถานศึกษามีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงต้องกำหนดยุทธศาสตร์ในการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนของสถานศึกษา โดยเลือกยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทสถานศึกษานั้น ๆ เช่น ยุทธศาสตร์การรู้จักชุมชน ยุทธศาสตร์การติดต่อสื่อสารกับชุมชน ยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน ยุทธศาสตร์ความร่วมมือกับชุมชน และยุทธศาสตร์การลดช่องว่างระหว่างครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- จอมพงศ์ มงคลวนิช. (2555). *การบริหารองค์การและบุคลากรทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : ทวีพรีนท์ (1991) จำกัด.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร์. (2556). *หน่วยที่ 4 สถานศึกษากับชุมชน. ในประมวลสาระการสอน สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธนสาร บัลลังก์ปัทมา. (2551). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ : The City Journal.
- เบญจรงค์ แสงสุกวาว. (2551). *การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารการศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*.
- พจนีย์ มั่งคั่ง. (2549). *การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.
- รัตนา กาญจนพันธุ์. (2556). *ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม 2545*. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). *ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 (2552-2561)*. กรุงเทพฯ : สกศ.
- Bernstein, Susan Beth. (2003). *A School, Family, Community Partnership Predictor Model: Based on Principals, Communication and Action Strategies*. Florida: Florida Atlantic University.
- Daniel, U.L. & Rayna, F.L. (1996). *Home Environment: The Family and Cognitive Development. In Society and Education*. 9th ed Boston: Allyn and Bacon.
- Davies, D. (2002). *The 10th ed. School Revisited: Are School/Family/Community Partnerships on the Reform Agenda Now?* Phi Delta Kappa. January 83 (5): 388-392.

- Dietz, Michael J. (1997). *School, Family and Community: Technique and Model for Successful Collaboration*. Maryland: Aspan Publisher, Inc.
- Finders, M.; & Lewis, C. (1994). *Why Some Parents Don't Come to School*. Educational Leadership. May51 (2): 50–54.
- Griffith, J. (1996). Relation of Parental Involvement, Empowerment, and School Traits to Student Academic Performance. *The Journal of Educational Research*. September/October. 90(1): 33 – 41.
- Southwest Educational Development Laboratory (SEDL). (2000). *Family and Community Involvement*. Retrieved January 5, 2005, From <http://www.Sedl.org/pubs/family29/family-Involve.pdf>.
- _____. (2001). *Emerging Issues in School, Family, and Community Connections*. Austin: National Center for Family and Community Connections with School.



บทวิจารณ์หนังสือ: Book Review

“วิทยาศาสตร์แห่งความสุข The Happiness Hypothesis”

พระวุธ สุเมธ (ทองมัน)

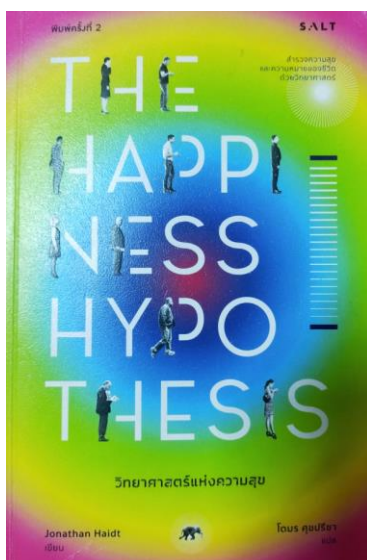
Phra Woot Sumedho (Tongmun)

หลักสูตรสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Peace Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author email: 6301105054@mcu.ac.th

Received September 25, 2021; Accepted: December 1, 2021



ผู้เขียน : โจนาทาน เฮดต์
ผู้แปล : โตมร ศุขปรีชา
สำนักพิมพ์ : ซอลท์ พับลิชชิง
ปีที่พิมพ์ : 2562
จำนวนหน้า : 428
สำนักพิมพ์ : Basic Books
ISBN: 978-616-93076-6-2

บทนำ

“ความสุข” ชื่อเรียกสภาวะสำคัญในทุกภาษาที่ล้วนเป็นที่ต้องการของคนส่วนใหญ่ ไม่จำกัดเฉพาะเพียงพื้นที่ประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงทั่วทั้งโลก เมื่อพูดถึงความสุข มักจะนึกถึงเรื่องราวในเชิงอารมณ์ความรู้สึก เหตุการณ์ที่ประทับใจ ภาวะที่จิตใจเต้นรัว เบิกบาน โลดโผน หรืออิมเม เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดี หนังสือเล่มนี้มีได้ให้คำจำกัดความในมิตินามธรรมเท่านั้น ยังนำเสนอ

งานวิจัย การผนวกหลักฐานและการทดลองทาง “วิทยาศาสตร์” เข้ามาร่วมปะทะสังสรรค์ด้วย ทำให้งานเขียนชิ้นนี้สามารถเปิดมุมมองของผู้อ่านชาวไทยให้ขยายกว้างขึ้นโดยเข้ากับบริบทที่มนุษย์มีความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น

“วิทยาศาสตร์แห่งความสุข: สำรวจความสุขและความหมายของชีวิตด้วยวิทยาศาสตร์” เป็นผลงานเขียนของ โจนาธาน เฮดต์ (Jonathan Haidt) แปลโดยโตมร ศุขปรีชา จากสำนักพิมพ์ชอลท์ ผู้เขียนเป็นชาวฮิว ที่เกิดในสหรัฐอเมริกา ทำหน้าที่เป็นนักจิตวิทยาสังคม พร้อมกับเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย (ปัจจุบันอยู่ที่มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก) ทำการทดลองเพื่อทำความเข้าใจแง่มุมในชีวิตทางสังคมของมนุษย์ ในเรื่องศีลธรรมและอารมณ์ความรู้สึกเชิงศีลธรรม โดยทำงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงศีลธรรมในระบบวัฒนธรรมทั้งของฝ่ายเสรีนิยมและอนุรักษนิยม

เนื้อหาโดยย่อ

หนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วยบทต่าง ๆ เล่าเรื่องด้วยการยกหลักปรัชญาศาสนา การทดลองทางจิตวิทยาและวิทยาศาสตร์ รวมถึงหลักการทางสมอง โดยแบ่งออกเป็นบทนำ ตามด้วยเนื้อหา 10 บท และปิดท้ายด้วยบทสรุป ดังนี้

บทนำ ปรัชญาถามมากเกินไป ผู้เขียนเปิดด้วยคำถามสำคัญที่ว่า “ฉันควรทำอะไร ควรใช้ชีวิตอย่างไร ควรเป็นคนอย่างไร” ว่าเป็นคำถามที่มนุษย์ชาติล้วนตามหาคำตอบอย่างยาวนาน แต่ในยุคปัจจุบัน กลับมีข้อมูลมหาศาล (Big data) จนการหาหนังสือสักเล่มที่มีคำตอบในเรื่องนั้นอยู่แล้ว จึงเป็นเรื่องยาก ผู้เขียนชี้แจงว่าแต่ละบทของหนังสือเล่มนี้ ว่าด้วยแนวคิดยิ่งใหญ่ 10 ประการ ที่มาจากสามภูมิภาคสำคัญ คือ อินเดีย จีน และแถบเมดิเตอร์เรเนียน นำมาตั้งคำถามกับความคิดเหล่านั้น โดยใช้ความเข้าใจในปัจจุบันจากงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์แล้วจึงนำมาสกัดเป็นบทเรียนที่นำมาใช้กับชีวิตยุคใหม่ของเราได้

บทที่ 1 ตัวตนที่ถูกแบ่งแยก การที่เราจะเข้าใจสิ่งใหม่หรือสิ่งที่ซับซ้อนก็ขึ้นอยู่กับความคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์โดยการเปรียบเปรยกับสิ่งที่เรารู้จักอยู่แล้ว ชีวิตเมื่อมองไปที่การแข่งขันซึ่งมาจะเห็นภาพของผู้ซึ่งมาถูกบงเหียนบังคับม้า หรือความช่างที่กระชับขอปราบช่างตม้น ก็เปรียบเทียบกับจิตใจของเรา เพื่อตอบคำถามว่าทำไมผู้คนถึงควบคุมตัวเองไม่ได้ หรือทั้งที่รู้ว่าเป็นสิ่งไม่ดีแต่ทำไมยังทำ ในบทนี้สื่อสารว่า จิตของเราถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ ซึ่งบางครั้งก็ขัดแย้งกันเอง โดยอธิบายการแบ่งแยกออกเป็นสี่ลักษณะ คือ การแบ่งแยกจิตกับกาย การแบ่งแยกซ้ายกับขวา การแบ่งแยกเก่ากับใหม่ และประเด็นที่ผู้เขียนมองว่าสำคัญที่สุดคือ การแบ่งแยกควบคุมกับอัตโนมัติซึ่งสอดคล้องกับสถานะแห่งผู้ควบคุมกับสัตว์ข้างต้น

บทที่ 2 เปลี่ยนใจตัวเอง ผู้เขียนอ้างถึงผู้รู้หลายท่านเพื่อสนับสนุนแนวคิดที่ว่า ชีวิตนั้น แท้จริงคือสิ่งที่เราคิด จึงมักมีความพยายามเข้าไปทำงานกับความทุกข์ หรือการคิดแบบไม่รู้ตัวมากเกินไป ซึ่งความรู้แจ้งที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันอาจเปลี่ยนชีวิต แต่ส่วนใหญ่มักหายไปไม่นาน เพราะความสำเร็จไม่ได้มาจากการตระหนักรู้ในช่วงแรกแต่คือการเปลี่ยนพฤติกรรมที่นานพอจะฝึกข้างใหม่ หรือวิธีเปลี่ยนความคิดด้วยเครื่องมือสามอย่าง คือ สมาธิภาวนา การบำบัดการรู้คิด และยาโปรแซก

บทที่ 3 ตอบแทนด้วยความกตัญญู การอาศัยอยู่ในสังคมใหญ่ที่มีการร่วมมือกัน โดยในฝูงอาจมีสัตว์จำนวนมาก มีการแบ่งงานกันและพร้อมเสี่ยงชีวิตอุทิศตนปกป้องระบบเครือข่าย ผู้เขียนเรียกสัตว์ในระบบนี้ว่า สังคมยิ่งยวด (Ultrasociality) เช่น มด ผึ้ง ตัวต่อ ปลวก ตุ่นไร้น และมนุษย์ โดยเฉพาะมนุษย์เรามีระบบตอบแทนกลับแบบอัตโนมัติและไม่รู้ตัว ทั้งในทางที่ดีและทางไม่ดี เช่น เมื่อเราได้รับสิ่งดีๆ เราก็อาจจะตอบแทนและช่วยเหลือ แต่เมื่อมีใครทำให้เราโกรธก็มีวิธีแบบเนียนมากมายที่จะตอบโต้ เช่น การซุบซิบนินทา เป็นต้น การตอบแทนนี้เป็นยารักษาความสัมพันธ์ซึ่งจะเติบโตได้ด้วยการให้และรับที่สมดุล

บทที่ 4 ความผิดพลาดของผู้อื่น คนส่วนใหญ่มักคิดว่าตัวเองเป็นคนดี ไม่ค่อยคิดว่าตัวเองทำอะไรผิด และมักรักษาภาพลักษณ์อยู่เสมอแม้ว่าจะต้องเลือกทำสิ่งที่ชั่วก็ตาม คือเราสามารถหาหรือสร้างเหตุผลสำหรับทุกเรื่องที่ต้องคิดได้ นอกจากนั้นยังมีการศึกษาที่กล่าวถึงสาเหตุของความรุนแรงและโหดร้าย คือ ความโลภ (ใช้ความรุนแรงเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน) ชาดิสม (มีความสุขกับการทำร้ายคนอื่น) อีกสองข้อคือ การมีความนับถือตนเองสูง และอุดมคติทางศีลธรรม ซึ่งมักคิดว่าดีและพยายามปลูกฝัง จนนำไปสู่การหลงตัวเองหรือคิดว่าการปกป้องบ้านจากการถูกโจมตีได้ง่าย ทั้งนี้การหาข้อผิดพลาดในตัวเองยังเป็นกุญแจเอาชนะความปากว่าตาขยิบ ทำให้เรามีอคติน้อยลง ยึดมั่นในศีลธรรมน้อยลง ทำให้แนวโน้มการถกเถียงหรือขัดแย้งน้อยลงด้วย

บทที่ 5 ไขว่คว้าหาความสุข อารมณ์แง่บวกที่เกิดก่อนบรรลุเป้าหมายคือความรู้สึกเป็นสุข อีกส่วนหนึ่งคือ อารมณ์แง่บวกที่เกิดขึ้นครั้งเดียวเมื่อบรรลุสิ่งที่ต้องการเรียกว่า ความพึงพอใจ อีกการอธิบายหนึ่งกล่าวว่า ความสุขมีอยู่สองแบบคือทางกายภาพหรือร่างกาย เช่น การกิน เช็กส์ ซึ่งมีจุดอิ่มตัวหากเลยไปอาจนำไปสู่ความขยะแขยง และอีกสภาวะหนึ่งคือ สภาวะที่ได้จดจ่อจนไม่รู้ตัวอยู่กับงานบางอย่างที่ทำหายอย่างเหมาะสมกับความสามารถของบุคคลนั้น นอกจากนี้ไม่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจะดีหรือร้าย สุดท้ายเราจะกลับไปสู่ ค่าความสุขตั้งต้นของตนเอง และยังคงกล่าวถึงสูตรแห่งความสุข คือ ระดับความสุขที่คุณประสบจริงๆ (H) ถูกกำหนดโดยค่าตั้งต้นทางชีววิทยา (S) บวกกับเงื่อนไขในชีวิต (C) บวกกับกิจกรรมที่ทำโดยสมัครใจ (V)

บทที่ 6 ความรักและความผูกพันยึดมั่น เด็กต้องการความรัก ต้องการคนอื่น ต้องการการสัมผัส และต้องการความสัมพันธ์อันใกล้ชิด โดยความผูกพันนี้เป็นเสมือนฐานที่มั่นอันปลอดภัยทำให้เด็กออกสำรวจและเอาชนะโลกได้ด้วยตัวเอง ความรักมีสองประเภท คือ รักแบบหลงใหล (คือรักที่ตก

ลงไปในหลุม ดุจไฟ) กับ รักแบบคู่ชีวิต (คือค่อยๆเติบโตอย่างช้า ดุจเถาวัล) ไม่ว่าจะเป็โลก ตะวันออกโบราณมักมองการยึดติดโดยเฉพาอารมณ์ทางเพศต้องทำลายลงเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณ หรือโลกตะวันออกที่แม้จะสรรเสริญความรักหรือมิตรภาพแต่ก็มักเป็นปรัภักซ์ต่อรัก โรแมนติก อุดมคติเรื่องเสรีภาพสุดซั้วอาจปลุกเร้าให้คนแสวงหาความพึงพอใจส่วนตัว จึงไปทำลาย ความสัมพันธ์ที่โดยเนื้อแท้แล้วอาจคือความพึงพอใจที่พวกเขาต้องการ

บทที่ 7 ใช้ประโยชน์จากเคราะห์หามยามร้าย ในบทนี้ผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่าความ ทุกข์ไม่ได้หมายถึงเรื่องแย่งเสมอไป เพราะโดยปกติมักจะมีเรื่องดีผสมในเรื่องร้ายด้วย และผู้ที่ค้นพบก็ จะได้กุญแจสู่พัฒนาการทางจิตวิญญาณและทางศีลธรรม โดยมีการสนับสนุนว่าเหตุสะเทือนใจ วิกฤต และโศกนาฏกรรมก็เป็นสิ่งที่คนเราได้ประโยชน์สามทางคือ ตระหนักถึงความสามารถที่ซ่อนอยู่จากการลุกขึ้นสู้ เรื่องที่เกิดขึ้นเป็นตัวกรองผู้คนที่เข้ามาสัมพันธ์ในชีวิต และตระหนักถึงเรื่องสำคัญในชีวิต รวมถึงปรัชญาที่เราใช้มองปัจจุบันขณะ แต่อย่างไรก็ตามมีหลักฐานสนับสนุนจำนวนมากว่าเพื่อน สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงต่อเราหลังผ่านเรื่องร้ายๆ น้อยกว่าที่เจ้าตัวรายงานมาก และเคราะห์ หามยามร้ายจะให้ประโยชน์เต็มที่เมื่อเกิดในเวลาที่ถูกต้อง กับคนที่ถูกต้อง และระดับที่เหมาะสม

บทที่ 8 ความยินดีในคุณธรรม วัฒนธรรมส่วนใหญ่พูดถึงคุณธรรมที่ควรปลูกฝังและยก ย่องว่ามีคุณค่ามาจนถึงบัดนี้ เช่น ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความกล้าหาญ ความเมตตา ความอด กลั้น และความเคารพผู้ใหญ่ เน้นการนำไปใช้จริงและจะเป็นประโยชน์เมื่อผู้นั้นบ่มเพาะสิ่งนั้น ต่อมา มี การพัฒนาคุณธรรมในจิตวิทยาเชิงบวก ที่นิยามจุดแข็งของบุคลิกว่าคือการแสดงออก การปฏิบัติ และ การบ่มเพาะคุณธรรมด้วยวิธีเฉพาะ โดยมีคุณธรรมกว้างๆ หกหมวด ดังนี้ สติปัญญา ความกล้าหาญ มนุษยธรรม ความยุติธรรม ความยับยั้งชั่งใจ และอุตสาหภาพ (ความเชื่อมโยงเข้ากับสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่า ตัวตนเรา) และมีการกล่าวถึงอนาคตของคุณธรรมว่า จะให้เกิดความเห็นชอบร่วมกันด้วยความเข้าใจ ในข้อบังคับและคุณค่าร่วมของชุมชนบนความแตกต่างหลากหลาย และคาดหวังให้รักษามาตรฐาน พฤติกรรมอันสูงส่งเหมือนกันในทุกกรณี

บทที่ 9 ความศักดิ์สิทธิ์ที่มีหรือไร้พระเจ้า ชีวิตของเราคือการสร้างของจิตและสร้างหลายสิ่ง ขึ้นด้วยการอุปมา นอกจากนั้นจิตของมนุษย์รับรู้มิติที่สามได้ด้วยคือมิติทางศีลธรรมเฉพาะ ที่เรียกว่า “ความศักดิ์สิทธิ์” โดยไม่ว่าพระเจ้าจะมีอยู่หรือไม่ก็ตาม อีกคำหนึ่งที่กล่าวถึงคือ “ความขะยะแขยง” เป็นสิ่งที่ช่วยระงับความปรารถนา และปลุกเร้าพฤติกรรมชำระให้บริสุทธิ์ และสิ่งนี้เองถูกนำมาใช้ สนับสนุนบรรทัดฐาน พิธีกรรม และความเชื่อที่วัฒนธรรมต่างๆ ใช้นิยามตนเอง

บทที่ 10 ความสุขมาจากระหว่างกลาง ผู้เขียนกล่าวถึงคำถามใหญ่ๆ สองคำถามคือ “อะไร คือความหมายของชีวิต” และ “ฉันควรใช้ชีวิตอย่างไร” มีผู้รู้หลายท่านให้ข้อสังเกตว่าคือมีความรัก และการทำงาน โดยสองเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่ดึงเราออกจากตัวเอง และเชื่อมโยงกับผู้อื่นและสิ่งที่ พ้นจากตัวเราไป สภาวะที่การแบ่งแยกระหว่างอัตวิสัยและวัตถุวิสัยและการรับรู้ถึงตัวตนหายไปเข้าสู่

สภาวะที่มีกบรยายว่าเป็นวิมุตติสุข เบิกบาน และสว่างไสว โดยความสุขนี้ไม่ใช่สิ่งที่จะหาพบ หรือ บรรลุได้ เพียงแต่ต้องจัดเงื่อนไขให้เหมาะสมเมื่อนั้นความรู้สึกถึงเป้าประสงค์และความหมายก็เผยขึ้น

บทที่ 11 บทสรุป: ว่าด้วยความสมดุล แนวคิดที่ถูกวางไว้เป็นคู่ตรงข้ามเช่น ขาวและดำ ศาสนาและวิทยาศาสตร์ ตะวันออกเน้นเรื่องการยอมรับและการรวมหมู่และตะวันตกเน้นเรื่องการต่อสู้และปัจเจกภาพ และสุดท้ายคือเสรีนิยม ประเด็นการตกเป็นเหยื่อ ความเสมอภาค การปกครอง และสิทธิของปัจเจก กับอนุรักษ์นิยมที่มีประเด็นความภักดีต่อกลุ่ม การเคารพในผู้มีอำนาจและ ขนบประเพณี รวมถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความรู้จากภูมิปัญญาที่สมดุลช่วยให้เราเลือกใช้ชีวิตไปสู่ความ พอใจ ความสุข และการรับรู้ความหมายได้ เราอาจฝึกฝนข้าง รับรู้ข้อจำกัด และเลือกใช้ชีวิตได้อย่าง ฉลาด

บทวิจารณ์

ประเด็นการวิจารณ์ ผู้วิจารณ์แบ่งออกออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ด้านการนำเสนอเนื้อหา และ 2) ด้านรูปแบบการเขียน ดังนี้

1) ด้านเนื้อหา ผู้เขียนนำเสนอความสุข ซึ่งเป็นเนื้อหาที่อยู่ในความสนใจอย่างต่อเนื่อง กว้างขวาง อย่างที่มีความทันสมัย มีการนำเอาผลลัพธ์ที่มาจากการทดลองผ่านศาสตร์สมัยใหม่ เช่น จิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ มาใช้ประกอบการนำเสนอ นอกจากนั้นยังมีการ เชื่อมโยงกับปรัชญาโบราณจาก 3 ภูมิภาคสำคัญ ประกอบด้วย อินเดีย เช่น อุปนิษัต ภาควัศิตา หรือ พุทธพจน์ จากจีน เช่น คัมภีร์หลุนฮิวของขงจื๊อ เต๋าเต๋อจิง และนักปรัชญาท่านอื่นๆ และแนวคิด คลาสสิกจากแถบเมดิเตอร์เรเนียน เช่น พระคัมภีร์ไบเบิลทั้งภาคพันธสัญญาเดิมและภาคพันธสัญญา ใหม่ ปรัชญากรีกและโรมัน ตลอดจนถึงคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น โดยมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ ปัจจุบัน

ในบริบทประเทศไทย ได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากการถ่ายทอดคำสอนสั่งสอนจาก พระพุทธศาสนาเถรวาท ผ่านครูบาอาจารย์ จนพุทธศาสนิกชนเข้าใจว่าพุทธศาสนาสอนให้มองโลกใน แง่ร้าย พูดเรื่องความทุกข์เป็นหลัก หรือความสุขก็มักสอนให้เห็นว่า ความสุขประกอบไปด้วย 2 อย่าง คือ อามิสสุข ความสุขที่อาศัยอามิส และนิรามิสสุข ความสุขไม่อิงอามิส ซึ่งอย่างหลังนี้มักจะถูก ขี้ให้เห็นถึงความพิเศษกว่า สูงส่งกว่า แต่ยากจะกระทำหรือเข้าถึงได้ โดยมีผู้นำคำสอนมาชี้ชวนให้ ปล่อยวาง ให้ตัดหรืออยู่เหนือจากเรื่องทางโลก เข้าสู่ความสุขแท้จริงทางจิตใจ สอดคล้องกับพระ พรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความสุขมีทั้งที่เป็นแบบชั่วคราวช่วยยามกับแบบที่ ยั่งยืนถาวร และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงว่ามนุษย์จะต้องพัฒนาตนให้มี ความสุขที่ประณีตสูงขึ้นไป จนถึงความสุขที่สูงสุด อาจเรียกว่าความสุขหลายแบบหรือหลายระดับคือ สุขแบบแย้งกัน สุขแบบไปด้วยกันหรือสุขแบบประสาน และสุขแบบอิสระ ซึ่งต้องพัฒนาในมิติทั้ง 4

อันได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา โดยองค์ประกอบเหล่านี้จะอาศัยกันและส่งผลต่อกัน การมีทัศนคติที่ถูกต้อง คือ ไม่ยึดติด แต่ตั้งมั่น และให้เป็นไปเพื่อเกื้อกูลต่อชีวิตที่ดีงาม เพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม

หนังสือเล่มนี้ได้ให้ข้อสังเกตร่วมกับนำเสนอว่า ความสุขมีทั้งภายในและภายนอก แต่ยังมีปัจจัยที่นำมาสู่ความสุขหลายประการ เช่น ค่าตั้งต้นความสุขทางชีววิทยา (Set range) เงื่อนไขในชีวิต (Circumstances) กิจกรรมที่ทำโดยสมัครใจ (factors under your volunteer controls) โดยผู้เขียนให้เนื้อหว่าแท้จริงแล้วต้นทุนที่ทำให้เกิดความสุขง่ายหรือยากแตกต่างกัน บางคนค่าตั้งต้นทางความสุขต่ำ และโอกาสในการมองความสุขก็ยาก ทำให้เกิดความสุขได้ยาก แตกต่างจากบางคนที่เกิดมาก็มีค่าตั้งต้นทางความสุขสูง และยังมีโอกาสในการมองเห็นความสุขได้ง่าย ซึ่งเป็นผลมาจากระบบพันธุกรรม ที่เปลี่ยนแปลงได้ยากอีกด้วย

ข้อค้นพบสองประการถัดจากนี้ จะช่วยให้มนุษย์มีความสุขได้นานขึ้น ผ่านความเชื่อมโยงสัมพันธ์ ในประเด็นเงื่อนไขในชีวิต พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์พ้นไปจากเครื่องร้อยรัดทางจิตใจ จึงอาจมีความแตกต่างจากปุถุชนผู้ยังต้องดำรงชีวิตท่ามกลางความผันผวน ปรวนแปร และอีกทีก็ฝึกโครม เสี่ยงรบกวนจากการก่อสร้าง การจราจร หรือการขาดอำนาจควบคุม จึงไม่อาจปล่อยวางได้ง่ายนัก มีหลายวิธีที่จะเพิ่มความสุขให้ตนเองด้วยการปรับเงื่อนไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ การงาน และอำนาจควบคุมสิ่งที่ก่อให้เกิดความเครียด

กิจกรรมที่ทำโดยสมัครใจนั้น มักเชื่อมโยงกับบุญแจ่มใสความพึงพอใจ ผ่านการรู้จักจุดแข็งของตนเอง นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้ชี้ชวนให้เห็นข้อค้นพบที่สำคัญอีกด้วยว่า ความไม่พอใจไม่ได้มาจากการกระทำสิ่งที่ยาก แต่เป็นภาวะที่กระทำบางสิ่งสำเร็จ เรียนรู้ หรือปรับปรุงด้วยความท้าทาย โดยที่เราต้องการกระตุ้นให้ตนเองพยายาม และมีการขัดเกลาพัฒนาทักษะความสามารถจนแทบไม่สนใจวันเวลาที่ผ่านไป และกิจกรรมที่มาจากความเมตตาและการสำนึกถึงคุณยังช่วยให้ความสุขเพิ่มขึ้นไม่อัตราไม่มากแต่เกิดขึ้นในระยะยาวอีกด้วย

จากจุดเริ่มต้นของหนังสือที่แสดงให้เห็นภาพของจิตใจที่มีความซับซ้อน มิได้เป็นระนาบเดียวหรือเป็นหนึ่งในสอดคล้องกันเสมอ ตามความคิดพื้นฐานของมนุษย์ แต่บางครั้งก็อาจมีความขัดแย้งกันเองระหว่างความคิดจิตใจ และเมื่อรู้จักตนเองแล้วก็พาไปให้เห็นการดำรงอยู่ร่วมกันทั้งในความร่วมมือ การถ้อยทีถ้อยอาศัย หรือแม้แต่ยอมกระทำการที่ไม่ตรงกับใจรวมถึงการแก้แค้นหลากหลายวิธี แต่การจะใช้ชีวิตให้มีความสุขอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากสำหรับบางคน ผู้เขียนจึงได้นำสมมติฐานความสุข จากการศึกษาของนักจิตวิทยาเชิงบวกหลายท่าน เช่น มาร์ติน เซลิเกแมน (Martin Seligman) ซอนยา ลูย์โบมีร์สกี (Sonja Lyubomirsky) เคน เชลดอน (Ken Sheldon) และเดวิด ชกาดี (David Schkade) มาขยายจนเกิดความชัดเจนว่า ความสุขมาจากไหน

และในตอนท้ายของหนังสือได้ขยายอาณาบริเวณไปสู่ประเด็นความสูงส่ง ความพิเศษ พระเจ้า หรือในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางจิตวิญญาณ ผ่านมิติคุณธรรมและศีลธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง ชวนให้ผู้อ่านได้ทบทวนถึงการยกระดับทางจิตใจ แต่ก็เกิดขึ้นไปพร้อมกับคำถามจากความลึกลับและความขยี้แยะของสวดสะเอียน ทำให้ได้กลับมาทบทวนถึงที่มาที่ไปของความเชื่อถือศรัทธากลับมาสู่ความเข้าใจความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ศาสนา กลุ่มหัวรุนแรง กลุ่มสุดโต่งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรม จนนำมาสู่การหาจุดสมดุลระหว่างทางทั้งสอง อาจพบว่าแท้จริงแล้ว สมมติฐานแห่งความสุขอาจมิใช่เพียงชายหรือขวา ดำหรือขาว ตะวันออกหรือตะวันตก กลับเป็นจุดสมดุลระหว่างศาสนาและวิทยาศาสตร์ก็เป็นได้

2) ด้านรูปแบบการเขียน หนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนที่มีความเชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา ได้นำความสุขที่เป็นนามธรรม มาถ่ายทอดอย่างแจ่มแจ้งเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยเนื้อหาที่น่าสนใจ 4 ส่วน คือ หลักปรัชญาและศาสนา การวิจัยและการทดลอง หลักการทางสมอง และตัวอย่างเรื่องเล่าจากความเป็นจริง ผ่านการเล่าเรื่องตามลำดับเป็นบท เริ่มต้นบทนำ ตามด้วยเนื้อหา 10 บท และปิดท้ายด้วยบทสรุป

แม้เนื้อหาจะมีจำนวนมาก ประกอบด้วยทั้งข้อความเชิงปรัชญาและศาสนา ตลอดจนถึงการทดลองทางจิตวิทยาและทางวิทยาศาสตร์ รวมถึงศาสตร์สมัยใหม่ เช่น ศาสตร์ของสมอง แต่ผู้เขียนกลับเรียบเรียงถ่ายทอด ได้อย่างมีเอกลักษณ์ หนักแน่น และมีแก่นสาร ทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านให้สามารถนำมาวิเคราะห์ วิจัย และเข้าใจสภาพความสุขของตนและบุคคลรอบข้างได้ นอกจากนี้ การผนวกศิลปะแห่งการเล่าเรื่องทำให้เนื้อหาที่หนักได้ผสมความมีชีวิตชีวาและเห็นเป็นรูปธรรม

ในตอนหนึ่งผู้เขียนเริ่มต้นบทด้วยการกล่าวถึงพุทธพจน์ ตอนหนึ่งว่า “สภาวะทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ” โดยเชื่อมโยงกับคำสนับสนุนจากเดล คาร์เนกี นักเขียนระดับโลก สะท้อนถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกส่งผลต่อเราผ่านการตีความของเราเอง ดังนั้นหากเราควบคุมการตีความได้ เราก็ควบคุมโลกได้ และสนับสนุนด้วยตัวอย่างงานวิจัยของเบรตต์ เพลแฮม (Brett Pelham) ที่ค้นพบว่าเมื่อใดที่คุณเห็นหรือได้ยินคำที่คล้ายชื่อคุณ จะเกิดวาบแห่งฉันทาคติขึ้นมา ทำให้คุณคิดว่าสิ่งนั้นดี เช่น คนชื่อเดนนิส เวลาครุ่นคิดถึงอาชีพที่น่าจะเป็นไปได้ เช่น ทนายความ (lawyer) นายธนาคาร (banker) ทันตแพทย์ (dentist) .. คำว่า เดนนิสต์ มีอะไรบางอย่างทำให้รู้สึกดี ก็พบว่าคนชื่อเดนนิสมีแนวโน้มจะทำอาชีพทันตแพทย์มากกว่าคนอื่นอยู่เล็กน้อย คนชื่อจอร์จหากเลือกได้ก็มักจะไปอยู่จอร์เจีย หรือจากสถิติในการแต่งงานมักจะแต่งงานกับคนที่ชื่อฟังเหมือนตัวเอง แม้เป็นเพียงอักษรตัวแรกก็ตาม เช่น เจอร์รี่กับจูดี ไบรอันกับเบธานี เป็นต้น สะท้อนถึงการตัดสินใจใหญ่ที่สุดอาจได้รับอิทธิพลจากเรื่องเล็กน้อยอย่างยิ่ง การจัดสินใจสามอย่างคือ ทำงานอะไร อยู่ที่ไหน และแต่งงานกับใคร

นอกจากนี้ ทักษะการแปลของผู้แปลยังนับว่าเป็นเอกลักษณ์และมีการเลือกใช้คำที่น่าสนใจ ไม่เพียงเฉพาะชื่อบุคคลเท่านั้น แต่ในเนื้อหาที่น่าสนใจก็กำหนดศัพท์เดิมไว้ประกอบด้วย เพื่อให้ผู้สนใจสามารถสืบค้นต่อเพื่อความเข้าใจมากยิ่งขึ้นด้วย เช่น จิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) การสร้างเรื่องจากความจำเสื่อม (confabulation) วิธีบำบัดการรู้คิด (cognitive therapy) จุดสะดุดในความทรงจำ (memory bump) ภาวะไร้บรรทัดฐานทางสังคม (anomie) และความยำเียง (awe) เป็นต้น

อีกทั้ง ภายในหนังสือยังมีแบบสำรวจชวนให้ผู้อ่านได้สำรวจและทบทวนตัวเอง ไปในระหว่าง การอ่าน เช่น การทดสอบความคิดทางการเมืองหรืออคติจากการเห็นใบหน้า แบบสแกนสมองสำรวจ ลักษณะการเข้าหาหรือการถอยหนี แบบทดสอบหาจุดแข็ง เป็นต้น

จากตัวอย่างข้างต้น จะสังเกตได้ว่า ผู้เขียนใช้รูปแบบหลักคิดทางปรัชญาหรือศาสนา ในการ เริ่มต้นของแต่ละบท แล้วบอกเล่าเนื้อหาผ่านทางเรื่องเล่าประสบการณ์ บทสนทนา หรือหลักฐาน ผลการวิจัยและการทดลองทางจิตวิทยาหรือศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อสนับสนุนและชี้ชวนให้เห็น ข้อสนับสนุน หรือในกรณีที่มีข้อโต้แย้งกับสิ่งที่ปรากฏตามความเข้าใจเดิม เพื่อให้เกิดความเข้าใจใหม่ ได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ผู้เขียนก็ยกหลักคิด ทฤษฎี หรือผลการทดลองและการวิจัย มานำเสนอ เพื่อให้เกิดพื้นที่ใหม่ทางความคิด ซึ่งผู้เขียนไม่ปรารถนาจะเป็นผู้นำคำตอบหรือบทสรุปมาแสดงเพื่อ ความง่ายดาย แต่ปรารถนาให้ผู้อ่านได้ใช้ความละเมียดละไม เจียระไนความคิด สัมผัสรับรส ตั้งคำถาม ปรับปรุง ต่อยอด และเชื่อมโยงเข้าสู่ชีวิตจนเกิดผลลัพธ์เป็นที่ประจักษ์

บทสรุป

ผู้วิจารณ์ขอสรุปว่าหนังสือเล่มนี้ เหมาะอย่างยิ่งที่จะเป็นหนังสือแห่งชีวิต ไม่ว่าจะประกอบ วิชาเรียนปรัชญาและศาสนา แต่ยังสามารถเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาให้กับทุกสาขาวิชาและบุคคล ทั่วไป เพราะนอกจากจะเป็นการให้ข้อมูลหลักคิด หลักปรัชญาโบราณแล้ว ยังมีการนำเสนอ ผลการวิจัย การทดลองตามหลักทางวิทยาศาสตร์ โดยเป็นการเชื่อมโยงข้อมูลไปสู่ความรู้ความเข้าใจ ในประเด็นความสุขได้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกันก็ยังเปิดพื้นที่ในการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม โต้เถียง จนเกิดการสนทนาในสนามความคิดอย่างเป็นพลวัต และเหนือสิ่งอื่นใด หนังสือ ดังกล่าวยังนำเสนอทางเลือกอันนำไปสู่การปฏิบัติจนเกิดผลลัพธ์แห่งความสุขได้

เอกสารอ้างอิง (References)

พระพรหมบัณฑิต. (2562). *ความสุขที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : องค์การเผยแผ่วัด ประยุรวงศาวาสวรวิหาร.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เฮดต์ โจนาทาน. (2562). *วิทยาศาสตร์แห่งความสุข: สำนวความสุขและความหมายของชีวิตด้วย*

วิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ซอลท์ พับลิชชิ่ง.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. (2562). *สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

